ایزد پاک یکتا از ستایش و نیایش برتر است که بنده بہترین گفتار دیوان نغمات ابن
حیدین اسرار برگزیدگان کبریا در شہوار بحر معرفت و ارمغانی بندہ بسپہر حقیقت موسوم بہ

ساختہ حضرت شاہ محمد کاظم قلندر علوی پرداختہ جناب شاہ تراب علی کاکوروی قدس سرہما

باشارت منشی محمد حبیب الرحمن عرشی

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد حمد خدائی که از نوع البشر انبیا را برگزید و اولیا را ستابع ایشان گردانید و پس از نعت رسولی که بکمال محبوبیت بدرجهٔ خاتم النبوّتی رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بنده درگاه باسطی تراب علی ولد حضرت قدوة العارفین و مرکز الکاملین زبدة المحققین و المؤحّدین کالشیخ الاکبر ملقب الغیب بصاحب السترشاه محمد کاظم قلندر العلوی قدّس الله سرّه الاکبر که این مختصر یست مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا و نفحات و رشحات وغیره که اکثر ازان در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی تا آخر کتاب استخراج کردهٔ این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والد مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد امید از خوانندگان فائده یابندگان آنست که

اول جناب حضرت صاحب اقدس سرہٗ بفاتحہ یاد آرند بعدہٗ بنام فقیر دست دعا بر دارند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ

محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ

عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ

ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ

بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ

احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ

ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ

معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ

احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ

یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ

ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ

عبد الرحمٰن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمرو ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ

ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ

ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ

ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہر جوری رحمۃ اللہ علیہ

سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین بوشنکی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابوالخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابومحمد جریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
ابوعمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن الصائغ رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ
ابوجعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ اسحٰق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوعثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابوعثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم نصیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
ابوعبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابومحمد الراسی رحمۃ اللہ علیہ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسین شیروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابوعبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رح
حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہٗ خواجہ بہاؤالدین نقشبند قدس اللہ سرہٗ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہٗ
مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤالدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

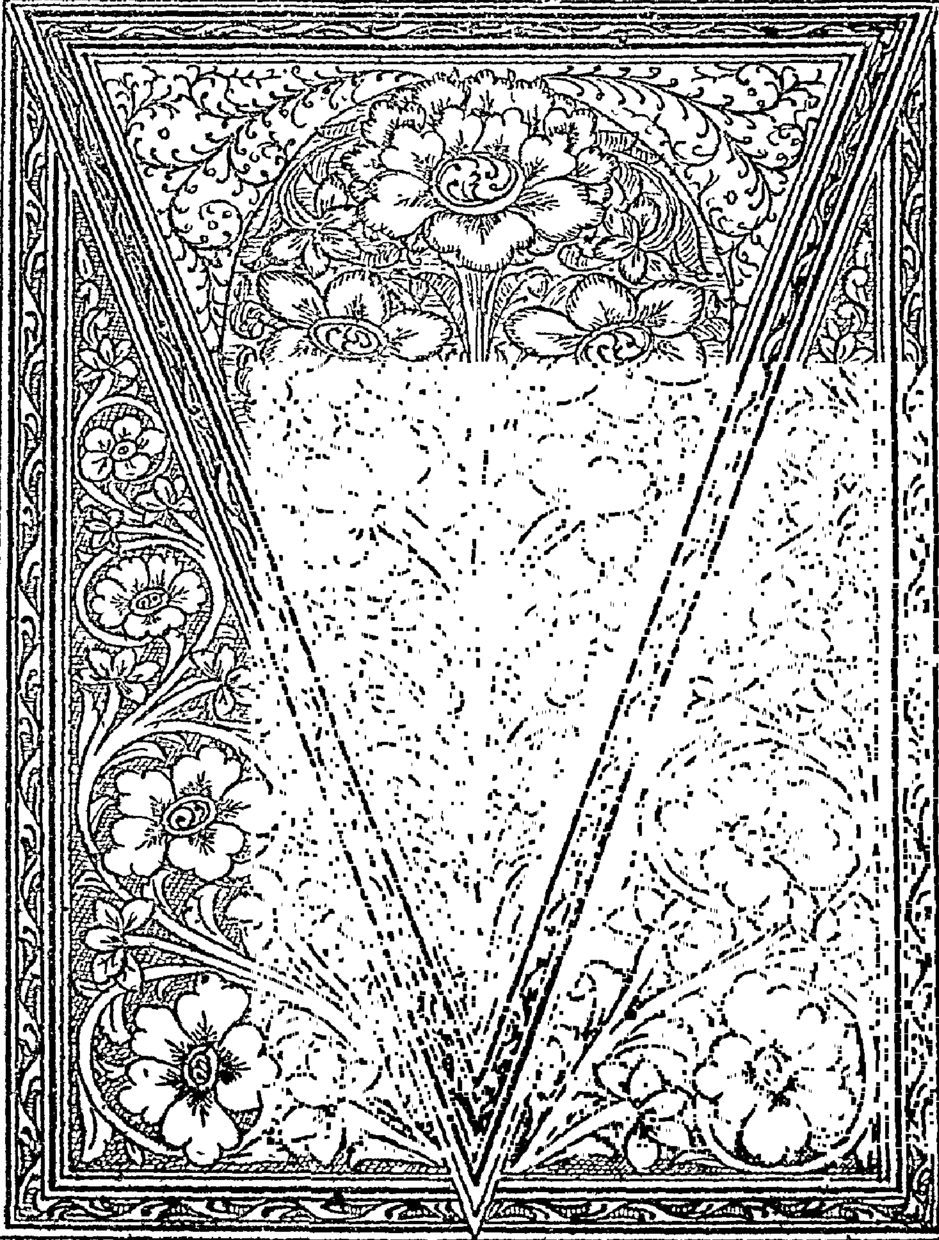
خواجہ عبید اللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ مولانا سعد الدین کاشغری رح مولوی عبد الرحمن جامی قدس سرہ

مولانا عبد الغفور قدس اللہ سرہ العزیز مولانا علاؤ الدین آبریزی قدس سرہ مولانا شمس الدین محمد روحی رح

شیخ عمر باغستانی قدس اللہ سرہ العزیز شیخ خاوند طہور قدس اللہ سرہ خواجہ ابراہیم شاشی رحمۃ اللہ علیہ

حضرت شیخ عبید اللہ احرار رح عبید اللہ بلیانی رح ابو عبد اللہ الزوعندی رح رکن الدین علاء الدولہ سمنانی رح

مولانا جلال الدین رومی رح مولانا شمس تبریزی رح مولانا سلطان الدین رح خواجہ شمس الدین محمد کوسوی رح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوٰة علی رسوله محمد وآله واصحابه اجمعین کلماتی چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود بر داشتم شاید اگر توفیق موافق شود
و بریک سخن آن عمل دست دهد بسند است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یختص برحمته من یشاء فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر کرا خواهد و واسطه و علل از میان برداشت تا دانند که عطای محض است و فرمود
مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش
و الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که نه الهام بود علامت راندگانست

و گفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق صفات الهی است نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را آنگاه مسلم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آنوقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سیوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمترین از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آن
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بر نفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود و علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در نیاید و گفت سه چیز است
که دوست دارد دوزخ بدو ارزد یکی طعام خوش خوردن و دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خضوع در نماز نیست که اگر تیری در پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قوم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
بازگیر فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت نکنید
تا خود را از دل پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر این کلمه بر دل کنند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابوسعید حسن را نصیحت کرد گفت سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت
منشین اگر همه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیرانرا اگرچه در جهه مردان مرد داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای اعرابی صبر من جمله جزع است و زهد من تمامه
سیل ست گفت یعنی این سخن بگو که اعتقادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق است بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت
باخرت این عین نصیب طلب ست صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بردارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از ان پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه ترست که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مراد خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا انجیر خوردن خواند دوست دارم که در طلب دنیا خواند گفتند

معرفت آنست که یک ذره خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات و سیات تو بتو نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود عین آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است که هر که قناعت کرد بی نیاز شد و چون عزلت گرفت از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست باز داشت مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت پیوسته اهل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت کند و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه راضی دوم آنکه اعضای خویش نگاهدارد از هر چه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی باشد که خدا تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر داشتمی از هر چه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن و دل و زبان از نفاق است هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هر چه تواند بکند و هر چه بزبان آید بگوید و گفت سه کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار اَستَغفِرُ اللّٰهَ الَّذِی لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ العَفُوّ الغَفُور اگر چه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال او حساب بود و حرام او عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرد و آخرت را بنیاد نهد و نادان بر عکس و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرآن را نامهٔ حق میدانستند بشب تأمل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باشی و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازیکه دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر است یکی پرسید که چگونه‌ای گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گویی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا احمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت به پرهیز از این سجاده یعنی دنیا که دلهای علما متحیر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل او ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود و یکی وصیت خواست گفت راضی باش در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا ادمی سازد و تا بر هی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خورد می و در روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد و ساعتی بو بوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بیش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت ترست از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامهٔ صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا شکایت کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش می کاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت مَا رَأَیْتُ شَیْئًا
اِلَّا رَأَیْتُ اللّٰہَ فِیْهِ گفتند خدارا می شناسی خاموش شد و سر فگند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجا یش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الٰهی هر کرا با تو سر خوش نیست هرگز سر خوش مباد و هر کرا چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد و
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در و غبار نفاق نبود ابوحازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی ست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و اندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگری راست
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبة ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته ها یکبار خوردی و گفتی از کراما کاتبین شرم میدارم که در هفته ها زیادت
از یکبار بمتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگر چه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در ظنم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محبت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان است اگر ما توبه کنیم بتوبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جایی ساکن شوید
که کسی شمارا نه بیند و منت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهایی وحشت بود بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود مگر آنچه او را بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیز را از کوته ست و زکوة عقل اندوه طویل ست و هر که از حقتعالی بترسد زبانش گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود چنانکه عجب ست که در بهشت بگریند عجب تر آنکه در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بحساب من دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و هر که با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور دلش گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن ست از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن ست از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که خدا را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بر ستوری لعنت کند ستور گوید آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی تر ست لعنت بر وی باد و گفت دو خصلت دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت نهم محرم گرفت از پس که پیغمبر را صلی الله علیه وسلم دیده بود بیستم در سله روز یکبار بیشتر پیغمبر گفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که ما بهتر است یا رضا گفت رضا گفت روزی عبد الله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد می آیی که هستی سخن بر من نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت چند دل داری گفتم یک گفت در یکدل دو دوستی در نگنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را بینید اختم و بجز مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان نیست که در نعمت
بروی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نظر هیچ چیز
سخت تر یار از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از و بترسی و گفت
سلام با بیمار دنیا مکنید و گفت هر گاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذوالنون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حقتعالے عزیز نکند بنده را بعزی عزیز تر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس ببیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفت عارفان از و پرسیدند گفت عارف بنده بود بی علم و بی یقین و تحیر
و بی مشاهده و بکشف و بحجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول ست تا او ماند
و شغل خدا بس و علامت دل بیمار چهار چیز ست یکی از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه بشنود
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم ست توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود
و هر عضوی را توبه ست توبه دل نیت کردن ست بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نا رفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با وحشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوت خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن
در تلخی قضا و ترک اختیار ست پیش قضا و سه علامت اخلاص ست یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود و رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بنگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب است از شهود حق
و از سخن حق زانکه حق حاضر ست بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان ست
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدای تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صحابت تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد و پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه امین گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد و گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد و گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یکی وصیت خواست گفت مجلس را حقیر مدار اگر چه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود پیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یکی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا حقه ابلیس و الا
طلب کسی کن که او را می شناسد و گفت اول درجه عارف تحیرست بعده افتقار بعده اتصال بعده قرب
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت هو ویست که
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بر نفس و گفت دورتر از خدا کسیست که
ظاهر اشارتها و بنده ابلیس بود و گفتند اندوه کرا بیشتر گفت بدخوترین را بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از وی پرسیدند که مرد را درین راه چه بهتر گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی آگاه گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جای روندگان که بتوحید روند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کاسه سر یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون نعره بزد و بوسه داد
و گفت سر صوفی بیاید که در حق محو شده گوش ندارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال ببیند و نه زبان دارد که شمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شأن اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می نهادم و به آتش مجاهده می تافتم و بر سندان مذمت

می نهادم و به تیپک ملامت میزدم تا از خود آیینه ساختم و پنج سال آیینهٔ خود بودم با انواع
طاعات و عبادات آن آیینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و اعتماد طاعات زناری دیدم پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازهٔ همه بازگشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگاه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شرکش آن بود که بغیر حق التفات
کردمی و سی سال خدای را می طلبیدم نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب و مدتی
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال در عجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی وی واد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعهٔ
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام بر من عرضه میکردند گفتم از همه ها هیچ نخواهم که
همه حجاب است گفتم چرا معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی که مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و بهیچ سر فرو میار که بهر چه فرود آئی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها برداشتم
تا بقدم دل براه او رفتم راه ندادند و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواهد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هرچه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

او نیکردم چون خاموش شدم نگریستیم حجاب من همین ذکر بود و گفت درگاه عزت شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گریه و قومی بسماع و رقص و آنها که منتصد یان راه اند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت مرید را حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم گردد و شادی او حجاب قرب او شود و گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق درو بود و گفت توبه از معصیت یکی ست و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه است و کمال درجه عارف سوزش او بود در محبت و گفت یک ذره حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را مردی رساند اگر تو امید بسر قاعده فنا اول باز روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه همه صلاح و زرق و بال ست و گفت گناه چنان زیان ندارد که بیحرمتی کردن برادر مسلمان و گفت عبادت اهل معرفت پاس انفاس ست و علامت شناختن حق گریختن از خلق ست و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون باز گردند صورتها برایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد و یرا بزیارت راه ندهند و گفت بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون همه شد با همه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت نگوید که بعارف نماید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذشتن آن کاری پندارد و محب آنست که کسی او را شناسد و دوست ندارد و معرفت بمحبت قدر ندارد و کمترین چیزیکه بر عارف واجب ست آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان اندوستی و ترک کنی

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهاد و در جنب وجود معرفت حق ایشانرا وجود
نه پندارد و خبر ندارد و آن مدعی بود نه عارف گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم
گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع ست بعضی را دید
که بار معرفت نمی‌توانست کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاشکی خلق بشناخت خود رسیدندی
که معرفت خود ایشانرا در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که اندم
در زمین و آسمان جز حق نبینی تا بدانم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت دهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر کرا برگزیند فرعونی بر وگمارد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگو و
مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدا دیدن نه کار خود و هر که بحق عارف است
جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق است و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و
گفت اگر همه سیه ولتی‌ها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله تان افتد
غره مشوید که کار خدا کن فیکون بود هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند
و از صفای کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبث النفس نبیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و
مشاهده حجاب پس کی خواهی یافت چیزی که میخواهی؟ و گفت نفس صفتی است که هرگز
جز بباطل نیارامد و معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخداست و محبت آنست

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک خرد در دو چیز بود یکی خلق را حرمت ناداشتن و دوم حق را منت ناداشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه محبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زهد را
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از و تا حدیست که اگر بنده را جاوید بعلیین برند
و مرا باسفل السافلین برند راضی تر باشم ازان گفتند مرد کی بکمال میرسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بردارد و پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بودی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبدالله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بحد کی رسد گفت ای
مسکین هرگز نرسد و گفت هرکه متکبر بود معرفت نیابد و نشان متکبر آنست که در هژده
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بدتر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از ان دارم که گویند چرا کردی یعنی هرچه کنم در منی و شرکست و شرک بدتر

از گناه و تأثیر طاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یارب زیادت نمی خواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخر سخن پیداست
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدای را
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم گفت اینهمه منم گفتند خدا را بندگا
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب به بینید همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای حق است و نادیدن قضا
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و اینهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و اینهم از کافریست و ایمن بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعدهٔ حق از کافریست و گفت گریه ده جزء است نه از آن ریاست و یکی
از بهر خداست و آن نیز یک جزء اگر یک قطره هم درسالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردنست بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوش آید از آنکه گویند بدمردی بدانکه هنوز مرد نی پرسیدند از یقین گفت
آنست که هرچه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را بیش از آنکه یک حرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم در کسب چگونه گفت

از خدا بترس کہ ہیچ ترسنکار را ندیدم کہ بسبب محتاج بود شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
گفت راہ خدا در چہار چیز ست یکے ایمن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چہارم ساختن با مرگ و گفت ہر کہ در مصیبت جزع کند چنانست کہ نیزہ
گرفتہ با خدا جنگ میکند گفت عبادت دہ جزو است نہ جزو گریختن از خلق و یکے خاموشی
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ فرمود کہ زہد سہ چیز ست زہد عام و آن ترک حرام است و
زہد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زہد عارفان و آن ترک ما سوی اللہ ست داؤد
طائی رحمۃ اللہ علیہ یکے پیش او بود و در وی نگریست گفت ندانی چنانکہ بسیار گفتن
کراہیت بسیار نگریستن نیز مکروہ ست مریدی را گفت اگر سلامت خواہی سلامے بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواہی تکبیرے بآخرت گوی بترک یعنی از ہر دو بگذر تا بحق رسی
یکبار فضیل پیش او رفتہ زیر سقف شکستہ نشستہ بود گفت برخیز کہ سقف شکستہ است
فرو خواہد افتاد گفت تا من درین صفہ ام سقف را ندیدہ ام کانوا یکرہون فضول
النظر کما یکرہون فضول الکلام حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن ست در تحت مجاری احکام و صبر نشانہ تیر بلا شدنست
و تسلیم ثابت بودن ست در وقت نزول بلا و حیا باز بودن ست از خوے بد کہ خدا
بدان نا راضی ست و مراقبہ علم دلست در قرب حقتعالی و خوف آنست کہ یک حرکت
نکنی کہ بگمان تو چنان بود کہ بدین ماخوذ خواہم بود و صادق آنست کہ او را باک نبود
اگرش نزد خلق ہیچ مقدار نبود و گفت در ہمہ کارہا از سستی عزم بپرہیز کہ دشمن ظفر یابد
و ہر گاہ کہ فتور عظیم واقع شود پس خود را ہیچ آرام مگیر و بخدا پناہ جوی و درویشی را
گفت کن للہ و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلیمان درانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش ست تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه در دو جهان
هیچ خیر نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف ست از خدا و هر دلی که از
خوف جدا شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردنست و گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه ایست نه بهر کسی الا که دوست دارد و گفت به تو باد بر جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطره باخلاص دست داد و گفت رضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خود هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هرچه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاهداشت زبان است و مغز عبادت گرسنگی ست و سر همه خطاها دوستی دنیاست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت ست و در آخرت ثمر حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر پند بنظاره خواهی در اختلاف روز و شب نگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی بدنیا آورد و گفت قناعت مقتضای
عارفی را که بر بستر خفته باشد سری گشایند که ناشناسنده ایستاده را در نماز و گفت نزدیکترین
چیزی که بدان قرب حق جویند بخدا آنست که بدانی که خدا بر دل تو مطلع ست که از دنیا
و آخرت چیزی میخواهی الا او را و گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر ست که بسخن
گفتن و چیزیکه در دو شمرند شکر است در نعمت و صبر ست در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه
فرمود هر که درین مذهب آمد او را سه مرگ باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی ست

وموت الاسود و آن احتمال ست وموت الاحمر و آن مرقع پوشتن ست وگفت هر که
مقدار یک سبع از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز برخود عرض نکند دین خود بسلامت
نگاه نتواند داشت وگفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر ست و چون سخن گویی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی و شهوت سه قسم ست در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خداوندگار و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت وگفت در چهار موضع نفس را بازجوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بی منت و در نگاهداشتن بی بخل وگفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض ست بر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و اولش چنان بود که روزی
بستر پای دراز کرده بود و پشت بدیوار نهاد وگفت سلونی عما شئتم و پیش ازین
انتها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذوالنون مصری بود وگفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت بگشت بدان
گرفتمی وگفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان ست و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و سه سهم آمده فتها سیر خوردن ست [illegible]

گردد و نگرید بفرمان خدای تعالی گفت اخلاص سپرا کردن ست از ماسوی الله و گفت
چیره مخلص و واقف ریا نشود و گفت هرکه خدای را پرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار و گفت حرام ست بر دلی که در وی چیزی بود که خداوند آن راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هرکه چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز ست تمسک
بکتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه ست و آن ندامت ست و از شهوات دل برکندن و از ذمایم بمحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظتر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیکتر از افتقار
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هرکه خائف نبود امین نبود و هرکه امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار ست و بیزار
بودن ست از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هرکه مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر اینهم نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت نهایت معرفت حیرت و دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند بسری و جمله جوارح وی بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را بنشان او بشناسند و صادق آنست

که خدا را دو می فرشته بر گمارد که چون وقت نماز آید بنده را بر گمارد و نماز کند
واگر خفته باشد بیدار کند وگفت لا الہ الا اللہ لازم ہست خلق را اعتماد و بدان بدل
و اعتراف بزبان و وفا بفعل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر شود از فکر
و در قرب خدا منقطع شود از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن ہست و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری و اگر چیزی بود یا نه بود ساکن بود و گفت همه چیز را روی وقفاست
مگر توکل را همه روی ہست بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دید و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود وگفت حیا بلندتر ہست از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن ہست بفعل خدا و در ولی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن بادای
امر ہست و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا تقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج ہست از خدا تعالی و مکاشفه آنست که تو گفت لو کشف الغطاء
لما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت ہست وگفت زهد در چهار چیز ہست یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق ہست چهارم در دنیا که آخر آن فناست وگفت نفس از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سر ناست یکی ازان بر فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آن است که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیان را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان ثواب بسعد
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من دریام
حرکت نکنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر وی بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آن است که گناه را یاد داری فرمودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیزست نان خورانی و بخیرانی و تنهائی و خاموشی
یحیی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد یا که باشی اکنون با او
باش گفتند زیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر چه (چیزی که)
رود آنرا نزد ایشان تاویلی است لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیزست یکی وفا بی خلاف

دوم ستایش بنجویش سوم عطا بی سوال وگفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلی که
او را بکار نیاید وگفت علامت اولیا سه چیز است اندیشه ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود وگفت چون حق بنده را چیزی
خواهد در عمل بگشاید و در سخن ببندد و بنیز بگشاید در عمل به بندد و در کسل وگفت
حقیقت وفا بهوش آمدن است از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت وگفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی سببی نگاه داشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق وگفتن بدقائق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلائق وگفت هر که عاشق ریاست آید هرگز فلاح نیابد گفت
من راهی میدانم سخت آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ نبود که کسی از تو خواهد وگفت
چشم فرو خوابانید اگر همه از پری ماده باشد گفت زبان از مدح نگاه دارید چنانکه
از ذم گفتند به چه چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد وگفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم وگفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان امیران وگفت هر که خواهد که بسلامت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او گو از خلق عزلت
کن وگفت دنیا همه فضول ست مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی وگفت
هر معصیت که بسبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت وگفت اگر در بوستانی که درختان بسیار باشند و بر هر درخت مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که السَّلامُ عَلَیکُم یا وَلِیَّ الله و آنکس نترسد که آن مکر ست و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی ست
بی عمل وگفت ادب ترجمان دل ست وگفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیری عاجز تر بود وگفت
حیا و انس بر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه باز گردند وگفت
در دلی که چیزی دیگر بود پنج چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا وگفت مقدار هر مردی در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا وگفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و دقائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود که بر حق صبر تواند کرد وگفت شوق برترین مقام
عارفان ست وگفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران ست و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان وگفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس ست از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی برد و راضی بودن
بدان که عورت پوشی شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل و گفت عیش زاهد خوش نبود که بچیزی مشغول بود و عیش عارف خوش است
که از خود مشغول است و گفت کارهای زهاد همه بر دست گرفتم هر چه خواستم از وی یافتم
و گفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه در وی نبود بیفتد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج ایشان بکشی
بی کینه و مکافات و گفت از هیچ برادر بریده مشو بگمان و شک و دست
از صحبت او باز مدار و گفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از
رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر از پیش میگفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و کم خوردن فرمودند و گفت هر دل که
از وی علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیری بمیرد و گفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که روآری خدا آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده آهن تافته بیرون آورد
و بر دست نهاد و گفت صدق این است و گفت هر که مداومت کند بذکر دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه و اجتهاد و صدق در زهد
برخیزد و از صدق توکل برخیزد و از استقامت معرفت برخیزد و بنده لذت

انس بود و بعد و حیا بعد از حیا خوف [illegible] بود و از مکر و استدراج و در جمله این احوال
باید که از دل مفارقت کند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند و گفت هر که عاقل تر بود بخدا عارف تر بود و هر که بخدا عارف
تر بود زودتر بمنزل رسد و گفت رجا قوت خائفان است و فاضل تر گریستن بر فوت اوقاتی
که نه در موافقتش بوده باشد و گفت هر که بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حق
نور فقر و زهد از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور
بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراهت داشته اند که از ذکر حق باز می مانده و گفت دوستی خدا دوستی
طاعت اوست و هیچ دلیل نیست بر شناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را بچیزی بشناسد تا نیکوئی او را یاد کند او مشکر است در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند به سه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی بخدا آنست که خلق او بیشتر است گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم شود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با آنچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جویهاست هر گاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هر گاه که
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خوابی
گرانتر از خواب غفلت نیست و تمام بندگی در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی

تمام است یکے ازو سوال کرد کہ کدام عمل فاضل تر است گفت نگاہداشتن اسرار
والتفات ناکردن بغیر اللہ ابوتراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ گفت ہیچ چیز مر
مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و ہیچ فساد بارہ نیافت الا از سفر ہاے
باطل و گفت حق تعالے فرمود در باشید از کبایر و کبایر نیست الا میان
نہی بی حقیقت و دعوے فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ
تمم قال اللہ تعالی اِنَّ الشَّیٰاطِیْنَ لَیُوْحُوْنَ اِلٰی اَوْلِیٰاۤئِہِمْ لِیُجَادِلُوْکُمْ و گفت
ہرگز ہیچکس رضاے خدا تعالے نرسد اگر یک ذرہ دنیا را در دل او مقدارے باشد
وچون بندہ صادق بود در عمل حلاوت یابد بیش از آنکہ عمل کند و اگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت کہ عمل کند و گفت شما سہ چیز را دوست
میدارید و آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب
مکنید کہ بنیاد این در بہشت است و گفت توکل آنست کہ خود را در دریاے عبودیت
افگنی و دل در خدمت بستہ داری اگر دہد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را
ہیچ تیرہ نکند و ہمہ تیرگیہا بدو روشن شود و گفت ہیچ چیز نافع تر نیست از عبادات
از اصلاح خواطر و ہرگز اندیشہ درست شد بعد از ان ہرچہ برو رود از افعال
و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ فرمود دور باش
از صحبت سہ قوم یکے علماے غافل دوم قراء مداہن سوم متصوف جاہل و گفت
سہ خصلت از صفت اولیا ست اعتماد بر خدا در ہمہ چیز و بی نیاز بودن ازو در ہمہ
چیز و رجوع کردن بدو در ہمہ چیز و گفت ہر کرا اعتبار نگیرد بمعاینہ مستغنی نگردد از
نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانہا ست چون با عمال شائستہ

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزو بود که او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و حیای بنده ندم است و حیای خدا
کرم است و تارک گناه برای شرم خدا که خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس
و ترس نفس و گفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نگرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا دهد از نفس خویش خدای تعالی
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خمر شیطان است
هر که از وی مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت و حسرت و گفت
دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی
و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است هر هزار همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آن جمله خشک شود و بآتش
گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور است و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خدا او را از
بهر چیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خداست و گفتند بر مرید چه
سخت تر گفت همنشینی با اضداد و گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انست بخلق بود
چون بیرون آئی برود و اگر بخدا بود همه جا ترا برابر بود دشت و کوه و بیابان و گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه بقدر حقائق رضا
بنماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه دوستی به از هفتاد ساله

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیئات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنود پشیمان
شود و گفتند چه شناسم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا کدام
ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هست نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محب آنکه
به نیکوئی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود و از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دویم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری و شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوئی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاهدارد از حرام و تن باز شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هرچه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید تا برسید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان ست و گفت تو همیکه سید اند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که از وهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بقدر یافت خلق ست و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود و پرسیدند از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدا را بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و گفت عزیز ترین چیز در دنیا اخلاص ست هر چند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم بلون دیگر می آید و گفت اگر خدای رحیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه طلب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگرداند و غایت عبودیت آنست که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل لله

ابوحفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را هر وقتی نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هر چند تواند خاموش باشد گرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد تا و چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هر چه ترست بگوی ملازم باشی چیزی را که ترا بد و فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و نشان دوستان آنکه روز یکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد روند از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را قوت کرامات داده باشند و او را از ان غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کنند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاجست و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقرست و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دلست آنچه از خیر و شرست در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوستتر از گرفتن ندارد و هر که
همیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود مغرورست و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از سر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه ادبست و گفت عمل که شائسته بود آنرا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدایرا باشیا شناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از او وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند روزی
در بغداد رفت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی آنرا بخود نسبت ندهی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف نا طلبیدن

جنید گفت در عمل آرید ای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن راست نیاید جنید
چندان این بشنید گفت برخیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص آدم و ذریت
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیهم گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را پس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط افتی و هر که در سیرت های سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند بآسانی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبر آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر مستی را
می بینی که می خسپد ویرا ملامت مکنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامتیه
گفت راه آن بر خلق دشوار است و بعضی آنرا طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان و او همیشه نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بد خوئی را نشناسم الا در بخیل و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نبینی نه درین جهان
و نه در آن جهان و هر گاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکند در معصیت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین که بود گفت عالم ترین خلق مطیع تر بنا بود و جاهل ترین ایمن عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا نجود عارف بود و یا بحق آنکه بنجود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی و زبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی علیه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او پیوسته چون در و نگرند او نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتے رسد اندوه نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسے نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایت بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت بهترکه ایمن تر بود بر نفس خود هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکی خوف و هرکه بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه بر دی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تضیع و زیّن دریا و گفت طاعت بر جهل زیانکار تر است از معصیت بجهل و یقین نوریست که مشاهده میکنند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خود از هیچ کس مگر از خدا ے و چنان دان که کسی نیست در روے زمین بجز تو و در زمین و آسمان بجز او دو دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری بوقت سحر نقل است ک

سی و شش تن کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره میکرد و چراغ برگرفت چون سفره از غم آوردند
پاره ها بر جای بود که کسی نخورده بود بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من ستانم چشم و زبان و دل و هوا چشم را نگر که نشاید و زبان چیزی
مگو که خدای تعالی بخلاف آن عالم است و دل نگاه دار از خیانت و کبر بر مسلمانان و هوا
نگاه دار در سر هیچ مگو و اگر این چهار با این صفت نباشند خاک بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکر است چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتی بیقرار کننده و یا شوقی
بی آرام دهنده گفت اندوه ما کم چیزیکه فرود آید از آسمان بی بود و شادی بسیار
الا چیزی که فرود آید از آسمان است و نافع ترین خدمت آن بود که از صحبت
باز دارد و اندوه را دائم کند و فکرت را لازم گرداند و [illegible]
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر کسی یک سخن با ایشان [illegible]
چه کردندی و آن سخن آن است که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدا را [illegible]
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خدا و نیست کس شبه او
توان بود که هیچ صورتی و او را نتوان یافت بهیچ حسی و او را قیاس نتوان کرد
بهیچ مخلوقی که او نزدیک است در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش
و بالای همه چیز است و نتوان گفت که تحت او چیز است و او نیست جز او
چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزی و نیست بچیزی سبحان الله الذی

خدا یکی او چنین است چنین نیست ہیچ چیز از غیر او دا گر کسے شرح این سخن دہد مجلدہا بر آید فہم من فہم و گفت اگر من ہزار سال بہ نیم از اعمال یکذرہ کم نکنم مگر کہ مرا باز دارند و گفت روزگار چنان گذشتم کہ اہل آسمان و زمین بر من گریستند باز چنان شدم کہ من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم کہ نہ از ایشان خبر دارم و نہ از خود و دہ سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل مرا نگاہداشت اکنون بست سال است کہ من نہ از دل خبر دارم و نہ دل از من و گفت درین راہ قاطعان بسیار اند و بر راہ سلہ دام مے اندازند دام مکر و استدراج و دام قہر دام لطف و آنرا نہایت نیست مرد باید کہ فرق کند میان ہر سلہ دامہا گفت چون قدرت معائنہ کرد صاحب آن نفس بکراہت تواند زد چون عظمت معائنہ شود از نفس زدن منع کند و چون ہیبت معائنہ شود آنجا کسی کہ نفس زند کافر گردد و گفت نفس کہ باضطرار از مرد بر آید جملہ حجابہا و گناہان کہ میان بندہ و خداست بسوزد و گفت خنک آنکسی کہ او را در ہمہ عمر یکساعت حضور بودہ است و شریف ترین نسبتہا و بلند ترین آن اینست کہ با فکرت بود در میدان توحید و گفت میان بندہ و خدا چہار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکے دنیا و کشتی او زہد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن است و یکے ابلیس و کشتی او بغض و یکے ہوا و کشتی او مخالفت و گفت در میان ہوا جس نفسانی و وسواس شیطانی فرق آنست کہ نفس بچیزے الحاح کند و تو منع کنی وا و معاودت میکند دگر چہ بعد از مدتی بود تا وقتیکہ بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافے اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند و گفت ابلیس مشاہد نیافت در طاعت

وادم مشاهده گم نکرد در زلت گفت طاعت علت نیست بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارت حق و برانکه درآنکار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان بسیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس نیست
که برا نفس قیام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت تر است از انکه در
آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و هر که نفس را بشناسد عبودیت بروی
آسان شود و هر که گوید الله بمشاهده دروغ زنست و هر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود و هر که خواهد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند آنست که تنهائی
اختیار کند و هر که علم او بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکانست و اگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود و اگر بسیرت یک دانه خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افگند
و از قرایان باز دارد و نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید
و فاتحه و قل هو الله تمام است و هر مرید که زن کند و علم نویسد از و هیچ نیاید و هر که
میان خود و خدای تعالی توبره پر طعام نهاده است از و مناجات هرگز نیاید
و خواطر چهارست یکی خاطرست از حق که بنده را دعوت کند بحق و خاطرست از نفس که دعوت کند
بآرایش نفس و تنعم بدنیا و خاطرست از شیطان که دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و خاطر
از ملک که رغبت و قوت بخشد بطاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان

وہلاک کنندہ غافلان وگفت ہمت اشارت ہست از خدا و ارادت اشارت
فرشتہ و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شہوت اشارت
نفس و لہو اشارت کفر و حق تعالی ہرگز صاحب ہمت را عقوبت نکند اگرچہ معصیت
رود بروی وگفت ہر کرا ہمت ہست او بینا است و ہر کرا ارادت ہست نابینا است
وگفت اجتماع چہار ہزار پیر طریقت ہست کہ نہایت ریاضت این ہست ہرگاہ
دل خود طلبی ملازم حق بینی و ہرکہ در موافقت بحقیقت رسیدہ باشد
ازان ترسد کہ حظ از خدای فوت شود بچیزی دیگر و مقامات بہ شہود ہست
ہر کرا مشاہدہ احوال ہست او رفیق ہست و ہر کرا مشاہدہ صفات ہست او اسیر
کہ رنج انجا رسد کہ خودی بر جای بود در شبانہ روزی ہزار بار بیاید ورد چون
فانی شد و شہود حق تعالے حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت ہست بمشاہدہ و اول چیزی کہ ظاہر شود
از احوال اہل احوال خالص شدن افعال ایشان بود ہر کرا سر خالص نبود ہیچ فعل او
صافی نبود و صوفی چون زمین باشد کہ ہمہ پلیدی بروی افگند و ہمہ نیکوی ازوی بیرون
آید و تصوف از صفا ہست ہرکہ گزیدہ شود از ماسوی صوفی ہست و صوفی آنست
کہ دل او چون دل ابراہیم سلامت یافتہ بود از دوستی دنیا و بجا آرندہ فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوہ او چون اندوہ داؤد و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام وگفت تصوف آنست
کہ ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زندہ کند وگفت تصوف آن بود کہ با خدا باشی

بیعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در درجات بنگرد و چنانکه هیچ چیز اورا حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است بخدای تعالی و معرفت مکر خداست یعنی هر که پندارد که عارفست مکر کرده شده است و بمعرفت وجود جهل ست در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکرست و علم باثبات غدر است و آنچه موجود است داخل مکر و غدرست و گفت توحید خدای منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگرچه سیل در دریا باشد اما دریا باشند و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر در میان دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت محبت افراط میل ست بی نیل و گفت بمحبت خدا انجا توانی رسید تا جان در راه او سخاوت نکنی و انس یافتن بود بعدما اعتماد کردن بران خلل ست در سخاوت و اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان را احوال خویش بدان مزید یابند و هرچه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میرانندهٔ همه مشاهده اقامت ربوبیت ست و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نه بینی و مراقبه آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت مراقبه انتظار غائب است و حیا خجلت است از حضور مشاهده و گفت وقت چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را و لیبا

سخت‌تر از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق و افتقار بخدای در نهان و آشکار او نیکی اقتدا برسول خدای تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذتها و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گزارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمری و گفت شکر علتی است و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و با خدا ایستاده باشد بحظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغله آن
و حقیقت صدق آنست که راست گویی در کاری که از و نجات نیابی مگر بدروغ
و گفت هیچکس نیست که طالب صدق کند که نیابد و اگر نیابد به تقاضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر بازداشتن نفس را با خدا بی جزع و فرو خوردن تلخی با روی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طعام است یعنی طعام در میان نه بیند و توکل آنست که خدای را باشی
چنانکه پیش از این نبودی و خدای را بودی و پیش از این توکل حقیقت بود اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعده
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که بیقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل کنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی از خلق چهار است سخاوت

و الفت و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکخوی به ازانکه با قراء بدخوی و حیا دیدن آلاء او ست و دیدن تقصیر خود پس ازین هر دو حال حالتی زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیزیست که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیارست و نیز آنکه بلا را نعمت شمری و گفت فقر دریاء بلاست و فقر خالی شدن دل ست از اشکال و خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی گیری بغیر شوق و گفت صوم نصفی از طریق ست و توبه را سه معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر ست در ذکر و ذکر در مشاهده مذکور و امین بودن مرید را از مکر کبایر بود و واصل را کفر و تصوف صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن انچه اولی تر الی الابد و نصیحت کردن جمله امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشان را اندانند الا خداوند تعالی پرسیدند از همه زشتی ها صوفی را چه زشت تر گفت تجمل و سوال کردند از توحید گفت آنکه ناچیز گردد در وی رسوم و ناپید اشود روی علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد بقا و نقص گرد او را ه نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عز و قدرت هرکه این جدا تواند کرد با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین است گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا مادون او را گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت در این چند درجه است تفکر یست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکر یست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکر یست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکر یست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون اینهمه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حالست که مراقب انتظار میکند
آنچه از وقوع او ترسد لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود و صدق او در افعال و
و اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا است از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست کہ بطوع و رغبت بایشان دہی آنچہ طلب کنید و بار آن بر ایشان منہی کہ طاقت ندارند و سخن نگوئی کہ ندانند و عزلت آنست کہ از نفس عزلت گیری و عزیزترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسے دارید کہ ہر نیکی کہ با تو کردہ بود فراموش بود و گفتند ہیچ فاضلتر از گریستن ہست گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راہ بخدا چگونہ بود گفت دنیا را ترک گیری رہ یافتی و خلاف ہوا کردی بحق پیوستی و گفتند میگوئی کہ حجاب سہ است نفس و خلق و دنیا گفت این سہ عام است و خاص نیز سہ است دید طاعت و دید ثواب و دید کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاہد میل از بقا بفنا و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل مومن و منافق گفت دل مومن در ساعت ہفتاد بار بگردد و دل منافق ہفتاد سال بر یک حال ماند عمر بن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ فرمود بر تو باد کہ بپرہیزی از تفکر کردن در چیزے از عظمت خدا تعالیٰ و در چیزے از صفات خدا کہ تفکر در خدا معصیت است و کفر و تصوف آنست کہ بندہ در ہر وقتی مشغول بچیزی بود کہ در آن وقت اولیٰ تر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالیٰ و گرفتن بلا با خوشی و آسانی ابوسعید خراز رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فرمود چون بندہ بخدا رجوع کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود فراموش کند نفس خود را و ماسوی اللہ را اگر او را گویند از کجائی و چہ خواہی او را جواب از آن نبود کہ گوید اللہ و این عبارت ترجمہ این سخن اوست کہ گفت اِنَّ عَبْدًا رَجَعَ اِلَی اللّٰہِ وَتَعَلَّقَ بِاللّٰہِ وَسَکَنَ

ی قُربِ اللهِ و قد نَسِیَ نفسَهٗ و ما سِوَی اللهِ فان قلتَ کِه مِن اَینَ اَنتَ و اَنّی تُرید
لم یکن لَهٗ جوابٌ غیرُ اللهِ و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
خلاف نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که اَلوَفاءُ بِالعُهُودِ گفتند صَدَقتَ و شبی
رَسُولَ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفت آن چه
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه ست که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به دلی با خدای معامله مکن و روزی در بادیه ای گرسنگی غالب کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عظمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست
میگوید که من بدو نزدیک ام و مقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کناره دریا جوانی دید

مرقع پوشیده محبره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او نهانست که در وی بنگرم گفتم از رسید گانست چون در محبره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسم از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو است راه خواص و راه عوام تو از راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود را علت وصول بحق می نهی محبره را آلت حجاب می شمری ابوسعید گوید ای عجب آنکه در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی محسن و گفت دشمنی فقرا بعضی با بعضی از غیرت حق بود که بایکدیگر آرام نگیرند در و اندارد که ایشان را در هیچکار رجعتی بود الا بدو و گفت هر کرا دوست دارد در ذکر بر وی کشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در فتوت بر وی کشاده کند پس در سرای فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند او بی او و در حفظ خدای افتد و گفت اول مقام اهل معرفت تمیز است با فتقار پس سرور است باتصال پس فناست بانتباه پس بقاست با انتظار نرسد هیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام نرسید گویم رسید اما در خور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق رسد او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او خود را در تمنای بی نهایت انداز و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی و بقا بقای بنده باشد در حضور الٰهی و گفت متلاشی شدن است بحق و بقا حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است با خدای تعالی و اول توحید فانی شدن است از همه چیز دل مر درا و بخدای باز گشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد
مستغنی گردد از همه چیزها و محتاج گردد بهمه چیز و حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف
گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقایق قرب رسد طعم وصال چشید گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهدان خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدای تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدای تعالی
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب
شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگز بیش
حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در آنچه میان خود و خداست بتقوی و مراقبه
و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره مشوید بصفای عبودیت که
منقطع است از نفس و ساکن است با خدای تعالی پرسیدند که چون است که حق توانگران
بدرویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابو الحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی بتعلیم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم
و سنت دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب‌های نفس است برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی مولی ابو عثمان حیری رحمة الله علیه فرمود و مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین سه چیز است
عالم که سخن او از علم بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسنده کردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت در ریاست ولی
فارغ تر پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صابر آنکه خو کرده بود
بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
و غم کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس را
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمهٔ رضاست
و الرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی که نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
[illegible] داشتن خلق بسیار است صعب که هرگز دانه نپذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص برایشان رود نه به ایشان بود و ایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت ست با حق تعالی و نسیان رویت خلق ست بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضر بسیست
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضر بسیست شاهد وعده دایم در غیبت بود
و حاضر بسیست شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و انگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و بر عکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی ست بر سه
خصلت تعلق ساختن بر فقر و افتقار و محقق شدن به بذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شود کل در کل و توحید محو آثار بشریت ست و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن متعرضات ست و انس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ماسوی الله و از نفس تو نیز و انس سرور دل ست بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن ست بخدای از غیر خدای و محبت وفاست با
وصال و خدمت ست با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاه دار سر خود را و گوشه دار نفس خود را و بگذارد فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت ست و شکر آنکه انچه توانائی بود دران بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب ست در خلیای علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام ست و در خطرات و مکاشفات و معانیات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا ست و آثار او از دل ستردن و تخالف آنست که از غیر خدا نترسد

ورضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
ورضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
هر دو سرای بعوض چشم ندارد و ابو عبدالله خفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی کرد بترهات
صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطار رحمة الله علیه فرمود بهترین
عمل آنست که کرده اند وبهترین علم آنست که گفته اند هر چه نگفته اند مگوی و
هر چه نکرده اند مکن وگفت مرد را که جوید در میدان علم جوید یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از وی گسسته کن وگفت دعوی کردن
در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و
گفت لقمهای خود را در راه هوای نفس صرف مکن بعد ازان هر چه خواه آن کن وافضل
طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات وگفت اگر کسی بیست سال قدم
در نفاق زند ودرین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر از آنکه
شصت سال عبادت باخلاص کند وازان نجات نفس خود طلبد وهر که خود را
به ادب سنت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند وگفت
هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها در اخلاق وگفت صحیح ترین عقلها
عقلی است که موافق توحید بود وبدترین طاعت آنست که از وی عجب خیزد و
بهترین گناه آنست که پس ازان توبه درآید وآرام گرفتن باسباب مغرور
شدن است وایستادن بر احوال بریدن از تحول احوال بود وگفت هر که
اول مدخل او بهمت بود بخدای رسد وهر که از ارادت شود بآخرت رسد وهر که را

که آرزوی بود بدنیا رسد و هرچه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود بعضی
را دنیا سرا بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن براحت
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی ست بنده مامور بملازمت ادب ست و هر که عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوة منافق خوردن
و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدای
الفت در سه منزل ست استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوة
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر که از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب ست و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد در ربوبیت در سر
و صحبت آن نفس نه بدان آید و حرام گردد دیدن هرگز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا نبود و نه
همت آنست که هیچ از عوارض آنرا باطل نتواند کرد و گفت زندگی حیات بدل ست و زندگی شناسا
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تسلیم بنفس و زندگی صاحب همت
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گویم بانفس همه توحید گرفته یک ذره از باطن خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال ست که بایزید را می خواهم و نمی یابم

زندگی صاحب تنظیم نفس چنان بود کہ باتش از کار شدہ بود و نفسی ماندہ و زندگی صاحب ہمت منقطع شدن نفس آن بود کہ اگر دران ہیئت نفس زندہ ہا کند شود چنانچہ لی مع اللہ وقت وگفت علم چہارست علم معرفت وعلم عبادت وعلم عبودیت وعلم خدمت وگفت وجد انقطاع اوصاف ست تا نشانات ارادت نماند ہمہ اندوہ بود ونشان ثبوت محبت برخاستن حجابست میان قلوب وعلام الغیوب وگفت بزرگترین ہیبت ست وحیا چون ازین ہردو دور نماند از ہیچ دور نماند وگفت عقل آلت عبودیت ست نہ اشراق ربوبیت وتوکل حسن التجا ست بخدای تعالی وصدق افتقار بدو وتوکل آنست کہ تا شدت فاقہ در تو پدید آید ہیچ باز نگیرد و از حقیقت سکون بیرون نیائی ومعرفت سہ رکن بود حیا وہیبت وامن واخلاص آنست کہ خالص بود از آفات وتواضع قبول حق بود وتقوی ظاہر است وباطنی ظاہری نگاہداشت حدہاست وباطنی اخلاص ونیت پرسیدند ابتدای اینکار وانتہای چہ بود گفت ابتدا ایش معرفت وانتہائیش توحید وگفت ادب ایستادن ست بر مراقبت باہر چہ نیکو داشتہ اند گفتند چگونہ بود گفت آنکہ معاملہ باحق باادب کند نہان وآشکارا گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند کہ شوق چہ بود گفت سوختن دل بود وپارہ شدن جگر رسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت زیرا کہ شوق ازو خیزد با اصحاب خود گفت کہ درجہ مرد بچہ بلندتر گردد بعضے گفتند بکثرت صوم وبعضی گفتند بمداومت صلوٰۃ وبعضی گفتند بمجاہدہ ومحاسبہ ومواظبت بذل مال گفت بلندی نیافت آنکہ یافت الا بخوی خوش بسیار پای

در انکرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادبست یحیی گفت عزلتی خواهم گرفت
گفت به که خواهی پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبدالله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرمم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که از وی هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهدست و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود باسانی
ازو بر تواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیریست مجرد از اسباب و خائف آنکه از غمها امین بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن بمقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند رحمة الله
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق ست بیرون از هر چه
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت ست و متابعت رسول و ضعیف ترین
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود وی هیچ قیمت ندارد و اگر برضای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و احمقی آنکه سوال نکند

و متابعت کردن در دو حال اینست بدوام رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود برانچه
خدا تعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت است میسر شد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیاده طلبی است و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت نهایت تواضع آنکه هر کرا بینی
چنان دانی که از تو بهترست و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی و در رفق
با کسی فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و از ذلیل بهتی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هرچه حق جدا کنی و بر توانگران تکبر کنی و هرچه
رسد شکر کنی و گفت محو نکند شهوات را از دل مگر خوفیکه مرد را برانگیزد و بی اختیار
کند و شوقیکه مرد را بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل است در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فریضه است که بلقمه حرام هیچ طاعت نور ندهد
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که توانگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارفترین آنست که
متحیرتر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی و دین هر سه از این هر سه برید. و شنود یکی پرسید که عارف تاسف خورد
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بروی تاسف برد و گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و توکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق برگرفته است
نه کسی را مدح کند و نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آنست که

تعلیم داد آدم را از اسباب و تفرقه آنکه از آن دل پراگنده شد گفتند طریق
نجات ای چیست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و دائم بذکر بودن
و استعمال حلم کردن و گفت اهل توکل را وفاقی دارند در خطابات اگر در آن وقت
بر آتش روند خبر نیابند و آتش بمضرت نرساند و از تیرهای تارک ایشان را
مجروح گرداند الم نیابند و خبر نبود که اگر پشه بگزد و تیر رسند و باندک حرکت از جا بروند
سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد
انس گیرد چنانچه جاهل بنقد و از نقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف
هم آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و
عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را ببلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله
علیه وسلم قرنت المحبة مع المحنة کی لا یدعیها کل سفلة یعنی محبت را به محنت
قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود
ابومحمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را
از آتش نجات دهد یا به بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد
بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن با سباب منقطع شدن است
از مسبب الاسباب پرسیدند که چه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی
آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیاست و نفس و گفت درست کردن معاملات
بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بروی و اخلاص در وی و مخلص چون دل بحق دهد
سکوت باشد و چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف
حالتیست که غائب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی و می برد تا بخدای و از آنجا

بیرون گردانند تا صدای بماند و نیست شود و گفت این مذهبی است که جدا او
با هزل آمیخته نگردانید و گفت عزیزترین چیزی فقرا را آن بود که با فقر نشینند
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود این فقیر یقین دان که از علتی خالی نیست کسی
ازو می وصیت خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و مرا به کسی گذارید
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه بادیه‌ها قطع کند
خود بخانه او رود و زیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهد تا بدو رسد و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود بعد ازین مقامات ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد تو در وی منگر که او مرتد طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود و از بلاها
و غائب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست داشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل پرسیدند از فتوت گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که مانند او

یا هیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بروی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدای تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یحیی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاهدارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که پیش
عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعت ها در دل بار یابد و سینه منشرح گردد
ونفس او بفضای توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک عزلتی گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشرح دهد تا او را بسبب آن گرامی دارند و اعزاز
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و ناچیز شمیری از درون او جهد و بر گردن او نشیند
نفس که بفضای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکار تر شد از آنکه اول بود و
هرگز در قید رنیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود سازد
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بنفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یکدرم اگر بروی باقی بود آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بروی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل هست بعضی را ثلث

نبوة دهند وبعضی را نصفی وبعضی را زیادت از نصف تا بجایی رسد که در مجذوبی
اند که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود آو خاتم الانبیاء بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیاء بود وآن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود وعلم مقادیر وعلم عهد وعلم میثاق وعلم حروف
این اصول حکمت است این علم بزرگان اولیا ظاهر شود وکسی از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی بود گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی ولیکن آن خوف خطرات بود در دور نبود که حقتعالی
دوست ندارد که عیش خوش را بر ایشان تیره گرداند ومشغول بذکر خیان
بود که از وسوال نتوان کرد واین مقام بزرگ تر از آن است پرسیدند از تقوی
وجوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد وجوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری وگفت هر که در طریقت افتاد او را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند وهر که از چیزی بترسد از وی بگریزد وهر که از خدای ترسد در وی
بگریزد واصل مسلمانی دو چیز است یکی دید سبب دوم خوف قطعیت گفت
هیچ گم کرده غم نباید خورد که هر گم کرده نیست وهر کراهمت دینی باشد همه کارهای
دنیاوی ببرکت وی آسان شود واگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد وهر که بسند کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
وهر که بسند کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود وهر که باوصاف عبودیت
جاهل بود باوصاف ربوبیت جاهل تر بود گفت میخواهی که ببقای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کارها کبر از کسی لایق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی که علم او بی جهل
بود پسندیده است مرد را این عیب که ثنا و میکنند او را آنچه زیانکار اوست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که راهگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت تشنگی بر گیر و دو پای خود
بشکن و کار دمی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او لنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن است و هدا دل نشان حکمت
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز میخواهد از دل و دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن بمومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدای تعالی و حلم با خلق خدای و هر که بنفس خود عاشق نشد

السماع

کبر وحسد وخواری و مذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در شک در مقدور شک آوردن واگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد ما هوا بروی چیره گردد و
قوت گیرد انگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان تر شود انگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیز با پنجم با توان خدای ونفس وشیطان ودنیا وخلق با خدا
موافقت باید کرد و بهر چه وی کند بسند کار باشی و با نفس مخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی والا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی آنس حق طمع ندار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا با قتدار کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک ست و کس بود که
آب بروی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنف فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بروی غالب بود لا بد او را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاه دار در انچه میان تو و خدا است
و صبر نگاه دار در انچه میان تو و نفس ست و گفت زهد سه حرف ست زا و ها و دال
زا ترک زینت ست و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه ست یقین خبر د

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر کرا درست شد معرفت خدای هیبت و خشیت
بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت ست و نگاهداشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبدالله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گوی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گوی و حکایت از غیری کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه
ازان گزیر نیست و لابد بود احتیاج است گفت آدمی عاشق است بر عادت خود
و گفت ما با دب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطراری است
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا باوصاف ربوبیت بر آورده
و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن است
در جمله کارها بخدا بحسن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب سنت است
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوت در آید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف نیست
که از هیچ چیز محجب نباید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه رسیده

دریافت سخن گوی گفت ہر کہ پندارد کہ نزدیک تر است او بحقیقت دورتر است وگفت حرام است کسی راکہ او را بخوانند و میداند بچیز دیگر آرام گیرد وگفت شتافتن بحرمت وطاعت او علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از رعنائی بشریت بود وگفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند میگویند من کسی میخواہم کہ مرا وصیت کند کہ دل چیست و یا چگونہ است و نمی یابم رسیدند از توحید گفت توحید نزدیک است از آنکہ گمانہا است اما دور است در حقائق وگفت شما می پندارید کہ مرگ من چون مرگ شما خواہد بود کہ بیمار شوید و مردمان بعیادت آیند مرا وقتی کہ بخواہند اجابت کنم روزی میرفت وگفت لبیک و سر بنہاد شیخ حسن مزین گفت من گفتم او را بگو لا الہ الا انت تبسمی کرد و مرا گفت با من میگوئی کہ کلمہ بگو بعزتش کہ میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد ابو الحسن محاسن خود گرفت وگفت چون من حجام اولیای خدا را شہادت تلقین کند و انجالتاہ و بگریستی ابو الخیر نساج رحمۃ اللہ تعالی علیہ گفت خوف تازیانہ خداوند است تا بندگان را کہ در بے ادبی خو کردہ باشند بدان راست کند وگفت نشان عمل بغایت رسیدہ آنست کہ در آن عمل جز تقصیر و عجز خود نہ بیند ابو الخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ گفت سود دل صافی نتوان کرد الا بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا وگفت دل را جایگاہ است دل است کہ جایگاہ ایمان است و علامت آن شفقت بر جملہ مسلمانان وجہد کردن در کارہای ایشان و یاری دادن ایشان ودل ہست کہ

جایگاه نفاق ست و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه‌ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد از شب یادش
نیاید و چون شب در آید بامدادش یاد نباشد احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کسی بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت دهند و درخت
محبت را آب موافقت و هر گاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هر گاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبدالله بروغی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او در طلب است نه غنا و تعب رسیده نه از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران بسبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز بخدا ابو بشر رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات وگفت هر که دعوی بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن است بنده باید که از مرادات خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود. و او را اسم بود نه رسم وگفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذره نیکی او فاضل تر است از عبادت مجتهدان متعبد ابو علی جرجانی رحمة اللہ علیہ فرمود قرارگاه خلق میان غفلت است و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و بنزدیک ایشان چنان است که کردار ایشان بر حقیقت است و سخن شان بر اسرار مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید است خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است و رجا نوری منور و محبت نور الانوار وگفت علامت سعادت آن بود که بنده را طاعت گزاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اهل صلاح و با برادران نیکوخوئی و در راه خلق چیزی بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن وگفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالے باقی بود و حق تعالے را متولی احوال او بود او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه وگفت نیکو نحبدی آسے غایت معرفت بود وگمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی است که

معاصی ظاهر گرداند که بر وی فراموش گرداند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر نجیب آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا سرای عبودیت ست و صبر در وی و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابوبکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست که طاعات او نزدیک خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوت است و مشاهده و زاهد آن ست
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی برآنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب ست و هفتاد و یک در حیاست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار نجیب آید درست نشود و عنایت درست شود و گفت
از حکم مرید سه چیز ست یکی خوابش در وقت غلبه و خورش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبدالله خفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا از زبان
فعل پند دهد نه بزبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر ست در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است بدو و ازو رضای بدو در تدبیر
بود و رضا ازو در انچه قضا کند و ارادت رنج دایم ست و ترک راحت و وصل
آنست که بمحبوب اتصال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط برداشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس ست بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت طلب ناکردن آنست
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن ست از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود و بعد ازان سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد حریری رحمة الله علیه گفت هر که
گوش بحدیث نفس دارد در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فائده بر دل وی
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس ست در بلا و اخلاص ثمرهٔ یقین ست و ریا ثمرهٔ شک
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و عزلت بیرون شدن ست از میان زحمت
و سر نگاه داشتن اگر بر تو زحمت بکند و گفت محاربهٔ عامیان با خطرات ست و
محاربهٔ ابدال با فکرت و محاربهٔ زهاد با شهوات و محاربهٔ تائبان با زلات و محاربهٔ
مریدان با لذات و هر که با خدای پسند کرد و سرش با صلاح باشد و مرجع عارفان

بغدادی در بدایت بود و هیچ عالم بتر از نومیدی
حسین بن منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته‌ام اما از هر مذهبی آنچه دشوارتر است
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا برگیر و دویم از عقبی اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سر او
گنگ گرداند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولی‌تر
از خود بخوردن نخورد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق از این جمله مستغنی است
وَمَا یُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ گفت بصایر بینندگان و معارف عارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این بچه واند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهائی است که او را الیقین خوانند هژده هزار عالم در حلق او چون ذره‌ای است
در بیابان و گفت ما همه سالها در طلب بلای او باشیم چون سلطانی که دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد او
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه اینهمه با او بود و گفتند اینک که می گوئی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگوئید که او گم شده است بلی که حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و کم نگردد
وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلند تر کدام است گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده از آن که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی که کدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقل وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که راه ادب آسان گیرد خلل در سنت با آسان گیرد و هر که خلل در سنت با
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشد که هر که با ایستاد و مقام خود پدید کرد و گفت
با ترک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد ایمنی بود از خدا و تعالی
با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت هر کرا قدر نیز دیک خالق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود وگفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فرو تر است
از و تواضع کنی وگفت رجا اصلی ست که از و خوف پدید آید وخوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمه آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن بشود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد دوام مراقبه بود در نهان و آشکار شخصے از و وصیت خواست گفت
خدا را نگاهدار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تر اند روزی جوانی پیش او آمد و نگریست که من گناهے
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمے بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از وهیچ نیاید وگفت هر که علم در جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شائسته آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
وگفت اگر دنیا را نگرده نان من فروشند نه خورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان مبر که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو در یغا که من چندان آیم

جمع نکرده‌ام که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرده باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شرف دین
تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نه بینی و گفت پیش ازین مردمان دوای
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوای نیست
پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندیست بر گردن و رسنی است در پای بند از تابعی ابو الحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردگان ازو بهر حال بهتر اند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابو الحسن را دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش میرود
یکی آواز پیغمبران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز
اندوهگنان پنجم دوک رشتن زنان خاموش که بوقت رشتن سخن لا یعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا
را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش نیست

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که کاهل نماز شود و ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
برلب رسیده است و گفت هشتاد و سه سال است که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او برخلاف شرع نه گفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و سفر
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر با اندوه پیش من آیی شادت کنم و اگر با نیاز آیی توانگرت کنم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینا اند که خدا را هرگز او نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را باخلاص نمیدیدم تا وقتیکه بغیر وی دیگر را میدیدم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در تنهایی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق [illegible]
خود با حق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال است تا ردای
خلق گردانیده ام سخن میگویم و خلق میدانند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم
و بیک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در در آید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه در وی
اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری عبادت و علم و زہد و گفت ملائکه سه جا از اولیاء الله منت دارند اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بروی ست آست دست از کار باز نداشتم و تا عجز خلق ندیدم لشیت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد ہم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید و با خلق مکنید که لائق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که نه بزندگانی خویش از وی مرده بود و نه بحال مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین ہردو و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو نمے طلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از وے مطلب گفت بنده را تا بحق راه ست اما با حق کسی را راه نیست و گفت ہر که او را یافت نماند و ہر که او را یافت نمرد و گفت در صد ہزار سال یکے از رحم مادر زاید که آنکس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در ہر دلی که بجز از خدای عزّ و جلّ چیزی دیگر باشد اگرچه طاعت بود آن دل مُرده باشد یکے از وی سوال کرد که دل چگونه است گفت چهل سال ست که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سوم پاکی در کار و گفت ہیچ چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه نیست که از سه کس اول از عالمیکه بر دنیا حریص بود و زاہدی که از علم برہنه بود و صوفی که جاہل بود و گفت اگر برنائی را بازی در خانه کنی سلامت بماند و اگر

آن برنا را بامدادی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید
کہ وی در شش صد درجہ سخن گوید و گفت از کارہاے بزرگترین ذکر خدا تعالی ست
و سخاوت با بندگان و پرہیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبلہ
جوانمردان خدا تعالی است کہ اَیْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی کہ خدا را
کجا دیدی گفت آنجا کہ خود را ندیدم و گفت ہر کسی کہ در دلش اندیشہ حق و باطل
گذر دا و را از سیاہ کاران شمارم و گفت امام آن بود کہ ہمہ راہ رفتہ باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد و چون ذکر خدای عزوجل
کنی میغی از نور پدید آید کہ خشوع بار د اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی ست کہ با آفتابش حاجت نیست و شبی ہست کہ
با ماہ و ستارہ اش حاجت نیست و گفت کسی را کہ حق خواہد بجانب خود راہش دہد پس
راہ بر وی سہل گردد و کوتاہ بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت ہر کس کہ غائب ست ہمہ از وی گوید و آن کس کہ حاضر ست ہیچ از وے
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود کہ ہیچ اندیشہ در دلش نبود میگوید و گفتارش
نبود می بیند و دیدارش نبود می شنود و شنوای نبود و میخورد و مزہ طعامش نبود
نہ حرکتش بود نہ سکون نہ شادیش بود نہ اندوہ و گفت مہرے بر زبان نہ تا
نگوئی سخنی جز خدا و مہرے بر دل نہ تا اندیشہ نکنی جز خدا و مہرے بر لب و
دندان نہ تا نخوری جز حلال و مہری نہ بر معاملہ تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی ست مردہ و دلی ست آسودہ و جانی ست سوختہ و گفت آن راہ
کہ بہشت برد نزدیک ست آما راہیکہ بخدا می برد دورست و گفت نباید کہ

در روزی ہزار بار بمیری و باز زندہ شوی تا باشد کہ حیاتی یابی کہ بعد ازان موت نبود
و چون ہستی خویش با وی دہی او ہستی خویش بتو دہد وگفت ہر کہ تنہا نشیند
با خدا تعالیٰ علامتش آن بود کہ او خدا و تو خویش را دوست بدارد و ہر کہ درمیان
خلق نشیند باخدای او را خوش بود و علامتش آن بود کہ خدا تعالےٰ او را دوست بدارد
وگفت خدای عزوجل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
وگفت با خدا و ند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی کہ بشہر آمد و چون
و سفر آشنائی یابد قوی دل میگردد وگفت دوستی خدا در دل آنکس بود کہ او را
رحم و شفقت بر خلق بود وگفت آنچہ خدا تعالیٰ مر بندہ خود را بعد ایمان کرامت کند
ہیچ چیز بہتر از دل تا رکی و زبان راست نیست وگفت ہر کہ در جہان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جہان خدای از وی شرم دارد وگفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیار اند اما از انجملہ راستی دل باید وگفت برای خدمت و صحبت
کسی باید کہ بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد وگفت در راہ خدا چنان
باید رفت کہ کسی نداند وگفت در دلیکہ کبر و حسد باشد حق تعالےٰ دران دل نظر
نکند وگفت یکبار خدای را یاد کردن صعب تر است از آنکہ شمشیر بر سر خورد
ہزار بار وگفت دیدار آن باشد کہ تو بجز او را نہ بینی وگفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوار اند و لمی خورند و بسیار بیدار باشند
و نخسپند وگفت درین جہان مستانہ حال بر خویشتن نہ بینی اول آنکہ در محبت
او آب چشم خویش خون بینی دوم آنکہ از ہیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکہ در بیداری شبہای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی وگفت

خدارا چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نبخشد یعنی فراموشش نشود تا باز یاد کرد
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان دانند که خدای عز و جل
او را میداند و این چنان کس را خود نمی بینم دوم آنست که تو باشی و آن نباشی
و سوم آنکه تو نباشی با همه او باشد و گفت سخن بگوئید تا شنونده آن خدا را نه بینید
و سخن را نشنوید که تا گوینده آن خدا را نه بینید و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کنند و بسزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست در جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عز و جل
دیدن وفا بود و خدا را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر کرا اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر کرا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچ چیز با وی یکبار موی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که از وی هم گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار دارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازرند سوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و میروند از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند از زندگانند و گفت هر طرف نگری الله بینی

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا وچیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست
و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست ونخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو و از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوان دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا بیکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی درون مرگ ست و مشاهده درون مرگ و فنا و بقا درون مرگ ست
و پاکی درون مرگ ست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرایان
میگویند که خدایرا بدلیل باید شناخت غلط ست که خدایرا بخدا باید دانست و
بمخلوق او را نتوان دانست وگفت هرکه عاشق شد خدایرا یافت و هرکه
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسید ند از محبت گفت غایتش آن بود که نگویی که او
با شیطان دیگر کرده است اگر با وی بجند بنیاز اید داگر بقدر دریا ها شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد دزد وی ام بگوید پرسید ند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و هر چه از دید از خلق کنی ریا ست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشیده ام یک ذره نبود در روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانی بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بر بندد و پرسیدند
که وعده بدتر است یا گناه گفت وعده خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنیم تا بیدار باشیم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من در می
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزو نارسانیده ام
نقل است که از چهل سال او را هوس باذنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمده دستم داد که یک شیر من باذنجان بخور شیخ نیم باذنجان خورد همان شب
اوباش خرقانی سر پسرش را ببریدند و بر آستانش نهادند تا شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین و یکی که من نهاده ام آنرا کرم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با او کار آسان نیست شما میگوئید بخورد گفت هفتاد سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدمی بر رضا او نرفته ام و گفت

اگر اجلم دررسد و ازینجهان بروم تا چهار صد درم دارم که در قیامة خصمان بمن آویخته
باشند دوست تر دارم از انکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و
من حاجت او روا نکنم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه و غم که از لقمه
زقوم خوردنم بیر سید از خدا میگویم که الهی من از آن تو این لقمه زقوم میخورم
اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من باو فرو مانده بودم تا در وا من
بندگانت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که
من ترا باشم گفت نی گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو اند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو باختیار کس کاری
نمیکنی هرچه میخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بشگافتندی و باخلق نمودندی تا خلائق دانستی که با خدای عز وجل
بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از وی پند خواست گفت چهار چیز نگاهدار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاهدارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادات چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بارها نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را سه حصه کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که سحر و گرید و از آن خدا ابتغاء لله را
خواهد بهتر از آن ست که قرآن بهفت قراءة خواند و از آن خدا را نخواهد و گفت

ابوالحسن خرقانی

اگر همه دنیا شوسته زر شود و آن بر تو بپایان آید هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول
از تو فوت شود بجماعت وگفت چون از نماز فارغ شوید بگویید استغفر الله تا
اندیشه که در دل گذشته باشد برخیزد وگفت هر که روز جمعه دوازده رکعت نشسن
سلام گزارد میان ظهر و عصر دو دو رکعت صلاة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد
فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناه
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده
بر داشته حاجت خواهد روا گردد وگفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامة خصمان از وی راضی
شوند هذا اگر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد وگفت در شب پنجشنبه
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه
انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر و قلیا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب هست که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد وگفت چون
در نماز شوی سر بخالق باید داشت تا از عهده این بیرون آیی وگفت در سرای
دنیا به خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت
و مرا از وی خبر نباشد وگفت جنبیده ام بخود ناپدید وگوینده ام بخود ناپدید
و شنونده ام بخود ناپدید وگفت اگر خدای تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق
تا مغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم وگفت هر شب که
در آید آرام نمیگیرم تا در نماز شام حساب آن روز که با خدا است نمیکنم وگفت آنچه در دل

من نیست اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام گشت و
همه چیز را نهایت دانستیم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای عز وجل از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی
می گویند هشت روز شده بود که شیخ مع اصحاب چیزی نخورده بودند ناگاه شخصی در
خانقاه من آمد با طبقی طعام که نیاز صوفیان آورده ام شیخ روی با اصحاب
کرد و گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد و من زهره ندارم
تا دعوی تصوف کنم اصحاب همه دم درکشیدند آن شخص واپس برد و گفت زنهار بخود
دعوی مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چه لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا هژده چیز را
بر خود لازم کردیم هژده هزار عالم را بدان از خود دور کردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم تا بالغ بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
کردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم نهم در محرابها تکیه
نکردیم دهم گدایی نکردیم تا چه از حلال بما رسید دهم خود را با [illegible] کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز بی ضرورتی به بازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم کردیم چهاردهم در بینایی کور بودیم در
شنوایی کر بودیم در گویایی گنگ بودیم تا خلق ما را دیوانه میگفتند و ما [illegible]

پانزدہم ہر نقل کہ از پیغامبر صلے اللہ علیہ وسلم بمارسید برآن عمل میکردیم اگر مناہی
می بود ازان اجتناب میکردم اگر او امر بود برآن عمل میکردیم حتی کہ شنیدہ بودم
کہ در جنگ احد پیغامبر علیہ السلام را جراحت رسیدہ بود بر سر انگشتان پاے
نماز گذارد ومانیز بحکم ومتابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چہار صد رکعت
نماز گذاردم وہرچہ از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی کہ شنیدیم
کہ بعضی ملائکہ نگونسار شدہ عبادت میکنند ماہم سر بر زمین نہادہ نگونسار شدیم
وختم قرآن نمودیم وگفت اگر در زاویہ درویشی سیاہ خم خوارگی داشتہ باشد
آنرا نصیحت کنید برفق ودرشتی بکنید واگر درمی از سیم ویا زر بادی یابید آن را
در آتش گرم سازید وپہلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود وگفت
ہر چیزی کہ ترا از خدا باز دارد آنچیز شوم ست وصحبت او مذموم وگفت ہر کہ پندارد
کہ بجہد یابد خطاست واگر بجہد واندیشد خطاست وگفت درین راہ عافیت
باید وسلامت وکرامت نشاید وخلق ورفق ودوست وبہشت نباشد خویش
وپیوند وآدمی وتوہم نباشد باک یکی خدا باشد وبجز ازوی دیگری نباشد ودرویشی
بپیش شیخ با ادب ایستادہ بود چنانکہ در نماز می ایستد گفت چنان بایست کہ تو
نباشی یعنی در حق تعالیٰ فانی شوی وگفت کسی کہ مراد داشتہ باشد ہرگز بمراد
نرسد وہر کہ در مال ست وپامال ست خود ماندہ است وست ازوی باید داشت
کہ بلای خود وازان خلق گشتہ است وگفت ہر کسی را بایستی است بایست
ما آنست کہ مارا ہیچ بایست نباشد وگفت فضل ما بر شما بدانست کہ شما با ما میگوئید
وما با او میگوئیم وگفت خلائق را آسان ہست کہ کار با رحیم ورحمٰن افتادہ است

مار مشکل است که با جبار و قهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدا را می جستم
بگاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال ست تا ابوسعید را می جویم
و نمی یابم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر ساکنان بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست ست
و درویش نیست ست گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی
هر چه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هر چه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هر چه گفته ام کرده ام گفت
وقت نزدیک من شرک ست زیرا که وقت و واقت و موقوت سه چیز باشند
و برین سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مشل فانی گردانیده نبود
کسی معنی یحبهم و یحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی ست که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم اوست و معشوق هم
اوست روزی فصد میکرد و حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب وزدی گفت
عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
اینکس در کار باطل خود چنان غرق ست که پروای حق شما نمیدارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی و سوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمردی

چیست گفت آنکه وسخ کسی را در پیش چشم وی نیاری و گفت هر که با حق
غافل تر از خود جاهل تر و گفت هر کجا عارف و معرفت بود از حق حجاب بود و گفت
چون تو نباشی همه او باشد و گفت قاعده بندگی بر نیستی است تا ذره اثبات
در صفات تو میماند حجاب میماند که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده و گفت پادشاهان بنده نفروشند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی و گفت هر جا که پنداشت
تست دوزخ است و هر جا که تو نیستی بهشت است و گفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی و گفت وحشتها از نفس است اگر او را نکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدا تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم و گفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هر جا که خواهی برو و گفت هر که
حق را شناسد بوفای عهد لازم بود که آرام گیرد با وی و اعتماد کند بر وی و گفت علم را
بسیاری روایت نیست عالم آنست که متابعت علم کند و اقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد و گفت هر که اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
از وی دفع کند و اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بر وی رساند
تا بحدی که حیات و موت بر وی دشوار شود و در عاقبت پشیمان گردد و گفت هر که
چنان زید که دنیا روی گرداند آخرت بر وی خندان بود و گفت هر که ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر کرا توکل
در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات و سر
محی الاموات است و گفت صبر ثبات است بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو ارادت است و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب با التضرع
کردن تا وقت صبح و با نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبد الله مغربی کردم درین عرصه از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام و درین چهل سال مویم نبالید و ناخنم دراز نشد و جامه شوخگین نشد
و درین عرصه زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال است
که شهوت نخویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست و من نمیدادم شبی یکبار ضعفی غالب شد و کار د با ستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمهٔ برای من بخواه برخاستم و بر بوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم که یکی را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از وی بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها لبستان و بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را باخلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ما سوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشایخ کند و مبتلا گردد بدعاوی کاذب او

نصیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که معطل گردد و باطل شود گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش بر عطا ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی مطلع نشود بر سر وی گفتند دعا چرا نمی‌کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبیست کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر نتوانی مرگ را فراموش مکن خواجه ابوبکر طمستانی رحمة الله علیه گفت صحبت کنید با خدای عز و جل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل پس جهد دران کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل ست چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد گفتار میان خویش و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق ست پس گفت راه خداست و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که دران مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید و از فضول باز ماند و گفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است
اگرچه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طلب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بارگاه در شود و گفت من چه کنم که جمله کون دشمن
من است و گفت بر تو باد که مغرور نشوی بمکر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت
همت که همت مقدمه جمله اشیا است و مدار جمله اشیا با اوست خواجه ابوحمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدا را آشکارا دیدم فرمود متابعت وسواس مکن و بلای
خلق بکش و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر الا مگر
آنکه صدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود از همه آفتها برهی است شکمی تهی با دل قانع
و درویشی دایم با زهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دایم و گفت چون تو از و
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه این فاقه رسیدی با خود گفتمی کاین
فاقه بتو از که رسید پس با و اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که برخلاف این بود
خواجه ابوعمر نجید رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز دعوی نداند و گفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگرچه عظیم و خطیر
باشد ضرر آن بر خداوندش زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضای
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند بیقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بتغیر دعوه ما که تول کند از فساد ابتداء بود چه هر کرا در ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بروی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کوژ شد هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از وی دعای خواست گفت برو بگوی خدا شو تا بدعای
ممشادت احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس اوست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمده همه
کس بسته بتی اند ازین بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هرچه از وی ظاهر شود از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاهداشتن حرمت برادران و از سبب بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاهداشتن و گفت هرگز نزد پیری نشستم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع باشد از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل صلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس وی و دید خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارها بر خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بدرجه عارفان
نرسد تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
حق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافتند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن برضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانند ست و دست داشتن از چیزی که بکار ست نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هرچه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی وقت در
چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در نعوت
که جمله صدیقان دل گم کنند چون بازیابم خواجه ابوالحسن الصایغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غایب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود و برآنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا ضاقت

عَلَیْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَیْهِمْ اَنْفُسُهُمْ یعنی زمین با لبسط و فراخی خود
تنگ است بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که بمحبوب دارند تنعم میکنند
بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
است هر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون بایستاد حدیث نفس
شود که هر چه نفس را در آن مدخل بود کدورت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت
تمنی اهل از فساد طبیعت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابوبکر بالغ شد روز بروی گواهی نداد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذره
که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر
کونین و ما فیهما در حرکت آید یک ذره در درون مرد موحد تفرقه نباید روزی بر جهودان
گذشت گفت اینهمه معذورانند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای تست معذور نیستند جائیکه قضای اوست معذورانند
و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هر جا که توئی تست حظ تست و خلاف راه است و هر جا که ناکامی است بجان
دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد است آنجا که وجود
جان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد
کسی را از بهره آن نیست که قدم بصحبت کس وجود ننهد چنانکه مشایخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اکبر ذنبی معرفتی ایاه هر که با وجود خود
خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی میدهد و هر که با وجود او خطبه وجود خود
خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافرست و هر که با
نیستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را او بیند او را ندید و هر که او را او بیند
خود را ندید و از خود وحشت یافت و نیافتیم کس را نه عبارت و نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم مخذول و مطرود بود و جحد وی
بود در وجود وجودی بود در عدم نه موجود بود بر حقیقت نه معدوم بود بر حقیقت
بوجهی معدوم و بر وجهی موجود عبارت محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد و توحید در عالم قدس خویش پاکست
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل هست اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بندد و رهبر تو باشد زبان دل را همی باید که ترا بخویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
معبودی که در پیراهن اوست آن را قهر کند و جهد در قهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوئی
درین راه شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده بیند که بر زبان
چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در وی و او در سخن نماند
و از آن سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که بخداوند تعالی

خارجی وارم چنانکه ابو بکر در آن خلوت نباشد وگفت هفتاد سال است تا در بند آنم
که یک نفس خدایرا بدانم و هنوز ماکشش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تاب بودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودان وگفت بچهار
بلا مبتلا شده ام و آن ایمان اندر نفس و دنیا و شیطان و هوا وگفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت تر از آنکه مرا درد آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نشسته‌ام
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود وگفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ
نکرده بودمی خدمت خدایتعالی را نتوانستمی کرد گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آمیزش کند وگفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود وگفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد وگفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات وگفت اگر خدای عز و جل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی ببیند بهتر است از آنکه در پندار و پنداشت
علم و بد معاملگی ببیند وگفت چنانکه راستگویان در حقائق را اقرار براست
گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند وگفت زشت ترین اخلاق

آنست که با تقدیر درآویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زائل شود و گفت عوام در صفات عبودیت مینگرند و خواص بکرم اند بصفات ربوبیت گفت چون ربوبیت بر سرایر فرود آید جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی و گفت شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوئی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت حفظ اوقات ست گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش ست و هر که خدا را پرستد برای خدا او بخدا جاهل ست یعنی خدای نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که خدای را بیشتر کند یعنی من عرف اللّٰہ کل لسانہ و گفت از تعظیم فرمان خداوند بود که باز ننگری بکونین و بحیب سر از طرفها کونین و گفت بیزارم از خدای که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخدا است بلک بقای دلها بحق است بلک غیب از خدا بخدا است و گفت محبت هرگز درست نیاید تا اثر حق در دل او اثری بود و شواهد را خطری بلک صحت محبت نسیان جملۂ اشیاء است در استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه صفتها رحمت ست مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد بر خیزد و از حرکت و سکون خویش و گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه و گفت توبه نصوح آن بود که بر صاحب وی از معصیت نماند پنهان و آشکارا و گفت اہل زہد که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رشکی نبودی از اعراض کردنش بر دیگری تکبر نکردی وگفت صدق آنست که سخن از اختیار گوید وگفت ہر که خدای را بشناخت گنگ گشت وگفت عوض چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود وگفت ہر چند توانید رضا را کار فرمائید چنان نباشید که اختیار اکار فرماید که محجوب گردید از لذت رویت یعنی چون بر رضا لذت یافت از شہود حق باز ماند وگفت لذت طاعت و حلاوت او غره نشوی که زہر قاتل ست وگفت شاد بودن بکرامات از غرور و جہل ست و لذت یافتن با خصال از غفلت گفت نباشید از آن قوم که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت بحرکات دل شریعت تر است از عمل بحرکات جوارح وگفت ہر که از قسمت یاد آرد از سوال بود و حافارغ آید وگفت ہر که بشناخت او را غائب شد و ہر که غرق شد در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقة خوف وقت مرگ ظاہر شود وگفت علامت صادق آن بود که بظاہر با برادران پیوسته بود و بدل تنہا بود وباطنه وگفت خلق عظیم آنست که با ہیچکس خصومت نکند وکس را خصومت با وی نباشد از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی با بدان تمام بود و بی آن ہمه نکوئیہا در شنت بود راستقامت ہست گفت فراست روشنائی بود اندر دلہا پرسیدند

کدام طعام بهتر گفت لقمه که در ذکر خدای عز وجل بدست یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی با خدا در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدایتعالی در حق خویش نگاه دارید دیگری
وصیت خواست گفت پاس در اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمریست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین کاه پنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و انس بمشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مریدی تمام شود گفت انگاه که حال او در سفر و حضر و شاهد و غائب
یکرنگ بود ابوالعباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنویه بود
و هر که بدو ایمان کند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید بی حاصل بود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود و گفتند تصوف چیست گفت چنان باشی
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست جز تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت تصوف صوفی نبود تا وقتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود از خلق و متصل بود با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن است در حضرت الله بی غم و گفت حب دهشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گدازنده دلها است
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک وی
صورت بندد هرگز بوی توحید نشمیده است و گفت توحید حجاب موحّد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را خراب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب نشه نیارد باز پرسیدند
گفت عارف آن است که هشت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با اویم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اولش
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف نیست
که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظی نه بیند

سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبارد و بزبان نام دوست میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که خدا یتعالی بما رسانید از نور هدایت با سرار قلوب بیواسطه و حق الیقین آنست که بدان راه نیست و گفت همت خدا یراست و آنچه دون آنست همت نیست و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت نشود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتمی آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا یتعالی بیواسطه سخت است و گفت صابر از اهل درگاه است و راضی از اهل بیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد و نیاوردی دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از ان میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس زهد تو در چه خواهد بود دیگری ازان سوال کرد گفت دل بگردانیدن بجانب اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه ذهن سخن اهل را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود گفتند انس بذکر کی بود گفت چون انس بذکر او بود
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت بر خاستن
ارادت تست در ارادت او و در رفع اختیار تست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه تست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسواس است
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلندترین
منازل رجا حیا است گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع کرده اند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سخت تر
از خوف مکر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی منعم را بینی و گفت نفسی که بوقت
مولی بر آوری بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر یک ساعت
که بخسپید در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتید و گفت یک
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق او را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا عبودیت چہ رسد از حسن دامغانی گفت ای پسر تو باد و بالله و دائم بالله
نیاسی و دست بدار از ما سوی الله گفتند اسوده ترکی باشی گفت آنگاه کہ اول
بیچ ذاکر نہ بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا انا بیچ نترسیدمی از غیب خدی و گفت
عمر بسیت تا استغفار میکنم کہ نفسی بر آورم کہ پنہان بود از دلم و دلم ندانند بمیتوانم و گفت
اگر ہمہ دنیا لقمہ گردد و در دہان شیرخوارہ نہند مرا بروی رحم آید کہ ہنوز گرسنہ
ماندہ است و اگر ہمہ دنیا مرا باشد بجہودی دہم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن
کہ از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست کہ بر دل من تواند گذشت و چگونہ
کون بر دل او بگذرد کہ او مکون را دانہ گفتند وقت مرگ او کہ بگو لا الہ الا اللہ
گفت چون غیر نیست نفی چہ کنم گفتند چارہ نیست بگو کلمہ گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجہ ابوعلی سقفی رحمۃ اللہ علیہ گفت اگر کسے جملہ
علوم جمع کند و با جماعہ طائفہ صحبت دارد بجایگاہ مردان نرسد تا ریاضت یافتہ
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا موٗدبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی کہ
راستی نگردانیدہ اند و امید مدار ادب از کسیکہ ادیبی ندادہ باشند وہر کہ
ادب از آدمی یا ناہی زبانی فرا گرفتہ باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نہ کشودہ باشند در ہیچ معاملہ اقتدا بدو نشاید گفت ہر کہ با بزرگان
صحبت دارد طریق حرمت نگاہ ندارد محروم ماند از فوائد ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس ہر کہ خواہد کہ افعال او
صحیح بود و بر جادہ سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن کہ درستی
اعمال ظاہر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت ہیچ کار نہ کنید برائے خدائے مگر آنکہ

صواب بود و هیچ صواب را بجا نیارند مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
شناسند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل است از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت آفت
از اشتغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آفت از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بر چیزی که چون رو بدو نهند همه
مشغول بود چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را بر فتراک منافقی بندد یا
مرائی

خواجه ابو جعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نبود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود دل بیشتر در آن بود و اگر بود طرب نبود و توکل استقامت است بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان است و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس است و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت تشریف همت باش که همت
تشریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس بنیاید از آنکه اهل حقایق قطع کرده اند از علایق که ایشان را قاطع است

از حق بینی از آنکہ علائق راہ بر ایشان بریدہ گرداند و گفت ہر کہ جہد نکند
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح ہر کہ رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در جملہ کارہا و ہر کہ روح معرفت بدو رسد بشناسد
موارد مصالح کارہا و ہر کہ روح مشاہدہ بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجہ
ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ گفت صوفی آنست کہ صاف باشد بر قفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و بیند از دنیا را پس قفا و سلوک کند بر طریق مصطفٰے
صلی اللہ علیہ وسلم و گفت صوفی آنست کہ پس از پنج روز اگر گرسنگی بنالد و اگر بنالد
او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف معتکف بودن ہست بر در دوست و آستانہ بالین کردن
اگر چہ می راندت و گفت تصوف عطاے احرار است و گفت خوف و رجا دو بازوی
مرغ اند چون ہر دو بایستند مرغ بایستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود و چون ہر دو بماند مرد در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
کہ با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود کہ جملہ خود را بمحبوب بخشی و
ترا ہیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست کہ حق را در چشم تو عظیم گرداند و
ما دون او را خورد و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل ہست باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقہ زبان توحید و گفت چگونہ اشیا بدو حاضر آیند کہ جملہ
بذوات خویش از و فانی میشوند و یا چگونہ اشیا از و غائب شوند کہ جملہ
از وصفات او ظہور میگیرند سبحان آنکہ نہ او را چیزے حاضر تواند آمد و نہ از و

نائب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود آنهم عبودیت از ما ساقط
شود یعنی زنده نمانیم و گفت چنانکه خدایتعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه گرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آنرا نه بیند و نداند و گفت هرکرا در راه توحید نظر افتد بانها و خود آن
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد ازین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع سرایر و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود و گفت آنکه باز ننگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد لکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هرچه در نفس فسادی پدید آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیا است و فاضلترین کنج مومن
حیاست از حق پرسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هرکه نظر کند بموصوف

ظفر باید گفت قبض اول اسباب است فنا را و بسط اول اسباب است بقا را و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را نخواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها همنشینی نا اهلان است

خواجه ابو الحسن حصیری رحمة الله علیه یکی پرسید از وی که چه مذهب داری گفت
مذهب ابو حنیفه داشتم آنگاه بمذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذهبهایم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل هر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزتی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیه خواند من کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز است رفع حدث و اثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هر چه آموختی و آنچه ندانی و گفت تا به تیغ انکار هر چه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساحت دل را از هر چه معلول و معلوم است خالی نگردانی ینابیع (چشمه ها)
حکمت از قعر دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را تکذیب کند و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر است از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر است از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که هر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نبینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست وصفات او حجاب اوست یعنی من عرف
نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غایب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که جز حق نه بیند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدایرا می پوشم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت از و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فراپیش گیر تا خدا ترا فراپیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای همگی و خواری باید کشید اگر سر اینهمه داری بطریقت
در آئی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف تبرس از قوی و گفت
پرهیز کنید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابو عثمان پیساری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود به ترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در دل و تا شکر نکند در عسر
و گفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را وگفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و حیله ها سست غائب کند
و چون نظر بخشم کند بر و حالتی پدید آید از وحشت که هرکه بود از وی گریزد وگفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود وگفت توحید آنست که بر دل تو دوئی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید برخاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد بیگردد که گفت کنت له بصرا و سمعا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فنا ست که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید بچه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن وگفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو دوام شود کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابوعثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هرکه دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خریدن درها و آواز باد او را سماع در نیارد در دعوی سماع دروغ زن است
وگفت هرکه خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد وگفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود وگفت هرکه از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدای تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست طمع
تو نگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسی را مگر آنکه
مضطر باشد و گفت هر که با جوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و آنچه رسید
منقطعان را بچه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فرایض خلل آوردند و پرسیدند
از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه
بر خود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او وی
داری و انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هر چه از و
بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و آنچه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت
فاضلترین چیزی که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت
و نگاهداشت کار ها بالعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت
عبودیت اتباع امر است بر مشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود است
از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علائق است و رفض خلائق و اتصال
بحقائق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و
گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار
علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد ربانی طعام بجهل روز
خورد و مرد صمدانی بهشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با ولیا او را از اولیاست
و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیرآبادی رحمة الله
علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت
هر که نسبت خویش با حق درست کرد اند هرگز اثر نکند در و منازعت طبعی و

وسوسهٔ شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا که فساد ابتدا باشد
که بانتها سرایت کند و گفت هر که در عطا راغب بود او در اقتدار بی نبود و آنکه در
در معطی راغب بود عزیزتر است و گفت مرافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
است و هر کرا موافقت حق یک لحظه با یک خطره دست دهد بهیچ حال بعد ازان
مخالفت برو نرود و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که بدو راه نیست
گر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند از وسیکانند که برو دلیل نیست جز او و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداء فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر کرا ادب نفس نبود بادب دل
نتواند رسید و هر کرا ادب روح نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید و هر کرا ادب دل
نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس به بساط حق نخواهد رسید و گفت کار ایشان نیست
بر کتاب و سنت و دست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و
خلق را معذور داشتن و برا اوراد مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصیرآباد و نیشاپور شوریده آوردند
و بر شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و من درمیان نه بخدا
میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که
خود را سزای آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت پرهیزیدن از ماسوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گرداند و گفت راحت ظرفی است

پر از عقاب و گفت هر چیز را قوتی است قوت روح سماع است و گفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل و گفت دنیا زندان است چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی بر و گفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عز و جل در آنست بدست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت است و آن گشتن از هر دو عالم است و هر چه در آنست
و گفت تصوف نوری است از حق که دلالت کند بر حق خاطری است از و که اشارت
کند بدو و گفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث در گرفت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فسرده بردم و علم
بمن ننمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشانرا بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا بامن دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوی من بر نمی آید و گفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک و گفت آخر درویشی اول صوفی است و گفت تصوف پنهان داشتن
احوال است و جان بذل کردن برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی است در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند و گفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب بنزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب است و دیگر اهل دین که ادب بنزدیک ایشان

طہارت دل و مراعات سر و وفای عہد و نگاہداشتن وقت و کم نگریستن بخاطر پراگندہ و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور و نزدیک اہل فقر ادب در مقام قربت
خواجہ ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ گفت اشارت و عبارت از توحید نصیب است و از یکی گفت کہ اگر کسی ترا بپرسد کہ خدا را شناسی نگوئی کہ شناسم کہ آن شرک ست و نگوئی کہ نشناسم آن کفر ست ولیکن بگوی کہ خدا بفضل خود شناسای خود کند مرا و گفت خواہی نخواہی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر در رنج باشید و اگر با تو خوی خواہند کرد علم را در جوارح تو نگاہ خواہند داشت و انعامہای تو پاک پاک از تو بستانند و با خویش گیرد نیستی تو بتو نماید تا ہستی و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود و گفت ہر کسی آزادی طلبد و من از وی بندگی خواہم کہ بندہ او در بند او بسلامت ماند و آزاد در معرض ہلاک و گفت فرق در میان ہنرہا و شما آنست کہ شما در ما می گوئید و ما در او میگوئیم شما از ما بشنوید و ما از وی شنویم و شما ما را بہ بینید و ما او را بہ بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت مردان آئینہ اند چنانکہ تو در ایشان می بینی و آنچہ در آئینہ خاطر مشاہدہ کنی ہمان معنی ہست کہ حقیقت احوال است و گفت ہر مریدی کہ در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل کہ در آن قیام کند در حق وی بہتر و اگر یک لقمہ طعام کمتر خورد از آن بہتر کہ ہمہ شب نماز کند و گفت ہر کسی را چیزی باہستی ہست مرا آن بایستی ہست کہ من نباشم و گفت طاعت و معاصی دو چیز ست کہ چون خود باشم با ہمہ معاصی خود باکم

وچون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را
بندگانند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت بمطیعان
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند ومیگویند که ما را خود افتقار
بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت برجان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
وگفت خنک آن بنده که او را باو نموده اند وگفت جوانمردان رحمت خلق اند
نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا بخلق نگرند و
گفت صحبت نیکان وبقعه های گرامی خلق را بخدا نزدیک نکنند وآنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دارد برای خویش وگفت دنیا مردار
وگندنده است وگندنده تر از وآنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن نا جوانمردی
ومنع کردن نا جوانمردی است وگفت هر چند خلق بخالق نزدیک تر است
عاجز تر است وگفت دعوة صد وبست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق است چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت
چون من وتو باشد اشارت وعبارت باشد وچون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بودی
وگفت خدای را خدای جوید وخدا را خدا یابد وخدا را خدا داند واگر خدای یک ذره
بغیر خویش نزدیک بودی که بشری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت
برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم وبا اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس
گفت خداوند من است جوانمردی نبود گشته خداوند خویش را اینگ انداختن

وگفت اگر فردا در قیامت حساب در دست من کنند به بینید که چه کنم همه را در پیش کنم و ابلیس را ابتدا هم سازم لیکن نکنند وگفت هرکه مرا ندیده است ندیده است و هرکه مرا بیند از من بصفت خویش بیند وگفت یک سجده که برآرد از من بهستی خویش و نیستی من گرا سے تر است بر من از هرچه آفرید و آفرینند وگفت من فخر آدمم و قرة العین مصطفیٰ پیغمبر را صلی اللہ علیه وسلم چشم روشن بود که این از امت من است و آدم علیه السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اہل بهشت به بهشت فرود آیند و اہل دوزخ به دوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابوالفضل حسن رحمة اللہ علیه گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است و حسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیب و راحت نیست خواجه ابوعلی دقاق قدس سرہٗ گفت چنان باش که مرده شده روزه گفت هرکه جان خود را جاروب درِ خانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت هرکه انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هرکه خبر از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بادیه بود و مراد آنکه بار او کشیده باشد وگفت هرکه صحبت به پیری بکند و آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت بشکست توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت هرکه صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت مصیبت من

امروز بیشتر از مصیبت اهل دوزخ خواهد بود فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواهد شد و ما را امروز اند وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود و پس تو فرق کن
میان این دو مصیبت وگفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد وگفت هر چه
که از سر خویش اختیار کند بدانش مطالبه کنند و اگر غائب است و اختیار کند بپوشند
وگفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود و نزدیک
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان وگفت ارادت امانت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بارادت طاقت مجاهده توان داشت و بهمت گران بار مشاهده
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری و بی آرامی
است که هرگز ساکن نشود نه در دنیا نه در آخرت وگفت ابتلا بر دو نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفان راست
وگفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلل ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه وگفت هر کسی نیلوفری کند مرد آنست که واز
خورد وگفت نفس مفلسی است اگر بیک خدمت قیام نماید از و بسیار شمر که از مفلس
اندک بسیار بود و هر چه از و بتوان ستد غنیمت بود وگفت زلت تو خطاست
و تأخیر تو از توبه جفاست پس جمع مکن میان خطا و جفا وگفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال وگفت هر که بر جان خویش بلرزد طریق خدا

بر وی بسته است گفت جهد تو بال ست و جهد درویشان سجان گفت صحبت
کردن با اژدها آسان تر از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن است
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیزی
بکسی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود و گفت از کون و از پیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
مادام که در راه فکرت بود و چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت
بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است و گفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لَا اُحْصِی ثَنَاءً عَلَیْکَ و گفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی است که هرگز در قیمت نخواهد بود و شقاوتی است که هرگز
در سعادت نخواهد بود و گفت هر کرا قوتی معلوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال بندد که واکل شدیم یا کل نتوانیم شد این
غلطی عظیم است ازانکه وقتیکه این حالت برایشان درآید که خود را کل دیده باشند
اگر خواهند که پر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد و پس هیبت از یکی نبود که باقی نمالیست کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و بر دیگو
کس آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوش
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش و گفت وقت آنست که

تو آنجا آئی وقت شادی باشد یا اندوه وگفت دنیا چهار قسم است شیاطین و نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب تر است وگفت سخت ترین عقوبت اهل دوزخ
از کفار آن است که نمی دانند عذاب کنند ورا اگر بدانستی آسان شدی وگفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها بریدند و از آن شعور
نیافتند وگفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برای دیگری چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید وگفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص است و
گفت فقر عطای حق است هر که بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
و هر که نکند سبب عقوبت وی شود وگفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
وگفت اندوهگینی بیابی راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
بدیدار تشنید و اشتیاق تشنید وگفت خدای میگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق است که تو نیز ا دوست داری گفت هر که سوال کند از
صحبت دور افتاده است وگفت توبه مسکینی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که ان الله یحب التوابین گفت
لذت یافتن بثواب عام است و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب وگفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبران علیه السلام وگفت توکل سه درجه است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعده او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وی
بسنده کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دهد وگفت توکل بدایت باشد و تسلیم

باوسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاهداشتن ست از دیدار
خلقان و صدق پرهیز کردن ست از مطالبه نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارات معرفت
هیبت داشتن ست از خدا هر کرا معرفتش بود و هیبت بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از آن ندارد و گفت بی معرفتی
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوا کنم و اخلال دهم و سوگند خورد برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بعد است از غیر حق و انس بدو وحشت ست از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم ست بخدا و نهایتش معرفت ست بخدا و نهایت آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر بتهدید و تنبیه و انواع عقوبات
و آزار او آنست که او را از کرم چیزی کشف کنند تا بسنده شود و او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بمعنای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را شناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت در روی مخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت است
و دوام بودن بر آن و هر که موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گرداند
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید
در خوف و رجا ماند و گفت عقل را دلالت است و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت است و گفت توحید نظر کردن است در اشیا بعین عدمیة
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد باز اهمه هزلها جد بینی
و وقت هزل مبادا که همه جد تا هزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت است و در
خالق هلاکت است و گفت هر که توحید ندارد شفاعت او نکنند و صاحب توحید
روزی لامحاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است بخشم و ار
مرا رحمت بیمقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خداوند عالم چه آید
جز عطا گفت مراد از امانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود والحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت
قبض او اهل فنا است و بسط او اهل بقا است و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر تقبض
منازعت مکن با توانگران و اهمی غنی الله به بسط مقت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکلی هست نه مکتسب و مکتسبی نه متوکل و مکتسبی
و ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضا نه آن است که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف تا چه مردیست که

سر بر آستانه نهاده دید پس اندر پیش رفت و او بر پشت شتر برنشست پس بسی شیر
و گفت غریب نه آنست که کسی او را که با او در آن پوست ابد کی چند فقیر (نشنید)
غریب آن بود که به زی دنیا و آخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سؤال
در وقت سؤال آنرا که دنیا خواهد و در حال آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود و گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران و گفت تواضع توانگران درویشان را زیان نیست و تواضع
درویشان با توانگران خیانت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپیده
ابو عبد الله المغربی رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک هیچ چیز نبود و هیچ چیز مالک وی نشود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که ادای
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خویی است با کسی که وی را دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبد الله خراز مرا سه چیز

نصیحت کردیکی حرص بر ادای فساد یکی تمام تر جهد و طاقت و دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغول گشتن بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده دیگر مثل خود و در اسباب
خویش گفت از دنیایی که اسباب مجهول باشد عقوبتهای گناهان است
گفت صوفی نبود تا بجز تبه نرسد که بر ندارد وی را زمین و سایه ندهد وی را آسمان
یعنی از هیچ جای بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد وی را نزد خلق و با همه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود و از شیخ ابو القاسم مقری
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خاص
بقبول یا رد آن و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که راست گویند
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین سیروانی الفقیه
قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات است
و کفایت ساختن همت برای حق و گفت خلق بلاست در دنیا بر کسی مگر آنکه
او را خراب کند گفت صوفیان با وردات[1] باشند نه با وراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال در گذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هرکه طلب عزت کند بوسیله باطل بنشاند خدای خواری را بوی بحق و موقع و
گفتهاند هرکه نگاه داشت تدبیر خود را از زندگانی گیرد و خوشحال و گفت آفت مردم نشست

(۱) واردات

مگر مردم یعنی خلط گفت فقیر و ارباب فنا بادشاهان دنیا و آخرت اند لهم الفضل
و الراحت ابدا ابو عبدالله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آن را خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آن را خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همه ظلمت گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا را در نهاد
تو بسوزد نه آنکه آتشهای آن علامت‌ها را بر افروزد گفت در همه کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد از آن کار ترا بکار دیگر نباید شد و در آن کار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاهداشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن خیال کم
در یاد تو غیر حق را گنجائی نبود ابو بکر بن عبدالله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را چه توان دید گفت بدیده صادق
در آئینه طلب و الفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکر آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود و دیده دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانه جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نگاشته نگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدا تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان و قاهر و متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچاره و لیکن هر چه بینند از قالب بینند و قالب از آن بیخبر چنین تمام عالم را

با قیوم عالم همین فعل ست که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام و وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
با وی بهم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود متقوم از وی بر سبیل عاریت بود
پس معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت ندانند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتوانند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقة آنست و این غیر
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را میجویند و می یابند
گفت گردبادی در هوای صافی از زمین برخیزد و بر صورت مناره مستطیل
بر خویشتن همی پیچد هر که در نگرد و پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوایست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز متحرکی و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه او را باید شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبدالخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم درحالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مراد حق که همه عمر بر مراد نفس خود نرفته ام خواجه فرمود که این سخن بجا ست
بنده را باختیار چه کار هر کجا گوید برو برویم و هر کجا گوید باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود : هر رونده که بسر حد فنای نفس رسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد وی را خشم نبود غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد این چنین صفت آنکس را مسلم است که روی براه حق
دارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو در روشنائی راه سلوک کند . خواهی که
شود دل تو چون آئینه ، ده چیز بیرون کن از درون سینه ، حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت و بخل و حسد و کبر و ریا و کینه . وصایای آنحضرت که بپسر خویش را
کرده بودند : وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طالب شهرت مکن که شهرت آفت است و بمنصبی مقید مشو دایم
گمنام باش و در قباله ها نام خود منویس و بمجلس قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز همچنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

وبتدعان و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه بپرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارا است که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرما مر مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و سرمایه تو فقر و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه و تعالی
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق لقمتای مسبوق قائد کی برخیزد
فرمود پیش از صبح و پیش از شام که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند آما راهی از این نزدیک تر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و جهد درونی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است ادراک
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
باحق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش این چنین
زیبا روش کم می‌بود اندر جهان چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

و لَا یَحِیْقُ حزن ذکرِ الله اشارت این مقام است و میفرمودند نفسهای خود را تهمت نهید
که هر که بقا با حق تعالی النفس خود را ابتدی ساخته باشد و مکر و کید او را دانسته نزد او
این عمل سهل است که از روندگان این راه بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده اند
و میفرمودند در معنی قوله تعالی یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰمِنُوْا بِاللهِ اشارت بآن نسبت که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبعی می باید کرد و اثبات معبود حقیقی می باید کرد و میفرمودند
نفی وجود نزد ما اقرب طریق است لکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمیشود و میفرمودند تعلق بماسوا روندهٔ این راه را حجابی است بزرگ بیت

> تعلق حجاب است و بی حاصلی — چو پیوندها بگسلی واصلی

و میفرمودند طریقهٔ ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرة آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و میفرمودند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن وی بغیر شرکست و این شرک از اهل عموم معفو است و از اهل خصوص
معفو نیست و میفرمودند که طریقهٔ ما عروة الوثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و میفرمودند
که طالب باید که در زمانیکه بعزیزی از دوستان حق صحبت دارد واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اصبت فالزم صحبت
آن عزیز را غنیمت داند میفرمودند لَا اِلٰهَ نفی اله طبیعت است اِلَّا اللهُ اثبات
معبود بحق جل جلاله مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ خود را در مقام فَاتَّبِعُوْنِیْ در آوردن است
پس مقصود از ذکر آن نسبت که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقة کلمه آن نسبت که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و میفرمودند که بسر توحید بیچون رسید

اما بسر معرفت رسیدن دشوار است خواجه محمد پارسا قدس الله سره بیکی از
اصحاب خود نوشته مکتوب با خاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاهری و باطنی شما
میباشد علی الدوام به نسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت الهی باید و سید الطائفه
جنید قدس سره فرموده است شعر اِن بدت عین من الکریم ۞ الحقت الآخرین
بالسابقین ۞ و با اینهمه اصل معتبر است نزد کبرای دین آنکه کوشش را مگذار و تجسس را
چشم میدار و حضرت خواجه ما را قدس سره سوال کردند که طریقت بچه توان یافت
فرمودند بتشرع و دیگر بعد المحافظة علی الامر الاوسط فی الطعام لافوق السبع ولا
الجوع المفرط در تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال المزاج کوشیدن علی الخصوص احیای
بین العشائین و قبل از صبح بحیثیت لایطلع علیه احد بتوجه بخود در یافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی به نسبت حال ماضی و استقبال نیک موثر است فی
رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع الله سبحانه واذا نطق اللسان سکت القلب والصمت علی قسمین صمت باللسان
وصمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه ولم یصمت قلبه خف وزره
ومن صمت لسانه وقلبه ظهر له سره وتجلی له ربه عز وجل ومن لم یصمت بلسانه ولا بقلبه
کان مملکة الشیطان ومسخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک ومن صمت بقلبه ولم
یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی
ذلک بفضله وکرمه تمت و هم فرموده اند که حجاب میان بنده و حق سبحانه تعالی تا این
انفاس صور کونیه است در دل و این انفاس بسبب صحبتهای پراگنده و دیدنها
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیاده میشود و در دل جا نه میکند بصحبت و نشست

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعه کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
نشستن آن نفوس در حرکت و تموج می آید و از جمله موجبات بعد و غفلت از حق سبحانه
و طالب را نفی کردن و آنچه هست پس باید که از هر چه خیال را می افزاید بواجبی
اجتناب نماید تا دل صاف توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده است
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی یعنی دست نمی دهد راحتی که
پیوسته در آخرت است و سه روزی درین سرای فانی رنج کشیدی دیگر ابدا لابدین
آسوده این عالم را هیچ نسبتی با آن عالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاش
دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد به بارگاه بزرگ رسد
به دو چیز مواظبت نماید خشم فرو خوردن و ادب نگاهداشتن و نیز در رساله محبوبیه گفته
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق یعنی و هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی اما هیچ راه نزدیک تر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفته حقیقت توحید آنست که بنده چون آلتی باشد
اندر جریان تصرف حق سبحانه تعالی فانی از اختیار و ارادت و نیز گفته چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت مَن قَنِعَ شَبِعَ
و از انجیل مَنِ اعْتَزَلَ سَلِمَ و از زبور مَن صَمَتَ نَجَا و از قرآن مَن یَتَوَکَّلْ عَلَی اللهِ
فَهُوَ حَسْبُهٗ و گفته اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاهداشتن است چه از خیر و چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است در دوزخ نقد است و هر که
در مطالعه تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن به عقیده

بکاری مشغول است و دل بچه مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا آله نیست باک درین محل از سبب بمسبب رفتن سست و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری میخواهید که یار شما گردد این بغایت دشوار
است اگر یاری میخواهید که شما یار او گردید همه جهان یار شماست خواجه
علاءالدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هر چه مانع
راه باید قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق باسوی او را نفی کردن از لوازم است
همگی وجود او رضای او باید طلبید فرمودند و جانب مرشد مر طالب را القدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را بیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع مایه حدیث النفس گردد پس باید
که در آن حال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و میفرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کامل توجه گردانند چنانچه
در تواضع با خلق باید که هر چند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بینند والا ضعیف بودند تواضع و فرمود چون ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون نیستی او بروی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مدد او خود را خالی کند از هر مانعی که از محبت مرشد بود پس قابل فیض الهی گردد که بحقیقت قصور در فیض الهی نیست و قصور از جهت طالب هست و فرمود که طالب را باید که همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و بیقین داند که وصول بمقصود حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن خود را یکسره فدای وی گرداند فرموده که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً و حضور و غیبت سعی نماید و بمحض عنایت الهی محل نظر دوستان در یابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی وغیره و نیز مرشد آنکه تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید و امور او را بر و تعین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود رعایت جانب اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق به نسبت حال او سخن باید گفت و رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد و با ایشان آداب نگاه باید داشت و الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است هر نوع اختیار که از خود سرزند بسبب تفویض

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آینه بهتر است از اختیار وی
برای خود و نیز باید که بنسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت بنسبت احوال
باطنی در کسب اینهمین تفویض باشد و فرمود که سابقه عنایت ازلی را میباید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی حالة و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را نگاه باید داشت و داند که حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باو نگذارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پدید آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بحلیت درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه
از دیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با این طائفه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا آن نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی
بوده بآن صورت و خیال که آینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را با آن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد وی را شعور از این عالم کمتر گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی نسبت بمرتبه رسد که اصلا بوجود و غیر شعور

نمانَد آنرا فنا گویند پس اگر خواطر تشویش دہند باحضار خیال حضرت مرشد امید ست
کہ مندفع گردد و اگر نہ سہ نوبت نفس را بقوت برکشند ہمچنانکہ از دماغ چیزی میرانند
بعدہ بطریق مشغول شوند و اگر باہمچنان خواطر باز عود کنند باید کہ بعد از تخلیہ بطریق
مذکور سہ بار گویند اَستَغفِرُ اللّٰہَ مِن جَمِیعِ مَاکَرِہَ اللّٰہُ قَولاً وَفِعلاً وَحَاضِراً وَنَاظِراً
وَسَامِعاً وَلَاحَولَ وَلَاقُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ و دل را با زبان موافق دارند بذکر با فعال
بدل مشغول باشند کہ در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس در ورزش این نسبت
باید کرد بنوعیکہ ہیچ وقت غافل نشود دائما حاضر بودہ گوشہ چشم دل برین
نسبت دارد تا آن زمان کہ این نسبت ملکہ شود و ہرگاہ خواہد کہ بمہمی
مشغول شود بتضرع تمام در حضرت جامعہ خود این دعا بخواند اَللّٰہُمَّ
کُن وَجہَتِی فِی کُلِّ جِہَۃٍ وَمَقصَدِی فِی کُلِّ قَصدٍ وَغَایَتِی فِی کُلِّ
حَالٍ خواجہ عبید اللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ
فرمود طریق توجہ طائفہ علائیہ و پرورش نسبت باطن ایشان
چنان است کہ ہرگاہ کہ خواہند کہ بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
کہ این نسبت از و یافتہ اند در خیال آورند تا آن زمان کہ اثر حرارت
و کیفیت معہودہ ایشان پیدا شود بعد از ان آن خیال را نفی نکنند بلکہ
آنرا نگاہ دارند بچشم و گوش و ہمہ قوی با آن خیال متوجہ بقلب شوند کہ عبارت ست
از حقیقت جامعہ انسان کہ مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آنست اگرچہ
آن از حلول و اجسام منزہ است اما چون نسبت میان او و میان این قطعہ
لحم صنوبری ہست پس توجہ باین لحم صنوبری باید نمود چشم و فکر و خیال و ہمہ

قوی را بر آن باید گماشتن و حاضران بودن و در دل نشستن و ماشتک ندارد رحیم
که در حالت کیفیت بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد و این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکرے که در آید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و دران محل تجلّی در نگریستن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود التجا بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آن زمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که مشخص
بتوجه آن را نفی بکند و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعّال بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہ بکند بدین طریق که لا موجود
اِلَّا اللّٰہ تصور کند و آن وساوس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون موجود نیست
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضے از ظهورات حق ست و شک نیست که باین تامل دور مے شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آن زمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر تا آنکه ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہ در دل بگوید حضوری نیاید
بجهر چند نوبت بگوید و الله را بدهد و بدل فسه و برد آن مقدار مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون ببیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که خصیت
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین ست ؎ بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را برای حق نفی میتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند
پس اگر فکر حق صرف باشد جهد نفی کنی باید که زیادت شود زیرا که حق بنفی کسی
منتفی نشود الا زائل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
است که سرحد وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوار وجود نمیماند و فکر اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجای رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد بدانچه ؎ جزو درویش است جمله نیک و بد
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود بلکه گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگرچه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ؎ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ؎ هرچند صمت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن عارفی را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غفلتے واقع شود یا قصورے دست دهد که کدورتی قوی طاری شود و سر رشتهٔ نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلے آرد اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد و الا به آب گرم و جامه پاک پوشد و در جاے خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و خود را خالی سازد و بعد ازان بهمان طریقه متوجه شود و در ظاهر بیین حضرت جامعه خود تضرع کند و بکلی باو توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع ذات و صفات حق است نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعد الدین کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد و اکنون ما نیز نیستیم و خدا است بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود بلکه مصاحب اکنون نیز باو مصاحب باشید و از هرچه بر سر گور شما باز خواهد ماند دل منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی خاکیست بیخته و آبی بران ریخته نه کف پارا ازان دردے و نه پشت پارا گردی نه حقیقت درویشی است بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن است روزی بر در سرای او جمعی از اصحاب نشسته بودند دو تن از ایشان مباحثه مینمودند یکے گفت ذکر گفتن افضل است دیگری گفت تلاوت کردن افضل است درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض کردند فرمودند با خدا بودن از همه افضل است و میفرمودند هرکه بخدا حاضر است در بهشت نقد است و هرکسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزے

از گران جانان زمانه بمجلس حضرت ما در آمد عصایی بدست و ردائی بر کتف افگنده و شانه دان و مسواکی و تسبیحی ازان در آویخته مرا از دیدن آن تنفر تمام آمد بسیار هر چند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفر اند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفر اند از اهل آخرت میگفتند که روزی حضرت مولانا ما سکوت بسیار کردند بعد ازان سر بر آوردند فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بعین هست و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند که والله دوست دست شما گرفته در طلب خود ما میگردانید پس این دو بیت خواندند

بیت

آنکه نی نام بدست ست مرا زو نه نشان ٭ دست بگرفته مرا در عقب خویش کشان

٭ او دست دست من و پا نیز هر جا که رود ٭ پای کوبان زپی اش هر دم و دست فشان

می فرمودند هر کاری را که فرض کنی شغل بحق سبحانه ازان آسان تر هست زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد ازان می یابند و حق را سبحانه اول می یابند بعد ازان می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی

تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال ٭ و فرمودند کسی که یکی را دوست میدارد میخواهد که همه کس او را دوست دارد اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را مخفی دارد لیکن از نهایت محبت سعی آن دارد که دیگرا منکری نباشد نمیدانند که چه حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه معتقد و طالب او شوند بهر وجهیکه هست و بهر شغلیکه میسر میشود و صفت آن محبوب میکند تا همه طالب او شوند فرمودند که هر گاه سوی بر تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن سوی باید رفت و نقل ست که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالها می نوشته میخواسته که چون تمام شود

سیری کنند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ٭ بر گل نظری فگندم از بیخبری ٭ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ٭ پس فرمود اگر گشت بروی و از گشت حظی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر حظی نداری چرا میروی و رساله ها منویسی فرمود
یک نی و هزار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هر چه غیر حق است آنرا نی
میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیراکه از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض آلهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیراکه ایشان را گوشی هست که آن حدیث النفس
را بآن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود بلکه اگر مگسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد جمعیکه بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعضی ذکر گفتن نیز حدیث نفس است روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمودند ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگر چه اینمعنی حالا

شمارا معلوم نشود لیکن دایم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید
پای دراز نکنید و در خلا جای شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر
و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید
همعنی شمارا ابتدا رنج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی
آراسته دارید ادب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید
دیر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف
صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است آنهم ادب دل را از خطور اغیار
نگاهداشتن است چه خیر و چه شر همه برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی
و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجا که فرموده
مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ
شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت
رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید
حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است
چراکه در حال قرب عبارت نمی گنجد وقتیکه قرب را بعبارت درآورند بعید میشود
قرب نه آنست که بگوئی باو نزدیک شدم یا از وی عبارتی توان کرد قرب آنست
که تو در وی گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی
و مطلقا از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب
سخن میگوید آن بزرگ وی را گفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا که مائیم قرب
قرب بعد بعد است قرب عبارت از نابودن نسبت آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در ہر نفسی کہ می کنند و واقف میباید بود حق سبحانہ حاضر و ناظر ست باید کہ
از حق سبحانہ شرم دارد و از عنایات نور ز حق سبحانہ تشنیع و سرزنش کرده است
کہ ما جعل اللہ لرجل من قلبین فی جوفہ در درون یک آدمی دو دل نیست
کہ یکی را بدنیا مشغول دارد و یکے را بحق سبحانہ در درون آدمی یک دل ست
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانہ بی بہرہ ماند و اگر متوجہ بحق سبحانہ تعالے
گردد از دل او روزنہ بسوی حق کشادہ گردد و ازان روزنہ آفتاب فیض الٰہی
تافتن گیرد آفتاب کہ طلوع کرد از مشرق تا مغرب ہر ذرہ کہ ہست از نور
او بہرہ میابد و نور او بر ہمہ میتابد اگر خانہ بود کہ آنرا روزنہ نبود ازان نور بی بہرہ
ماند پس اگر دل حاضر ست حضور او بمثابہ آن روزن ست ازان رہگذر نور فیض
وجود بوی خواہد رسید و اگر غافل ست آن نور از وی در خواہد گذشت تا
بلیت دوست ہر لحظہ در تو نظر میکند ما چون تو از و غافلی از تو گذر میکند ما
فرمود کہ طاعت موجب وصول بجنت ست و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانہ
کاملان مشائخ قدس سرہم برآنند کہ در ابتدا میباید کہ باطن خود را صافی گرداند
بتصفیہ و تزکیہ مشغول گردد تا دوام مراقبہ دست دہد و الا ہرچہ از اعمال صالحہ
بجا می آرد آب در چاہی زیادہ میکند ست ہرچہ گیرد علتی علت شود ما
کم از شاگرد جولاہی نمی باید بود کہ مدتی باید تا رشتہ پیوند کردن بیاموزد
کارہای دیگر خود ہنوز بجاست طالب میباید کہ بجد و جہد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر استاد شود و داند کہ چگونہ نفی میباید کرد و در ابتدا باید کہ بہیچ چیز
مشغول نشود مگر بنفی خواطر آنہا کہ رسائل مطالعہ میکنند و سخنان از اینجا

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاریهاست راه
حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی است نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش بادشاه
در بغداد نشسته باشد و در حضور بادشاه دائم تواند بود و بادشاه مکتوبی بشام
فرستاده باشد از آن مکتوب غائبان حظی میگیرند لغایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور بادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد روی بشام نهد و فرمود هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا و فرمود
که پرهیز به از دارو هر که پرخورد انواع بیماری ها در وی پیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو می خورد
صحت یافت همچنین چند کرة اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلّی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
که وی را بتمامی از گناه باز نیاورد و در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگرست
ازینجهت است که اهل الله پرهیز کلّی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق سبحانه
مشغول گشته تا ناگاه بمرض غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بروی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب در وی نگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که مرا یار چه گفتست امروز جز ما بکسی در منگر دیده بدوز فرمود که
دائم بیاد حق سبحانه باشید تا غایتی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف‌تر است هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از آنکس که خس حمام میکند لطیف‌تر اند از ایشان خس کشی نمی‌آید یا بزاز
از ایشان لطیف‌تر است که تحمل آن ندارد که جولاهگی و موزه دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف‌تر اند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف‌تر اند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوه روند خوش نمی‌آید که از آن باز آیند و اگر بسجود روند خوش نمی‌آید
که سر از سجود بر دارند این طائفه از همه لطیف‌تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می‌برند نه از آنجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی است که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
نماید و او بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب میکند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب است و برگزیده و مرتبه و درجه و حالی و هر آئینه اگر
قابلیت وی بیشتر نبودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در شک

دارد فرمود در معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند بیت
ای دیده عجائب بنگر این عجب این نه معشوق بر عاشق بی وی نه و یا وی نه
که اگر کسی سعی نماید سال بر دارند که معنی بی وی نه و یا وی نه را در نیابد پس چگونه
قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سعی کند و بسیار مشغول شود حق سبحانه
او را چندان ادراک و یقین کرامت فرماید که این معنی دریابد که حق سبحانه بی وی
نبوده است داو غفلت نموده اہل اللہ را الیقینی حاصل میشود که با ہیچ نوع
گمان و تردد نمیکانند در بود وجود حق سبحانه چنانچه ہیچ کسے را در بود وجود خود شکی
نیست ہر چند جامہ ہا در بر دارد و جسم پوشانده وجود خود را گم نمیکند و فراموش
نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت
عربی و فارسی شود مجرد از جہات آن زبان بمقام شجرہ رسد و طالب را ثمره و قوت
رسد که از وی برتواند خورد و قولہ تؤتی اُکُلَھَا کُلَّ حِیْنٍ ذکر چون حبہ است که شجرہ
معرفت از وی میسر وید کما قال سبحانہ مَثَلُ کَلِمَۃٍ طَیِّبَۃٍ کَشَجَرَۃٍ طَیِّبَۃٍ ہمچنانکہ شجرہ
از حبہ سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف وصوت عربی و فارسی و
تشکل ولون وکیف وکم و مجرد از جمیع جہات است از مضمون کلمہ ظاہر میشود
و فرمودی که در ذکر دل را حرکت مده بلکہ مفہوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکہ
دل از مفہوم ذکر متاثر شده خود بحرکت آید آن زمان کار بوی باز گزار و در رسالہ
خود نوشته اند که ذکر از قالب گفته شود نه از معده یعنے بباید که اثر حرارت ذکر
بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده و غیر آن منقطع نشود و وقوف
قلبی ہم آنکہ ہر بار که الا اللہ میگوید دل خود را نجدا سے حاضر میدارد و ہمچنین ظاق

لحاظ گفته میرود تا آنزمان که یک نفس بست و یک مرتبه بر سد پرگاه دبانجا رسید
محل نتیجه است به بنید که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که او را بود چیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است به بجا حاصل عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کنند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضاست
بجاری مقدور وسیله ایست برای نیل درجات معرفت مولوی عبد الرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریب فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلک اصالت عبارت از حسن جوهریست که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می نامند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسی بر شمارند اول
بدیها یکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود و جه آن
بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود همه گدایان و سائلان شفقت و رحمت میباید نمود
و لقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر در آن میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ حالی بهتر از گدای
بگدای بدرخانه انکس نخواهد آمد از کجاست که دران شر نده دلباس مجهول صاحبدلی
نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت گدایان
میکنند و روزی از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پایی بر راه

عافیت پیچیده ام در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست که پای در گریباسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی آنزمان خواه در کنج نشینی و خواه درمیان مردم باشی و فرمود که علامت جوانمردی آنست که دایم کسے محزون واندوهناک بود در کارخانه آلهی فارغ نشستن خوب نیست کسی که دردی حزنی واندوهی نیست از وی بوی غفلت می آید کسی که حزنی واندوهی دارد ازوی بوی جمعیت و حضور مے آید نسبت خواجگان با قدس سرہم در صورت حزن واندوه ظاهر میشود و فرمود وه محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببے وجہتے معلوم نباشد واین درمیان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتے پیدا شود آنرا محبت ذاتی گویند واین بهترین انواع محبت ہست نه آنکه هرگاه که لطفے بیند دوست دارد وهرگاه که عنفی بیند بے میل شود شخصے بیش ایشان گفت که فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردائی قیامت همان ذکر ریای او را کفایت ہست از همان ذکر ریائے او نورے پیدا شود که همه صحرای قیامت را روشن گردانید پس فرمودند که گفته اند ذکر جهر را خاصیتی ہست که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس بتعقل مفهوم ذکر متحقق گشت اول بتخیله تخیل لفظ آن متاثر میشود ثانیاً قوت ناطقه بتکلم وثالثاً قوت سامعه بسماع رابعاً قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکت دوریه بر وفق حرکت دوریه وجودیه و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری که صورت آن حرکت معنوی ہست در حصول آن تحقیق است در روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است آنا جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمودند چنانکه چند کار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود این ملاحظه نیست چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگویند فرمودند آنکار که یکدیگر را زمانی بازی دادیم و فرمودند که کلمات قدسیه اولیاء الله مقتبس از مشکوٰة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا سخنان ایشان با دب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد روزی فرمودند که امروز مرا در خاطر رسید و جای ندیده ام که مظهر علی التحقیق صورت منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود از حال ظاهر و او صاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و در فتار بیش قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که معنی این آنست که جسمانی را روحانی برند و روحانی را جسمانی آرند شخصی تفصیل این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که روحانی را جسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

بر روحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد
او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی با این جسم
کثیف داشته است و از آن حیثیت او را اینجا جسمانی می گفته اند لیعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود و بغایت
لطیف که نسبت بآن تعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی از وی ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مبطن بوده باشد هر که
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابنُ آدمَ فی النَّفَقةِ کُلِّها الّا شَیئاً وَضَعَها فِی الماءِ
وَالطِّینِ پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطات
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر معنی آن بخاطر میرسد که
مراد بآب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد میابد مگر آن نفقه که بآن همت
و نیت وی در آن متجاوز از عالم اجسام نبود و خاص از بهر فواید و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند و فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و نفس او خبیر از هیچ عمل و برا دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

نه آنکه ملکه حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است چند روز بر خود ریاضتی میباید کشید و به کنج
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشانرا کیفیت خوشی حاصل شود کسیکه خمر خورده از دایرهٔ اسلام بیرون رفته
یاد وی و سعی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیدانند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده اند هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از بنجر بهاپیدا میکند آن کیفیت هم در خور سر در نیش و سیست
و همه درین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر ست و بسی مردم نیک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی ست بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بوالفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان نیاوردید تا ابتدا بر نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دارد پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیکدست شکست با آنکس تعرض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن ازان مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت ست ایشان گفتند پر گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

درزند ۱۲

واو عطف ۱۲

خاموش بود و روزی کسی از ایشان التماس نمود که مرا تعلیمی فرمائید که لبقیة العمر بدان مشغول باشم فرمود که کسی از حضرت مخدوم ما مولانا سعدالدین کاشغری قدس سره ہمین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پہلوی چپ نہادند و اشارت بقلب صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار ہمین است یعنی وقوف قلبی را لازم گیرید و متضمن اینمعنی است این رباعی که فرموده اند رباعی

ای خواجه بکوی اہل دل منزل کن ٭ در پہلوی اہل دل دل حاصل کن ٭ خواہی بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینه تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبدالغفور قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در پیش او سخن رفت فرمود که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است در آنکه ابو الجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی از ایشان است و ابو الجن خنثی بوده است و ہر دو ران خود را با ہم مینمود و از ان توالد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و ہوا است و ہر دو در کمال خفیف است لاجرم در ایشان سخافتی است و خنثی تخصیص که روح بآن منضم شده باشد پس ایشان بغایت سباک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی آدم و غیر ہم بایشان میرسد از ہم میریزند و ہلاک میشوند و ازین جہت عمر ایشان کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاہر شوند بصورت متمثل شوند و دیگر نمیتوانند از نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بہیچ طرف

از بیرون ولیسا تنگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل عکسی بر جای خود دیده باشد و اشارات کارها و حرکت ها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم جنس ایشان برین وجه تشریف از الله است که بآن مرا الهام گردانیده و فرموده اند
که در میان جن حلم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصاً در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و
هوایی اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گرد بادی که میباشد بعضی از مضادت و محاربه
ایشان است در میان گرد باد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان هم آشوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
و وی را امکان مراجعت به نشأه دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقت قیام
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را بزمهریر عقوبت کنند چون از آتش چندان متأثر نمیشوند اگرچه
از آتش دوزخ میشاید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرم تر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسے افگند
تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند
و گاه گاه شیطان معنوی کارها کند که شیطان صوری نتواند کرد مثلاً شیطان
صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسے و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث
واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند وی را از
ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و وی را بر آن داشت
که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آن را سنت حسنه نام نهاد
تا مردم به آن عمل کنند تا وی را در آن اجر بود و از ان حدیث غافل ماند که هر که
دروغ بر پیغمبر صلے الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر هم شیخ
قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را باواز بلند در دل
القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را بآن متضمن ساخت
تا او را تالی گویند و او را ریا و سمعه باطل گرداند و مثل این امور بسیار است صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه
نفس ادراک معرفت سبب عبادت اضطراری در حمت عام است ادراک ادراکی که
علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی در حمت خاص است در شرح
آنچنین فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنا بر اصطلاحی و مراد ازین ادراک
بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرکه را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود
حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا در یابد اول وجود را دریافته است بعد ازان آنچیز را پس وجود بمثابه نور است که اول وی مدرک شود و بادراک بصر آنگاه اشیاء محسوسه و چون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است پس متاثر است از آثار وجود و لوازم آن بر وجه اضطرار و این تاثر انقیاد و تذللی ست که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع ست که اگر خواهد و اگر نه متاثر شده و قبول وجود خارجی و لوازم آن کرده و نفس این انقیاد و تذلل حقیقت عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری بحسب حال و این ادراک بسیط بموجب ظهور رحمت عام است که عبارت از فیض وجود آنست که منبسط ست بر مدرکه و بسائر موجودات و ملقب است بنفس الرحمن و ادراک ادراک را علم گفت بنابر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد یعنی را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است و منقاد و مستسلم او بحسب واقع و بحسب حال اینچه خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت حق سبحانه تعالی و قبول او امر و نواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق باطن و حال ارادت او موافق واقع گردد و این ادراک مرکب ست که موجب عروج بر مراتب عالیه و سیر و سلوک و رحمت خاص است که رحمت رحیمی است قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ در این مقام تطبیق وی درست می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری و چه باعتبار عبادت اختیاری و اکابر گفته اند که سرّ عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد و تذلل حاصل ست و ارادت مطابق شود

بجان واقع و در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر دران منفسر سودند که بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب متناهی باشد پس چیست که کفر متناهی را عذاب نا متناهی هست امام غزالی قدس سرہ فرمودند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانہ تعالی میداند و ادراک انهمعنی فوق دریافت ناقصه هست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشار جاودانی خواهد بود و بر حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعضی دیگر گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که کفر جهل هست عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح و ادراک وی امور حقیه هست و صفت جهل آخر مرتفع میشود و در چند موضع از کلمات قدسیهٔ ایشان که بعضی خادیم جمع کرده اند و فد غه می بود و بخدمت مولوی اوستادی عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی از ان اینست که در ضمن شش رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند انچه از مردم واقع میشود اگر در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست از ان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده هست در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود از ین قبیل هست که باقدار و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده هست لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور شد نظر بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسلهٔ امور این عالم بر انتظام خود بماند و اما حق

لبشرع شریف راه نیابد درآنصورت رنجیدن وجنگ وآشوب کردن موجب
رضای حق سبحانه وخوشنودی رسول وی است صلی الله علیه وسلم ودرضمن آن
جنگ وآشوب نیز فائده صورتا ومعنا مندرج است واهمال وامهال درآن
جز الحاد وزندقه هیچ نیست رشحه درشرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند
که بدیده قضا وقدر نظر می باید کرد وهمه کس را تمثیل امر تکوینی باید داد تا جنگ
نشود میفرمودند که یعنی تمثیل آن چیزی بامر تکوینی حاصل شده باشد واین اضافت
است باولی ما بسته وامر تکوینی امر بیواسطه راگویند یعنی درحصول آن امر احتیاج
بوسایط بسیار وامتداد زمان نیست رشحه درمعنی این سخن که حضرت ایشان
فرموده اند که اراده وجه باقی مستمر است میفرمودند یعنی اراده حصه وجودی که
موجود را حاصل است وآئینه وجود مطلق اوست مستمر همان حصه است بامعنی که
سالک بران حصه غالب میتواند شد ودیرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید و
فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از اراده وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند
وچون نتیجه این توجه افنای غیریت واثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه
مثبت بود همه اشیا مسخر باشد ودرانحال حق سبحانه از باطن این اراده مسخر
اشیا بود رشحه درمعنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات
مذکور است که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بمجاهدات کثیره وریاضات عظیمه
یحبهم ویحبونه میفرمودند که از یحبهم ویحبونه مراد آنست که مرمی قصد وهمت او ذات
حق سبحانه باشد وتا همت موجود نشود وصاحب این همت مجاهدات کثیره وریاضات
عظیمه برخود نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار غامضه است بروی منکشف نشود ومجرد

این ناهمت بی اتحاد و مجاهده و ریاضت یا بمجرد مجاهده و ریاضت بی تحصیل این ناهمت
بالتیجه نالمیده و نتیجه ندهد رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی
عارفان را قدرت آن داده اند که هرچه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی هست مادمیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کننده میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهادی بلکه اگر در حضرت مثال متوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی هست آن
موجود شهادی در حضرت مثال با حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاؤ الدین قدس سره
چندگاه بر اسپی سفید سوار میشدند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیت هر صورتی نسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی هست که در صور اعیان
بر ایشان منکشف میشود مثلاً موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوانی
مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت
ربّی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشته ودر شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات صوری می بینند وآن باثار نسبت دارد وتجلیات معنوی می بینند وآن بصفات نسبت دارد وتجلیات ذوقی می بینند وآن بذات نسبت دارد وتجلیات صوری که باثار نسبت دارد وحق تعالی درصورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات ومعادن ونباتات وحیوانات وافراد انسان چون در یکی از موالید ثلثه تجلی کند وقتیکه تجلی ازان بمرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنانکه هرگاه تجلی کند از معادن وقتیکه بنباتات خواهد پیوست درصورت مرجان که افق معادن است تجلی کند چه وی اقرب معادن است بمرتبه نباتات که در وی نشاء از نمو است وهرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست درصورت نخل تجلی کند که افق نباتات است واقرب نباتات است بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در وی بود که اگر سرش از تنه بر دارند خشک شود وبتلقیح نیز مخصوص اوست که تا شاخی از درخت نر بر درخت ماده نزنند بار نگیرد واین نیز از خواص حیوانات است تا نر بماده نپیوندد ماده بار نگیرد وهرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست درصورت فرس تجلی کند که افق حیوان است واقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور وزیرکی وصورت دیگر فوق افق انسان نباشد در تجلیات صوری نهایتش آنکه نهایت هر تجلی صوری درمرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود وسالک را مزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر وی تجلی کند هم بصورت او چنانکه سالک دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هرچند نظر کند همه خود را بیند وکل موجودات را

محافظ خود یا بدمعنی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی الدارین غیری و امثال آنهمه ازین تجلی رو نماید و بیشتر اہل کشف راکه قدم لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جرائها نموده اند و حکما را مزلة القدم در تجلی معنوی بوده که روی از متابعت انبیا علیه السلام گردانیده اند و بعدر کات معنوی خود مغرور گشته در حادیه ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت پیغمبر صلی الله علیه آله وسلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود آمده در حال صحو ازان توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشانرا از منازل تجلیات صوری و نوری و معنوی عبور داده و بتجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام رهانیده و تر لیشانرا بنعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود باریتعالی و نسبت معیت وی باشیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقی ست که این وجود خارجی عارض آن حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطه این ضمیمه مبدء آثار شده پس بحقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزے میکنند که مبدء آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شیء بوے و اختلاف ست حکما و صوفیه را که آن وجودیکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین بر آنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه تعالی که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی ست تفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن و حضرت شیخ محی الدین عربی را اتباع ایشان و اکثر صوفیه محققین
از متقدمین و متاخرین و طایفه از حکمای و متکلمین یافته که آن وجودی که
مبداء آثار شده هم وجود حق است سبحانه که عین حقیقت وجود است لاغیر پس همه
ممکنات موجود بوجود واجب اند لیکن ذات او را با اشیاء علاقه معیتی واقع است
که آن معیت مجهول الکیفیت است و هیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیا
و حکما بکنه آن معیت و حقیقت وی نبرده غایتش آنکه جمعی از افراد انسان
مطلع شده اند بر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکه مشابه این علاقه است
که بقدر مناسبتی دارند آنکه فی الواقع چنان باشد نسبت عارض است بمعروض
و تقدیر این بعد از وفات ایشان بچند روز شبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوما
چون بدار آخرت نقل کردند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی باشیا که حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شما را چه معلوم شده
فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شده از ایشان
سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله میباشد فرمودند که چه میگوئی
که مذاق عاشقی آنست که اینجا هست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزاء
مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیة آن اجزاء با یکدیگر
دیدان بسبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نمی ماند اما حسن های این عالم
که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و هرگز تغیر و تبدل نمی پذیرد
چه میان اجزای آن ضدیة و مخالفة نیست لاجرم اینجا همه عشق و عاشقی بر سر است

تا حقیقت آنکه در ابتدای انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه دانشی که روح را
به بدن می باشد دو سه روزی تشویشی بجوهر روح راه می یابد اما چون صاف و پاک
میشود باز بجهان خود بر میگردد و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
اندرون نیستند یا افشای اسرار آخرت این جا نه است گفتند که این سخنی است واهی
که خواهم گویند در اصل نه دارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه و سلم
و دیگر اهل است را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه آن
دماغ است و چون دماغ تنقیه می یابد بهر آئینه ممتلی القوه دماغی میشود و آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور این معنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه ممتد تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد مولانا
علاؤ الدین آبیزی قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از آن گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله مبتدی از شروع در سیر الا الله

چون لا اله الا الله گوید باید که لا معبود الا الله اندیشد و از سیر لا اله الا الله
چون الا الله گوید باید که لا مقصود الا الله اندیشد و تا سیر الی الله منتهی نشود
و قدم در سیر فی الله ننهد لا موجود الا الله اندیشیدن کفر است و میفرمودند که هر طالبی که
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین اوست و بعضی سنتها بر حضرت
صلی الله علیه وسلم فرض بود و فتهجد به نافلة لک اشارت باین است
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیر است و همه سعادتهای ظاهری
و باطنی بر آن موقوف میفرمودند که این فهم یعنی حصول نسبت نه بکار میشود
نه بیکار بکار نمیشود اگر نا قابل است و بیکار نمیشود اگر قابل است و میفرمودند
که هر طالبی مبتدی که کارے نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست که با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند که این کار که آدمی را
افتاده است هیچ موجودی را نیفتاده است از طاعات رسمی و عبادات عادتی
هیچکار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند که درین طریق باید که هیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نه دنیا نه آخرت نه نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست
که او را برای شناخت خود آفریده اند و اگر نه برای بهشت آفریده اند یا برای
دوزخ میفرمودند هر که درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع هر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند و این سخن
شیخ محی الدین عربی است گفته اند هر که در تحت فلک قمر ماند ماندن این سخن برا

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از خود خلاص نا شده می شوند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که بغیر ایمان آورده او رخنه در فلک انداخته
که عاقبت ازان رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود و بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود میفرمودند چون مکروهی بمردم رسد اگر بنده خود است او را آزاد
کند و اگر بنده خدا است تفاوت نکند بیت اگر از در وشوی کشته صد نام دو الله
لات و حارت زده سر مکش از آزارش ٭ نفع و ضرت گر تفاوت می کند ٭ تنگری
باشی که او بت میکند ٭ میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس سرهم ما هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرده اند و
شیخ عطار تائید این قول میکند آنجا که میفرماید بیت هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافر است اما نهان است ٭ اگر آن غافلی پیوسته بودی ٭ در اسلام
بروی بسته بودی ٭ و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابو یزید نورانی علیه الرحمة می گفته اند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی ٭ یا بنا کن خانه در خورد پیل ٭ کم نشین با یار ازرق پیرهن ٭
یا بکش بر خانمان انگشت نیل ٭ و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را سخ تراند دیگران را بخود میکشند چه حکم غالب راست همچو پله ترازو که
هر کدام گرانتر است دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر
همه عالم باین کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشد و رنگ خود دهد انتهی کلامه راقم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که بکمال سلطنت و سلطانی
آنکه متصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشانند چنانکه نظر او بهر که
افتد جز خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر الحق
در ایشان از پادشاه هست نه بینند و ندانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند
اِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زنند که بعضی حاضر نشوند و اگر همیشه حاضر باشند هیچ نعره نزنند بلکه حضور
و آگاهی موجب انفنا و بی شعوری است و درین مقام نعره زدن نمیباشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی با وی هست آواز میکند
و دود بر آورده گفته کن دلبر من سر تماشای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی ترانهست زادل که مرا عشق نگارم بر بود همسایه بشنید
زناله من نغمه و آه گم گشت مرا ناله چو عشقم بگرفت دود چون نار همه همه بسوخت
کم گردد دود و میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی الکاسب حبیب الله
گفته مراد کسب رضاست یعنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند یعنی را
که راضی باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بلقای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

خلق را بخدا چون اثان طرف دری برروی خواص کشاده شو وایشان را حیثیت معلوم گردد که دانند و ببینند که همه خلق رو در آن در آورده اند روزی این حدیث خواندند که افضل ایمان المرء ان یعلم ان الله معه حیث کان گفتند همین تعلیم کافیست اگر کسی ادراک دارد ولیت یار با تست هر کجا هستی نه جای دیگر چه خواهی اسے او با تست نه با تو در زیر یک گلیم است او ولیس بروای حریف و خود را باش شه میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال بحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه باسم وصفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابوالوفا خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آید باطل پس منکر باطل نشود جز جاهل نه در کل وجود که حبز حق بنید نه باشد ز حقیقت الحقائق غافل نه میفرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آوردم و شبی در آوان جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در د ماه جسمی بود و لنهایت شریر و بد نفس که بشرارت نفس او کسے ندید نستم و همه اهل دیه از وی می ترسیدند در آن دل شب دیدم که جائی درکمین ایستاده است چون اورا دیدم از وی ترسیدم و ترک آن فساد کردم و دران محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک درکار بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است ۵ لا تنکر الباطل فی طوره فانه من بعض ظهوراته انتهی کلامه و این شعر شیخ ابو مدین مغربی است ولعبض ابیات دیگر ست انیست بلیت و اعظه منک بمقداره حتی یوفی حق اثباته

فالحق قد یظهر فی صورة ینکر الجمال فی ذاته و میفرمودند که اگر میان آنکس که
لقمهٔ حلوا در دهان تو می نهد و میان آنکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را میگفت و فرعون که انا ربکم میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
کلوخ میمالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر که را ذره وجود بود باید بهر ذره
در سجود بود مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند
که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفته اند که در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
در آن سکوت استعداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که از آن فائده گیرم
و بهره برم فرمودند که هر که از خاموشی بهره نبرد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور نقل کردند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت هر صفتی که پیش شود یکی جهدها که خویش را بسر کوی آن نگار کشی

ولفظ کشتی را بفتح کاف خوانند و باز بمصرع دوم را تکرار کردند که خویشتن را صبر کوی
آن نگار کشتی ولفظ کشتی را این بار بضم کاف خوانند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوست والا قرار گرفت و ما میگوییم بالک هما صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که هر دم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم و هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار مه
که در تاخیر آفتهاست جانسوز مه بفردا افگنی امروز کارت مه ز کندیهای طبع
حیله آموز مه قیاس امروز گیر از حال فردا مه که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی در پیش آمد و این بیت برمن خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین مه با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین مه پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یاد گیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز دیر اشتقادت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا محبتی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس ما بباطن بر و اعتراض کردیم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری
و نیاز توجه براست می طلبد اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که قبله سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسماء و صفات خلاص باشد و این بغایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرمودند که سی سال باشد که قدرة بر غفلت نمانده است اگر خواهیم که زمانی خود را غافل
گردانیم هرگز قادر نیستیم بعد از ان این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که
فراموش نیستی نفسے ۔ اگر چه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ۔ روزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد ازان این بیت
خواندند بیت قصاب بده اگر چه که ما بی گشت زار هم ما بیچ بچیم در ده هم اگر کناره
و میفرمودند که مثل من و نمائی ست که بر روی بحر است اگر میخواهد بسر آب فرو میرود
اگر میخواهد بر روی بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوش آن معنی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی آن معنی را بپوشید و هنوز اثری از ان
باقی است و این گفتگوی امروز من کلمتی با جمعیت و بخلاف معهود آنروز در سخن بسیار
میگفتند و روزی میگفتند که اگر ما بگذارند هرگز لب نکشاییم سخن گفتن بحسب ضرورت است
پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجه آنکه لب بربندند

و در تو می نگرند ؎ بر در تو مقیم نتوان بود ؎ حلقه میزنند و میگذرند ؎ شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود خاوند طهور را میگفته اند که طهور ملا شو صوفی مشو و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت
معلوم و جای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرمودند
که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم اینهمه میکنیم اما نه من میکنیم ؎
شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالهای خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
معبودیت دالاحق واحد است و توحید واحد محال کما قیل ع ما وحّد الواحد من واحد
اذ کل من وحّده جاحد ؎ و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رد دل از دشمن بخوار دوست را طلبیدن ؎ چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
از آن میخوانده اند و از آنجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری ؎ نگاه دار نظر از رخ دگر یاری ؎ هلا مباد که چشمت بچشم تو نگرد ؎
درون چشم تو بیند خیال اغیاری ؎ کجاست در همه عالم چنان سراندازی ؎ که عاشقی

بنجیالسش او الکت در زاری شد ای بیخبران عشق مورزید که عیب است آلا آنجا لیکه
پس پردهٔ غیب است شیرزاد بیشهٔ عشقم قوی در کار خود شد کو حریف من بیا
تا ز دربازو بنگرد شد خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بسر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیدا است حال مردم رندان چنانکه هست شد خرم کسیکه فاش کند هر نهان که هست شد
ونیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جاگرد بره سگشته
کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند ومیگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست شد درون دیده اگر نیم موست بسیار است شد ونیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود شد توحید بنزد او محقق نشود شد توحید حلول نیست
نابودن تست شد ورنه بگزاف آدمی حق نشود شد حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هرے بودم سحرها بحمام پیرهری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمے
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه وسفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را دغدغه اجرت نشود و اگر شود هر آئینه بد در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
وازین جهت حالا بحمام رغبت نمی‌شود و بحمام کم میروند باین جهت و میفرمودند
که طریقهٔ خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشند که متقاضی وقت

جمعیت ذکر و مراقبه وقتی است که دران وقت خدمت نباشد که ازان راحتی بمسلمانی
رسد خدمتیکه سبب قبول دل است بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمره خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلٰی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل باثر و ثمره و
نتیجه که محبت مومنین است برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاء الدین
و متابعان ایشان بآسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت
و تواضع از جمله احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون
ایشان بتمامی مشغول اند بنفی خلق و نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بخشند بضرورت
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و از کسی خدمت قبول
میکنند که دروی استعداد آن مییابند که روزبروز از طور و طریقه ایشان بهره مند
شود و علاقه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده بهر که امید واری
دارم و پیرا خدمت میفرمایم و این بیت خواندند بیت همت ترا به کنگره کبریا کشیده
این سقف گاه را به ازین نردبان مخواه و نیز فرمودند که من همچنین میخواهم که
خدمت ترا به کنگره کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّا اَعْطَیْنٰکَ
الْکَوْثَرَ میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام او ست هر آئینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آئینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند اینچنین کسی را
که مسمی هست بما سوا سبب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیة اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را ابتدائی است و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتی که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را قوتی داده که بآن قوت قیام بحق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خود در آن نیست که داند
که او معدومی است که او را نه ذات هست و نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را مسرور
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیة قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکور بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کند و فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده است
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از این جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه و
در معنی آیة فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا میفرمودند که این آیة متناول دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیة مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل جحود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در مشهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشان را
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد بآنکه اعراض کنند از چنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود دنیا گور
مستغرق شده باینمعنی که ایشانرا یاد کرد گفتن کافیست نفرمایند و در معنی آیة و کونوا مع
الصادقین میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بحسب صورت است
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونت
بحسب معنی آنست که اندر نگذارد باطن طریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
وابستگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشند بلکه چنان سازد
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون باینمعنی
را بر سبیل دوام رعایت کند سر وی را با سر ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
در این واسطه آنچه مقصود و اصلیست حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه از این امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هر چه مسمی بلفظ غیریت است از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است و صحح صدق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی در نیز
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه راست بجانب حق سبحانه تعالی بر سبیل دوام هیچ نیست و در معنی این آیه فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین با هر که نیست عاشق با او مشو قرین مص پیش اوستادی که
او نحوی بود جان شاگردش از نحوی بود باز اوستادی که او محوی بود جان شاگردش از محوی بود
آدمی را از ان سبب که استعداد وی تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است که دائم عمل یا کششی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مقاومت تواند کرد جذبة من جذبات الحق توازی عمل الثقلین موید
این است و در معنی کلمه لا اله الا الله میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا الله
را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لا اله الا الله را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا که تجلیات حق سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نی پس در هر آنی نفی صفتی میکند و
اثبات صفتی پس ابد الابدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لا اله
الا الله چنین یعنی که الله اسم ذات است از حیثیتی آن تواند بود که لا اله نیست اله
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت
منزه عن الکل المغنی را برا از خود دور نمیباید داشت زیرا که در زمان خلوی دل از
اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبد الخالق قدس سره میسر است ثم من فهم ه یا یک دو کردم اگر در ده کس است
و در همین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقی خواجه بهاء الدین را قدس سره در اوان
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قل الله ثم ذرهم میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باش نه بصفات و در معنی آیه یا ایها الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقد یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانه حق تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فمنهم ظالم
لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخیرات میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند بآن معنی که از هر چه از مراد وی باشد از

لذات و شهوات وی را منعدم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت وی را لازم
داشته اند تا مستعد قبول موهبت گردد نظر برین تحقیق این گروه از مقتصدان
در مبین باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیه سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر قلب
مهیمن واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
بآنکه ذات غیر حق سبحانه موجودی هست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورة هیچ چیز
ایمان نداشته باشند لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ صفت آن بزرگواران آمده و در معنی آیه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خبر داده اند یعنی چون حق سبحانه بر دلی بقهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد و پس در آن دل صدای لمن الملک الیوم در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي وَ أَنَا الْحَقُّ وَ لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي و امثال آن ازین مقام است
و در معنی آیه يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللّٰهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی العلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در آن اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد بهر وجهیکه توانید خود را گم کنید سعی نمایید که شهود احدیت
در کثرت حاصل شود و بعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کوثر یعنی شہود واحدیت در کثرت و در معنی آیہ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ سخنان میفرمودند
و دران اثنا بتقریب گفتند کہ لقای بعد الفنای را دو معنی است یکی آنکہ بعد از آنکہ
سالک متحقق شد بشهود ذات و دران رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور بازگشت بمظهر تجلیات اسمای فعلی میشود و آثار اسمای کونی را در خود
باز مییابد و میان هر یک از آن اسما امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکہ در هر آنی و جزوی لایتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسمای ذاتیہ کہ آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آنا فآنا آثار متنوعه
متلونہ را در باطن خود در می یابد و باعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این نهایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیہ را از ارباب
ولایت خاصہ این معنی بر سبیل ندرت حاصل شود آیہ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ مبین این معنی
است ؎ هر دم ازین باغ بری میرسد ٭ تازه تر از تازه تری میرسد ٭ اما آنچه
در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد مییابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى میفرمودند کہ قناعت نزد ما آنست کہ چون کسی نان جو ناپخته
پایه آرزو می نان جو پخته نکند آنرا انیس آن قدر خورد کہ دست و پای جنبد از برای
تا کردن میفرمودند بر وجهی میباید کہ همیشه میسر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی کہ از آن نا پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و
فرمودند هر گاه کسی اگر گرسنه شود دیگری از دست کرنج یا آرد و دیرا فنایت بهمه
هر کہ چنین کرد پیاسود و میفرمودند اگر کسی زیبایی افتد مثلاً کہ دران آب شود
و نه آبادانی و از هیچ طرف امید طعام نباشد و برای طعام هیچ دغدغه نباشد

در باطن دمی نیز ہیچ تضرع نبود میتوان گفت کہ امر در قناعت بتحقیقت حاصل
شدہ است و در خبر است کہ پیغمبر فرمودند کہ اَلتَّکَبُّرُ مَعَ الْمُتَکَبِّرِ صَدَقَۃٌ تکبر دو نوع است مذموم
و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را
از ایشان زیادہ دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانہ و تعظیم
بر غیر حق سبحانہ بانمعنی کہ ہرچہ غیر حق است سبحانہ در نظر ایشان حقیر و بیمقدار شود و
علاقہ التفات وی از آن منقطع گردد و این تکبر اصل است در موصل بمرتبہ فنا و
پیغمبر فرمودند کہ در حدیث وارد شدہ کہ شَیَّبَتْنِیْ سُوْرَۃُ ہُوْدٍ بنابر آنست کہ در سورہ ہود
امر باستقامت واقع است کما قال سبحانہ فَاسْتَقِمْ کَمَا اُمِرْتَ و استقامت امریست
بنہایت صعب زیرا کہ استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال
و اخلاق و احوال بر وجہیکہ تجاوز از آنچہ ضروریست در مجموع افعال صادر نشود
و از طرفین افراط و تفریط مصئون و محفوظ باشد ازینجاست کہ گفتہ اند کار
استقامت دارد و ظہور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی
حدیث اَلْیَوْمَ تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَۃٍ الحدیث پیغمبر فرمودند مسجدی کہ حضرت علیہ السلام نماز
میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در مرض اخیر فرمودند
تا اکثر درہا را بستند و آن درکہ بر خانہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ بود باز گذاشتند پس فرمودند
اَلْیَوْمَ تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَۃٍ اِلَّا فُرْجَۃَ اَبِیْ بَکْرٍ یعنی امروز بستہ باشد ہمہ شگافہا الا شگاف ابی بکر ارباب
تحقیق درینباب سخنی دارند آن آنست کہ حضرت صدیق را رضی اللہ عنہ کمال نسبت حبی بحضرت رسول
علیہ السلام بود و آنحضرت درین حدیث اشارت بانمعنی کردند کہ ہمہ نسبتہا و طریقہا در جنب نسبت حبی مسدود است
و آنچہ موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی کہ اعتقاد و وابستگی را لائق باشد

در طریقه خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است حیثیت این
نسبت جذبی است وطریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی است
وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت جذبی این ابیات خواندند ابیات این دریچه
سوی یوسف باز کن ٭ در شکافست فرجه آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمال دوست دیده روشن است ٭ و میفرمودند که بعضی از کبراء طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ گفته است ای وَقْتٌ مُسْتَمِرٌّ شَامِلٌ لِجَمِیعِ
اَوْقَاتِهِ یعنی سر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی واتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که دران هیچ چیز گنجایی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بالقلب است
با همه چیز را گنجایی بود از مصالحه دنیا و محاربه اعدا و معاشرات ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که کاملانرا
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لَوْ دَنَوْتُ
اَنْمُلَةً لَاحْتَرَقْتُ اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آئینه که میسوزم یعنی فانی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِی رَبِّی فَاَحْسَنَ تَادِیبِی فرمودند ای بِاَنْ اَعْطَانِی
اَلْمَحَبَّةَ الْجَامِعَةَ لِجَمِیعِ خِصَائِلِ النُّعُوتِ الْمَرْضِیَّةِ وَالْخِصَالِ الْحَمِیدَةِ الَّتِی تَقْتَضِی لِمَا یُلَائِمُ
حَضْرَةَ الْمَحْبُوبِ در سطوت سلطنت محبت که قطب دائره توحید است چه چیز باشد
از آنچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد چه چیز ماند از خصائل

حمیدہ و اخلاق مرضیہ کہ حاصل نشود بعد از حصول محبت محب بنا بر جمیع دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شدہ خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت اوستاد تو عشق است چو آنجا برسی ٭ او خود بزبان حال گوید
کہ چہ کن ٭ و میفرمودند کہ حضرت امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ فرمودہ اند لو کشف
الغطاء ما ازددت یقیناً بمعنی کہ ملائم استعمال حضرت لو است کہ آن کلمہ امتناع است کہ
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول ہیچکس را انجا خطر رسیدہ و آن
آنست کہ یقین ہمیشہ در تزاید است زیرا کہ کشف غطا ہرگز ممکن نیست در پیش
ارباب تحقیق مقرر شدہ است کہ ذات من حیث ہی ہی ہرگز ظاہر نمیشود و نگر
از پردہ صفات چون آن حقیقت ہمیشہ در حجاب تکون و استتار باشد کشف
غطا ہرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچہ در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند ہم در ضمن ہشت رشحہ ایراد مییابد رشحہ در معنی آن سخن کہ اصحبوا مع اللہ
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع اللہ میفرمودند کہ مراد از صحبت اینجا حضور
و آگاہی است کہ لازم صحبت است زیرا کہ مصاحبین را لازم است کہ بیکدیگر
حاضر و آگاہ باشند چنین وارد شدہ است در توجہ ایجادی بہ نسبت انسان ان اللہ
خلقہ بیدی ای بالاوصاف المتقابلۃ یعنی از جمیع اوصاف در وجود ذی تمام
و از جملہ اوصاف است حضور حضور ذاتی چہ حق سبحانہ ازلاً و ابداً بذات خود
حاضر است پس آنچہ ظاہر است از حضور و آگاہی در افراد انسانیہ از ایشان نیست
بلکہ پر تو یست از آفتاب حضور ذاتی کہ بر دیوار مظاہر تافتہ و آنرا منور گردانیدہ
کمال آدمی جز در آن نیست کہ تحقیق حال خود کردہ اند آنچہ کہ او را حاصل است

از حضور وغیره از آن او نیست بلکه از آن حق است سبحانه و ویرا در آن هیچ
حق نیست آنچه پیر هری قدس سره فرموده است که التحقیق تخلیص محو کسب
اشارتست بر همین معنی است رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فاته اکثر مما ناله فرموده اند
که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ما لا یقدر میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی از این طائفه را پیش خلیفه
غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند و این شبهه متلاشی شود و احتساب عظیم است که بر آن
مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بکشتن خود چندین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و مصاحبت
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه میکنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری میکنیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زنادقه اند پس در عالم صدیق نیست انگاه
ایشان را عذرخواهی کرد و با عزاز تمام بازگردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را تمثیلی است و آن آنست که شخصی چند دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکند مدتی سعی کرد تا صد ہزار دینار شد درین زمان آنچہ حاصل اوست از سرمایہ
صد ہزار دینار و سود تجارت ہر آئینہ میسر نیست از آنچہ حاصل او بوده در زمان پیشتر از
صد ہزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد ما فات او زیاده
خواہد بود از ما نال او میفرمودند آنچہ اکابر گفتہ اند کہ مَنْ غَمَضَ عَیْنَہٗ عَنِ اللّٰہِ طَرْفَۃَ
عَیْنٍ لَمْ یَہْتَدِ طُوْلَ عُمْرِہٖ معنی وی آنست کہ دیگر تدارک زمان فوت شده بہتد
نمیتواند شد رشحہ میفرمودند در معنی آن سخن کہ عرفا گفتہ اند کہ اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
یَتَبَرَّؤُنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استہلاک نیز موجب ترقی نسبت زیرا کہ بتحقیق
پیوستہ است و معلوم شده کہ ترقی باز بستہ بد دام عمل ست و زمان استغراق و استہلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل ست بلکہ استغراق و استہلاک از احکام آن موطن
ست کہ بطریق استعجال درین موطن ظاہر شده است اگر در موطن دنیا ظاہر نشدی
در موطن عقبٰی بطریق اکمل ظاہر میشد پس بنا برین تحقیق ست کہ ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحہ میفرمودند کہ حضرت خواجہ محمد پارسا قدس سرہٗ نوشتہ اند
کہ حَقِیْقَۃُ الذِّکْرِ عِبَارَۃٌ عَنْ تَجَلِّیْہٖ سُبْحَانَہٗ لِذَاتِہٖ بِذَاتِہٖ فِیْ عَیْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَیْثُ اِسْمِہٖ
الْمُتَکَلِّمِ و فرمودند این مقام پی آنکہ مدتہا طالب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاہی حاصل
شود میسر نیست بعد از آن اگر حیلہ دیگر بیارد ذاین نسبت را از خود سلب کند عنایتی
است از حق سبحانہ تعالیٰ پس این بیت خواندند بیت یک حملہ مردانہ مستانہ
بکردیم ما از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم ما رشحہ در معنی این سخن کہ بعضے اکابر گفتہ اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِہٖ میفرمودند کہ عجز معرفت آنست
کہ معلوم گردد کہ لَا یَعْرِفُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچہ در ترکیب انسانی ظاہر است از معرفت از آن انسان نیست بلکہ انسان آئینہ شدہ است کہ در وی صورت معرفت حق سبحانہ عکس انداختہ است این سخن منافی معرفت حضرت انسان نیست چنانچہ بعضے گمان بردہ اند کہ عجز از معرفت اجل است و این بالی است رشحہ و میفرمودند کہ شیخ ابوبکر واسطی قدس سرہ گفتہ است ان کنت فانما بغیرک فانت فان بلا جمع و لا تفرقہ جمع انیجا کنایت از مزید توفیق در عمل و تفرقہ عبارت از ادای وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند ہر کہ مضمون این سخن را دریافت و ذوقا مدرک او شد خلاص یافت آز از تفرقہ اعتبار باز رست رشحہ و میفرمودند کہ اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفتہ اند الجمع مالہ علیہ و مالک علیہا و جمع الجمع تجمع مالہ و مالک علیہا و میفرمودند مبین مرتبہ جمع الجمع است این بیت کہ حضرت مولوی قدس سرہ در مثنوی فرمودہ بیت ما کیم اندر جہان پیچ پیچ چون الف او خود ندارد ہیچ ہیچ رشحہ و میفرمودند کہ اہل ارادت بغایت کم اند باین تقریب گفتند کہ شیخی پیش یکے از اکابر گفتہ فرستاد کہ اگر مریدی صادق نشان دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفتہ فرستاد کہ اینجا مرید کمتر ست اما ہر چند شیخ میخواہید برای شما بفرستم و میفرمودند کہ مولانا رکن الدین خوافی میگفت کہ من از ہیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار کہ بغایت امیدوارم و آن این است کہ روزی در صحرا بخدمت شیخ زین الدین کلال کہ از مشائخ بزرگ شیراز بود بطہارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان را بر رخسارہ خود بسودہم تا باران استنجا کردند و ہم از وی نقل کردند کہ میگفت اگر صورت در ویشی را بر دیوار نقش کنند ادبای آن دیوار بہ ادب میباید گذشت و میفرمودند کہ چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شد و پیرو در آن وقت حاکم واسطه بود بر دست محمد خیبر که از مشائخ وقت بود انابت آورد و توبه کرد محمد خیبر وی را پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب گفته است که این فرستادن نه ازان جهته بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود لیکن ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال وی را کسب فرمود و گفت وجه آنرا بر دمظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز میده دیعد ازان هفت سال دیگر وی را انچه دست خلاجا و طهارتخانه باز داشت تا کلوخ استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال وی را طریقه گفت و بریاضت امر فرمود میفرمودند که سهیل ابن عبد الله تستری مدتی مدید ریاضت شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد ازان که اینچنین مشغولیها کرده بود پیری او را بیاد داشت فرمود و ذکره از حضرة ایشان استماع افتاد که میفرمودند که سخن خواجه عبد الخالق است که در شیخی را بند در یاری راکشای در خلوت را بند در صحبت راکشای و در کره دوم این ابیات از مثنوی میخواندند بیت حرفه آموزی طریقش فعلی است ؛ علم آموزی طریقش قولی است ؛ فقر خواهی آن بصحبت قائم است ؛ نی زبانت کار می آید نه دست ؛ رشحه میفرمودند که بعضی اکابر دین گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشند بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که دران ساعت محاسبه است و محاسبه آنست که اوقات ساعات شب و روز را حساب کند که چند ازان بطاعت صرف شده است و چند بمعصیت انچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و انچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسے
رسانند که در صحبت وی از هرچه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب اہل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطه استعمال آن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مائل رشحه در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمود
که روزی فتوری بوقت شیخ ابو یزید قدس سرہ راه یافت فرمود بجوئید که در مجلس
بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت ولیست بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند و در انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت بدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
است بواسطه وے سر رشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه
یافتند بیرون انگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت بنمود و آن تفرقه و کدورت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکے از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که
وقت التقا و صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده ام آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه دمیفرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سرہ درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی است که اگر شخصے افضل عبادات را که نماز است در موضعے

ادا کنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بہا و جمال
این عمل را برابر آن عمل فرد و ری نیست که در موضع ادا کنند که متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شده باشد. از نیجاست که دو رکعت نماز در حرم مکہ برابرست با هفتاد رکعت
در غیر آن و میفرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت ؎ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ؎ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ؎ و میفرمودند
که شیخ ابوطالب مکی قدس سرہ فرموده اند که جهدی کن که ترا هیچ بایستی غیر
حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و
مواجید و کرامات غم نیست رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است
که مردم ببازار میروند و در پسران ساده رومی نگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سرہ بدین
ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و بایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق
میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحه و میفرمودند
که مشائخ طریقت قدس سرہ در اصطلاحات خود لفظ شاهد مفتون و نامفتون با شاهد
آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است
وار مفتون با شاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه
میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر و نفس را در آن

مدخل است یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ دخلی و
خطی نماند اما حظ روحانی خود باقی است و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی است گذشتن واجب است از حظوظ روحانی که حجب
روحانی است هم گذشتن لازم است رشحه و میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هر مدح
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که توانی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامعه است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سره نشسته بود و شبلی در آمد آن بزرگ ویرا پیش جنید بسیار ستایش
کرد بعد از آنکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی از آن سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از آن گردی و نه کف پا را دردی و خلاصهٔ درویشی
آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بلکه شاکر بباید بود زیرا که حق سبحانه تعالی را بلاهای صعب تر
از یکدیگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلائی که بر شما واقع است چه جای شکرگذاریست ایشان گفتند که ما

بیدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب‌تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم‌تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب‌تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میشد من نیز میمردمی اکنون مرا
فرو کشتی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهرست
نه از مظهرست و میفرمودند که حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند
که همت دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت بود و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کمابیش سودا خرید و فروخت میکرد که در ان فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
بر آمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی ترشده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح بادی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بر من خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من در چیدی خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
سر گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرا می نمود ایشان بادی تند شدند و
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینم از تو دودی بر آید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها ترا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از میز آن دور میباید انداخت تا شایسته آن شوی که از برنج طبق تهی
با تو سخنی توان گفت مراقبه خود هنوز نجاست رشحه و قتیکه حضرت ایشان فقیری را
اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤالدین
غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر
هامچنین موضع بموضع و منزل بمنزل و رزش این نسبت بکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بیست سال کاتب شمال چیزی بر وی ننویسد معنی این سخن
نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه باین معنی
است که پیش از آنکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بسبب جلال دست
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقررست و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را در حیات ست زندگی دل حاصل نمیشود جز
باقتصاد و اقتصاد دوام ذکرست در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گوید حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشائخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چراکه ترقی منوط بعمل ست که ناشی از علم باشد
و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول ست نه ازین قبیل ست رشحه
و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت به ذکر بجایی میرسد که

ابیر دوست

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقة ذکر
امری است منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارتست از لطیفه مدرکه وی نیز
منزه است از شائبه کیف و کم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و صفت یکی و یگانگی روی نماید دران و آن ذاکر بواسطه
استیلای مذکور هیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
ارتباطی بر وجهی شود که غیر مذکور در اندیشه او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی بصحبت
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثه علمی درمیان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام بیاحد
و کلام باز فرمودند بنیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هرچه کند مانع نیست
و اگر بخود گرفتار است هرچه کند بروی تاوان است حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیدم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقة و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا دروغ گفتن
که نهی به نسبت آن واقع است اگر کسی آنرا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که باختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت است لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاهده در آنکه
از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که باختیار
و بی اختیار از و دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاؤالدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه مرا گفتند درین راه

چون می‌آمدی گفتیم بااین شرط که هرچه میگوییم و میخواهیم آن شود خطاب رسید هرچه که ما
میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا همین
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسر حد ناامیدی رسیدم خطاب
رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باشد گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه تا این قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند
که چون خطاب رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باشد گو که من اختیار طریقه
کرده‌ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند
که شما را باز این طریق نمیتواند کشید این طریق بغایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی‌آید اگر میگوییم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال روید کفر بر من میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاءالدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند بحث ایمان میکردند قیل و قال ایشان
و دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می‌شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت مرا میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان بغایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رحمه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاءالدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از آن بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت
را بازیابی چه میکنی خواجه بهاءالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جایی دیگر که آن نسبت را بازیابی باید که آنرا هم از بهاءالدین دانی فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر رنجا نقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بنهایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وے
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده
بیابد از برکت شیخ خود بیابد چه بظاهر و چه بباطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق و شیخی اکمل که از شیخ خود بیابد وی را جائز است که از کامل بسر دیگر
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر بود که از مواجید داد و اتان طائفه بهره مند شوم اتفاقاً مجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از ان بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم آسر من ست
و این آستانه بعد از مدتی در صحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم زین آشنا وی را عزیمت
زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا تمام
از من بود ندا اما با شاه شجاع میتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را
گفتند ما را این جوان چیز خوش ست وی را اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
و خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بد مسجد رسید شیطان را دید

که سراسیمه از آن مسجد بیرون دوید آن بزرگ نظر کرد مردی دید که در مسجد نماز میگذارد و مرد دیگر در یک کنج
تکیه کرده در خواب است از وی پرسید که ای ملعون درین مسجد چه کار آمدی گفت میخواستم که بوسوسه نماز را
برین مصلی فاسد گردانم اما هیبت و هیبت آن خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مردیکه پیر
یکی از مشایخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میداری یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند زمانیکه آن مرد را سگ
خواندند و بر خواستند و بخانه در آمدند من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند با آن مرد غضب کردیم و در روی او درشت گفتیم بیا تا رویم و عذر خواهی وی کنیم همراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذر خواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که بمذهب امام اعظم بودم و هیچ یک از صفات ناخوش من کم نشد و چند روز
که در ملازمت این عزیز شدم از همه ناخوشیها برگوشه شدم اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوست تر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است و نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را
عذر خواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که همراهی خدمت مولانا سعد الدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاء الدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعد الدین میگفتند که قطبی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کند و ما را از ما خلاص کرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم بنشستیم شیخ
روی بمولانا سعد الدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طایفه بیش از آن نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع مانع
قبول مواهب میکند و سالک آنچه استعداد خود دارد مر که مقصود اوست باز مییابد حضرت ایشان فرمودند که حضرت شیخ
بهاء الدین عمر مراد در خدمت مولانا سعد الدین نیافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

می‌باشد بر نوعی که بدل توجه باطن طالبی می‌شوند و از رهگذر آن توجه باطن ایشان بدل ایشان ارتباطی
و اتصالی حاصل میشود و بواسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع میشود و بطریق انعکاس احوال ایشان بر تو بر باطن وی می‌تابد و این صفتی است که ناشی
از استعداد انسان است که بطریق انعکاس در آئینهٔ استعداد آن طالب ظاهر شده اینچنین
امری را از استعداد خود می‌باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد در خدمت مولانا سعدالدین اینچنین امر
می‌طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان است
ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است
در لمعه که هیچکس قدر صحبت اولیا ندانست و نخواهد دانست و میفرمودند که شیخ
ابو القاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن است که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود
اند در حق سبحانه نعم اگر شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیری
را قدس سره بر زبان راندند که عبدالله مردی بوده بیابانی رفت بطلب آب زندگانی
ناگاه فرا رسید بخرقانی آنجا یافت چشمهٔ آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند و نه خرقانی
و میفرمودند که از شیخ ابوسعید بن ابوالخیر منقول است که فرموده اند هفتصد تن از
مشایخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال این است
که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به و میفرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره
اصحاب خود را میگفته است که پیش ما با گوشت قدید میائید با گوشت جدید بیائید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
همت آموختن بود مر اصحاب خود را یعنی با سرار و حقائق مردم پیش پس مپائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصیت شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصرفه میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار میکشید
و بدیدند که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلی حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشه نشسته بود و همه حجب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نگفتند چه برایشان ظاهر شده بود که وی روزی افشای راز
این سر خواهد کرد شیخ فرمودند تا او را از آن مجلس اخراج کردند میفرمودند که حضرت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متحمل
متحمل تواند گردانید زیرا که تا چنان نباشد رابطه مرید با مراد بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف همانست محکم نمیشود و این را ما نند پیر عقل میدانستیم لکن ما را از غیرت
آن نیست که همیشه تکلف کنیم و خود را بجمال نمائیم تا سبب غرور عقاید مریدان نشود و ازینجا
که سنت شد شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزها یکه تعلق بتربیت
خاطر دارد و میفرمودند که حضرت مولانا یعقوب علیه الرحمه فرمودند که در ترک صحبت
شیخ پیر سیدم که مبالغه عظیم داشت در آنکه کار مرید بی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مضمون آیه کریمه اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ چنان معلوم میشود که در عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت است و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدای
باشد آن شیخ حاضر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند روزی بتقریب توقیر و تعظیم سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من هیچ آنجا که در آن دیار باشم زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود و پس میفرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چندبار برپای برخواستند و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذهٔ امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکند هربار که بخوضهٔ این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که یکی از اکابر سمرقند گفتم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم مرده است تعبیر آن است که در شریعت این صاحب واقعه تصوری و فتوری شده است و آن مردن صورت شریعت است این نسبت مثل آن رنگی دارد و حضرت ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و صاحب رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تاویل دیگر کرده اند که میتواند بود بحکم آیه کریمه أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ یکی از هوا را که صاحب واقعه آنرا خدای خود گرفته است از دل وی سخت بند و نابود شود آن مردن خدای عبارت از نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد و میفرمودند که کشف قبور آن است که روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی متناسب از صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیده بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان ما ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان بزیارت قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها خالی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود.
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد ازان بر ایشان
ظاهر شود دانند که این نسبت از وی است و ایشان را دران دخلی نیست چنانچه آن
نسبت بوی زندگانی میکند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی اندرو هیچ نمانده و هرگاه که
وی را بطبع وی باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود و بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی
منعکس گشته و مؤید این قول فرمود که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بسر قبر عزیزی بسیار نشستند بعد ازان بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذبه غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مخدومان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوهی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین است که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات به ابو الحسن
نوری جمع شدم ومرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم که تو گفته که تشنه توحید از غیر
سیراب نشود خجل شد گفتم چونکه دون از عالی فرا گیرد از غیر فرا گرفته است وغیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته است که از ان مردم که
نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوریست پس حالی بعد الموت از دو امر
بیرون نیست یا بالعلم الیقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست
اگر دانسته واقع است ثبت المدعی واگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر است که
بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع است انتهی روزی در صفت
فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یَا غَوْثُ الْاَعْظَمُ
قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاخْتِیَارِ الْفَقْرِ ثُمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که
بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود بگور نبری یعنی این سخن گویا آنست
که بیدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق است سبحانه و میفرمودند که سخن
بعضی اکابر است که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد یعنی این سخن
آنست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت
از انست اگر خواهد عملی واستعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم واستعداد
خاص انسان وی را بشناسد وچون خبر بعلم وی وی را نتوان شناخت پس شناسای
وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الهی داشت خواب نرفت من نفیر

از الم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشت کسی میباید که ویرا کسی علاقه باشد و از الم
متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یکبار مرکبی
را چوب زدند چنانچه شد که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود یکبار مرکبی را چوب
زوند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابویزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارتست تحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن
رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجبست و در آخر ازان سخن
برگشته اند و گفته اند که باک واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق در میان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه
جمعی از امرای ترخانی در آمده بودند هیچ نفرمودند فصل در سخن های خاصه که از نهر باب زبان
میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر چه یا اقامت من خود را از جواب عاجز فرانمودم بنا بر مراعات ادب ایشان
مبالغه کردند که بگوی گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارکست که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل
میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است تمام در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا کہ تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان وی را مانع می آید
از آنکہ بخلاف شریعت کاری کنند و مرتکب فعلے نا مرضی شود و بعضے از مشائخ برخلاف
آن رفتہ اند و گفتہ اند کہ مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مہاجرت از اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطہ ریاضات و
مجاہدات کہ از لوازم سفر است وی را فی الجملہ تصفیہ و تزکیہ حاصل گردد اما آنچہ معتقد
خواجگان ست در باب سفر و اقامت آنست کہ مبتدی را چندان سفر میباید کرد کہ
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفہ رساند بعد از ان باید کہ ترک سفر کردہ خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار بچسپد تا وقتیکہ ملکہ نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شہر خود ہمچنین کسی یابد البتہ از صحبت وی در خدمت
وی بہیچ طرف نرود و غیر این ہر چہ کند موجب تضییع اوقات ست و فرمودند کہ
شیخ ابو یزید قدس سرہ در بدایت حال از بسطام سفر کردہ و بصحبت یکی از مشائخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود باز گرد کہ از انجا کہ قدم برداشتہ آمدہ مقصود را گذاشتہ بود
وی باز گشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود و مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کردہ اند کہ
اشارت بزرگ بر آن بودہ است کہ آنچہ مقصود حقیقی بجمیع ازمنہ و امکنہ محیط است
و ہیچ جا از احاطہ وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاہ ساخت کہ در طلب وے
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند کہ سالک باید کہ راہ مذلت و خواری سپرد
برای حصول ہستی تا جمال مشاہدہ لاہوتی در مرتبہ نیستی ببیند و میفرمودند ہر طالبے
کہ از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید ہرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

شخواہد رسید زیرا کہ نزد اہل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللہ امری مقرر ست پس آنچہ
از محبوب رسد از دشنام وخواری محب با نیاز را مایہ سرور وموجب حضور خواہد بود و
میفرمودند ہر کہ بنسبت کسی چیزی گوید کہ ازان نقصان لازم آید البتہ آن کس را
ناخوش خواہد آمد وآدمی مجبول ست بآنکہ از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست کہ این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانہ میسر نیست بذکر و مراقبہ میسر نمیشود وسلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین ست
ومیفرمودند کہ یاران ما ہمیشہ سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ میگویند اگر ناگاہ کسی ایشان را چیزی
کہ ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر ومتغیر شوند اگر سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ گویان
این تاثیر وتغییر را از خود دور میکردند کہ ہر چیزی متاثر ومتغیر شوند ایشان را بہتر
میبود ومیفرمودند کہ ہیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک وصاف نمی سازد کہ
بلا ومحنت بالخاصہ اینہا رافع حجاب غلیظ اند مضمون حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَى الْاَنْبِیَاءِ
ثُمَّ عَلَى الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باین معنی ست وما معتقد این طریقہ ایم و
ہیچکس از یاران ما برین عقیدہ نیست ومیفرمودند کہ صاحب وجد وحال در راہی
میرود ودر میان آن راہ سگی خفتہ باشد ہمی آن سگ را خیزاند تا خود آسانی
تواند گذشت وچون بگذرد ودر خود نگرد آن وجد وحال را خود باقی یابد باید کہ داند
کہ آن مکریست از مکرہای الٰہی بنسبت بوی کہ باوجود آن فعل وجد وحال وی را
باوی باز گذاشتہ اند ومیفرمودند کہ مکر الٰہی دو ست یکی بنسبت عوام ودیگری
بنسبت خواص ست مکری کہ بنسبت عوام است بازدادن نعمت ست باوجود تقصیر
در خدمت ومکری کہ بنسبت خواص ست ابقای حال ست باوجود ترک ادب و

ومیفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان مامی ورزند بر وجهی باید که اگر
یکی از ایشان مثلاً بجهت آب دادن غله یاشیر گاو جنگ و نزاع بنوعی واقع
شود که سروی بشکنند و خون بروی فرو ریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از ایذای و
جفای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند و از نسبت
خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات هست پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند
و آنرا خلوت و عزلت می نامند چه عذر دارد و اگر چنین تجلی اعظم ایشانرا باطل
می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه
کاری بر خود میگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجه جمع مشرف چنان شده اند
که بشواغل کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان
در بلاد صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب هست هرگاه محبت
را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی هست که
اگر کسی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند که الاشیاءُ
تتبین باضدادها شغل بخلق ضد شغل هست بحق سبحانه تعالی و چون ضد را از ضد کراهت
میشود منجذب میشود از مکروه بمحبوب از این جهت هست که اهل این سلسله در بازار
و مواضع ازدحام خلق میروند و می نشینند تا بواسطه ضدیت خلق و کراهت از شغل
ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه تعالی و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت تغیر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در این نسبت

میشود و اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه انکار زهد و تقوی ست
که آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طایفه که زهد و تقوی
غالب ست اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفه خود که فوق همه نسبتها است باز میمانند چه حکم غالب راست می بینند که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبتهای تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بسبب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و در اثنای خاطر تامل
تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود بجائے رود که از زنان دور
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که کد خدائے
انبیا را و اولیا را مناسب که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمی شوند و عوام الناس
را خیر لائق ست که به آن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طایفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسب یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون بر آرند بهتر از هزار فرزند است زیرا که در آن هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را د

صرف استغفار کنم ہو تدارک آن گناہی کہ ازمن صادر شدہ است نتوانم کرد و
آن گناہی کہ خدائی ست سوال اگر در سخنانیکہ از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را
دغدغہ شود کہ کدخدائی نسبتی ست پسندیدہ و در صفت آن آیات قرآنی ظاہر ست
و از احادیث صحیحہ ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین دغدغہ
آنست کہ نفی اینجا نہ بر سبیل اطلاق ست بلکہ بہ نسبت بعضی اشخاص ست کہ لائق
بحال ایشان تجرید ظاہر و باطن ست و مخفی نماند کہ در ہر زمانی بحسب حکمت الٰہی آنچہ
بمناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان ست بر زبان اولیاء اللہ اہل ارشاد کہ
وارثان علوم خاصہ محمدیہ اند جاری میشوند پس چون درین زمان بمناسب حال مبتدیان
طریق طریقت اشیوۂ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم الٰہی و جامع حکم
ناتمناہی بتجرد ایما نمودند و از تاہل اخفا فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجالس را مخاطب ساختہ از تعلق او بعشق لمظاہر جمیلہ منع میکردند و میفرمودند
کہ من این نسبت را از قازی مشاہدہ کردہ ام کہ ویرا بصاحت جمالی تعلق شدہ بود
ہر جا کہ وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیدم کہ شیر را نیز اینحالت بودہ است
پس در امر غیر ضروری کہ حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف با آن
صرف کردن بمقتضای ہمت نیست لیکن اگر استعداد کسی بروجہی افتادہ باشد کہ بی اختیار
گرفتار نسبتی میباشد آن دیگر ست بعد ازان این عبارت فرمودند کہ نصیحت ناصحان را
در کارخانہ گرفتاران راہ نیست و میفرمودند کہ چون در صحبت ارباب جمعیت نشستہ شود
و دل بحق سبحانہ جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا کہ غرض از ذکر
حصول این نسبت ست ذکر از برای آنست کہ محبتی کہ در دل مضمر ست ظاہر گردد و روز بروز

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا بها و هوا اشارت سکینی است یا بحرفی
عبارت مسکینی ای بنده حرفی نیاید از تو کاری جهد کن تا از رهت خیزد غباری
ها بیفگن و او را آزاد کن ای بنده شو بی ها دهواش یاد کن بعد از این فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ها و هوا است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شمار از آن کسی کراهتی نشود از نیجاست
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت است
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهیت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعم واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله به رزاقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمه که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلوه خواطر بر آورده اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است یعنی از دائره ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آیی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان انجمنین مشغولی نادرشته اند این طریق را

آسمان نباید تصرف و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسمان نه دانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته‌اند
از آنکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و میفرمودند که معرفت خواطر
بر وجه کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنا بر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بسبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و این معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
ملک شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که اگر هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلا کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهولی شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی که لطف دوست بروی‌اش
دریچه نگشاد بعد از آن فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چنین
این نیست که بکلی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کند پس خود
همین ثابت شده است که وجه آن بر طلب آن مقدم است و آن حدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئا وجد وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئا طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بر وصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل نمیشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی است و آن آنست که شخصی در پای منظری میرود
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بروی جلوه کرد و دل وی را بربود و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سؤال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فایده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فایده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه اوست بحقایق این طایفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید بلکه کار آنست که همه کار را
تابع یاد مقصود سازید و او را کی خاص در مجموع اشیا پیدا کنید و میفرمودند که جمعیت را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است
و عزیز الوجود است و در محبت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بر آن موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پیش ازین
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ٭ سد راه جانم سوی تو
نا امین است ٭ یا بحکم شرع در کارش فگن ٭ یا بکلی در نمکسارش فگن ٭ و در
بعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت ما نسبتی و حالی
شد باز می آید اگر کافی رسید میرسد و بید این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر خاص از برای
ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو شراب شوق ما میریزی ٭ باید چو خمار گیردت نگریزی ٭ و روزی حضرت

ایشان معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز میگفتند و یکی از حاضران خود را بتمام
بآن سخنان درداده بود و شیفته هرچه تمامتر گوش هوش بر استماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما بمیل سخن شنیدن دارید خود را بمضمون آنچه
می‌شنوید در می باید داد سخن یکی ست از گفت و شنید کار نکشاید و میفرمودند که
کلام را جمالی ست بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرد ظاهر گردانید از اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیه السلام بکلام فرستاده نه بخدمت و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآة حق سبحانه حقایق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آن است که مستمع را
از مستمع باز ستانند و جمال نهند هر سخن را اگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را ز نخست آن معانی که چو روی او ببینی دل تو بیاد گراید
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی همه را ز هستی خود بحدیث می رباید
سیوم این بود که معنی ولی اخص عالم که ز هیچ عضو او حرکات بد نیاید
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هرچه نویسیم حل بود
بوده شدید دوم آنکه هرچه بگویم مقبول بوده مردود در کره ثانیه کرد اقم این حضرت
یعنی علی بن حسین الواعظ کاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شده
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطایفی از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی
از آن اینست قصیده ای یا رب پرده اشتباه برفگن از رخسار ما این المشتون یا اولی الابصار
لمعه آفتاب طلعت او طلعت من مشارق الانوار شمه ای از نسیم اخلاقش یافتها کرامت اشراق

همه ذرات محو این انوارها همه را صاف ساخته است این نورها همه را پاک سوخته است
این نارها لمعهٔ اوست در مکین و مکانها جلوهٔ اوست در مهین و کهین بارهاست
تکرار در تجلی او ها گرچه باشد برون ز حد شمارها لیکن آن از تجدد امثالها بنماید
بصورت تکرارها جمله ذرات کون آئینه هاست که دران جلوه میکند رخ یارها
در هر آئینه باعینی ها بنماید بعاشقان دیدارها گاه مستور در پس پردهها گاه مشهور
بر سر بازارها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده می درآمد تا رها پردگی
اوست ما همه پردهها پرده ساز اوست ما همه اوتارها تا شو نقش پرده شان
حایل ها از تماشای نور آن رخسارها ای ز پندار غیر در پردهها خیز و بردار ز دیده
پندارها گر درین پرده یار میخواهی ها رو بی دل سوی نقشبندان آرها آن مقیمان
بارگاه الستها دان ندیمان صدر صفهٔ یارها همه در بزم شوق شاه نشانها همه
در رزم عشق شاه سوارها همه عالی وز انبیان اعلی ها شاه ابرار خواجه احرارها
برادر طریقه مولانا موسی که از خص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان میرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن بود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقائق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و مشهور بودند [illegible]

در هری که بیرون دروازه ملک کامه پوستین میدوخت پاک دو سخن آشنا
شنیدم که ازان بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیشتر نرفت آن جهت آن
دو سخن و میفرمودند که اگر شنوم دو انم که در خطابی کافر سخنان این طائفه را بهیچا
میگویند میروم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرة اولی از حضر
ایشان در فرستی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آن را بیک هفته ضبط میتوان کرد با آرزو
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آئینه است روی در هلاک درویشی همین است که روی آئینه را
گردانند و در خلوت خاص بفقیر میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی وکونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این بحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل دران خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برانها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستشنع ساختن آنها موجب خرق قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب براذکیا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و ازان شغل
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا ابد و همچنین چنانچه هست روی نماید در کرهٔ ثانیه در قریهٔ کاشان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس ٭ رو در و گم شو وصال
این است و بس ٭ ای کمان و تیرها بر ساخته ٭ صید نزدیک و تو دور انداخته
نحن اقرب گفت من حبل الورید ٭ تو فگندی تیر فکرت را بعید ٭ بعد از ان التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از ان این است که تا تو آمدی بجال تو تیر و خیمه
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که نمی باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
بیاید بجای آن نشسته لیکن تو از ان خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آید در صد مرتبه پختگی کرد در هر آنی یک خامی از وی
میرود و پختگی بجای آن می آید و وی از ان خبر ندارد و هیچ حسی ادراک
آن معنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبهٔ پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است ٭ و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریهٔ عظیم غالب شده بود از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود والله اعلم ٭ و در کرهٔ اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجایی گفتم مولد سبزوار است ٭ اما در هری
نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بر سبیل انبساط فرمودند که سستی سبزوار افتاده در سایهٔ
دیوار هری نشسته ٭ بعد از لحظه سر بالا کرده فقیر را دید که بر سر دیوار نشسته است

و پایها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای خود نوشته سُنّی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی بکشید و چنان بر کف پای وی زد که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا کاردی زده است وی دید که دران از دحام و غوغا تلف میشود حیله انگیخت و گفت مرا بگذارید که حال خود گویم من از حبس شما ام خواستم که درین سایه دیوار لحظه استراحت نمایم چون نشستم و بالا نگاه کردم دیدم که شخصی نامهای راکه من بر گزیده ام دیدم آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند رد رافضی که از وی این سخن شنیدند دست وی بوسیدند و بر وی آفرین کردند و وی بآن حیله از وی خلاص یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهری بوده اید بعد از ان فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفضه رسیده جمعی از غلات و سفهای ایشان بر کبار قافله شیخ آمده زبان بسبّ ابی بکر صدیق رضی الله عنه بگشادند و ناسزا گفتند اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا از جر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگر است و ابوبکر ایشان دیگر ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله و سلم و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند ما هم چنان ابوبکر را ما نیز دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و متنبه گشته از طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد از این سخنان حضرت ایشان از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکاره است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

داردو نیز بود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و وعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرامی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقهٔ خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجالس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایهٔ منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمود که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس نه نشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایهٔ منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از امثال شما مردم دانسته اند که این امر واقع شود و بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنت و دفع بدع بحد کمال مبالغ بودند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه های
غریب در دین و ملت مثل والد شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد و مجلس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایهٔ منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالدعصر عرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی ست که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امثال
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست و
پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ما قدس سره
و مراعات حسن التفات باین فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمد یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود و دایم
اثر گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود و ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح مینمود و میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشانرا ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن همه مستغرق نبودند که ایشان را چنین بینند میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم دو سه روز باشیدم بعد از صحبت
پدر و مولانا شمس الدین محمد سلوگردی رسیدم وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و دو کس از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دور وزر رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع
میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار
میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را بادشاه
مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهرشاد را بکنیزکی متهم کردند که فرموده است
تا ویرا از مناره انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه
اگر ثابت شده دره بیاید زدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده بی جهة مسلمانی را
باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه
این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم
شده بود و بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و
ملت بر ایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابو عثمان حیری
از شیخ خود خواجه ابو حفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت
کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت
تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند
راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحة خلق کند
پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد دران
اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابو عثمان فی الحال جبه از بر کشیده بوی
داد شیخ ابو حفص بانگ بر شیخ ابو عثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابو عثمان سخن
تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ
فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقست اینجا چه شفقت

اگر ترا ابر برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت برزبان مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و به این نیت بمجلس آنحضرت درآمدم بعد لحظه فرمودند که شخصے پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام مسکنیم با نکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر طریقت را درباب وقت موعظت و تذکیر سخن بسیارست بعضی فرموده اند که وقتے بسخن گفتن رواست که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش غیر کونیه از آئینه توده مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل فراگیرد مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند بدفع اخلاق رذیله مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت یا منتظر میباید شد که یکبارا مری ظاهر شود و مرا او را از همه خلاص گرداند و میفرمودند که یاران ما باید که یکے از دو امر اختیار کنید یا آنکه از وجه حلالی قبول نمایند و بزراعت مشغول شوید و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارید چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را در افگنید واز شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بایست خود را در بایست دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسیم تو ز دوست مه خواه تا تم باش خواهی ستور باش مه و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکند و از رخصت اجتناب مینماید این طائفه از ارباب رخصت بیرمند و بر رخصت عمل کردن کار ضعفا است طریقهٔ خواجگان عزیمت است وقتیکه بطریق عزیمت و احتیاط دام میکردند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از لوازم است پزنده طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی بهیمه دم در دیگدان نهد و آتش افروزد و در هر طبخی که بر سر آن غضبی رفته بودی یا سخنان پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاؤ الدین ازان طعام نخوردی و میگفتند این طعام را ظلمتی ست که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت سرد که برف عظیم افتاده بود در ده تل کاغان که بر دو فرسنگی سمرقند است سحر می بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند دران محل دو غلام طباخ دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت ساختن اصحاب و در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان ایستادند و غلامان را پیش طلبیده قهر کردند و چوب طلبیدند دولت کردند و در آن عتاب و خطاب فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالایعنی نگاه میباید داشت تا بآن آب وضو ساختن و ازان طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و آنکه بغفلت گرم کنید

وطعامیکہ بغفلت پزیداز ان آب وضو ساختن وازان طعام خوردن ظلمت غفلت در
باطن پیدا شود خدمت مولانا لطف اللہ کہ از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را
در خواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند ومیفرمودند کہ سر اختیار بعضے
از صوفیہ آواز نی را از آنست کہ آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند وبصفاے
فطرت دریافته اند کہ مقصود اصلی آنست کہ حقیقت انسانی را از قیود بشریت رہائی
حاصل شود واز استماع آواز نی ایشانرا ہمین معنی حاصل میشده است بنابران آن اختیار
کرده اند وحکمت در آنکہ بعضی ائمہ جائز نداشته اند آن تواند بود کہ چون نی را آرباب
ناسزا و بدعت اخذ کرده اند وشنیدن آنرا شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند واز مقصود درگذشته تمسک
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را بہ
تکلف وتعمل بر نسبت بیخودی وکیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان بتوجہ وی شده این بیت
خواندند بیت گر همی مایہ تہمت مستی کہ در طریق ما را نشانہاست از ان شاه بی نشان
ومیفرمودند تا آن زمان کہ نسبت مرید قوت نگرفته است ودران متمکن نشده است باوے
مدارا ومواسا میکنند وبجانب او میروند ومواخذه ملی نمایند آنچه از وی میرسد از
اخلاق وافعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوة گرفت وادرا یقین باین طریق
حاصل شده کار با او افتاده باید کہ در هر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود
کہ سبب گرانی وکراہت خاطر گردد واگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند وسیاست
مینمایند ومیفرمودند کہ بعضی گفتہ اند کہ شیخ باید کہ مرید را بتواند خورد وشیخی کہ چنین نبود
ویرا شیخی نرسد مرید خوردن را آن معنی است کہ شیخی باید کہ چنان باشد کہ در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتوانند خورد یعنی نابود توانند کرد و اخلاق حمیده بجای آن اثبات توانند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی توانند رسانید روزی حضرت ایشان اصحاب را میگفتند کدام اند از شما که به نسبت شما بیست یا زیاده تصرف واقع نشده نسبت هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که دانکی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که بآن نور مصلح خود سازد و بآن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و منور شوند که چند روزی که من در حیاتم سعی نمی کنید و خدا این نمیشوید کی خواهید شد این صحبت را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت

جای کن در اندرون خویش را * دور کن ادراک غیر اندیش را * پس فرمودند یعنی

دور کن ادراک غیر این اندیشه را و در دل مرشد جای کنی یعنی همگی خود شود چه آن باشد که خود را در دل مرشد گم کنی عبارت از مشائخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجای رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشهور شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله است فقیری در مجالس صحبت بسیار در روی مبارک حضرت ایشان می نگریست روزی وی را مخاطب ساخته فرمودند که شخصی در چهره مبارک حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند که بسیار در روی ما نظر مکن تا دل بیاد نمی دهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند مصرع دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را * بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود دانند تا مهابت و عظمت

ورد تصرف کرده هر چه ملائم حضور وی نیست از باطن مرید رخت بندد و از رعایت آن بمعنی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بالبت
احوال و مواجید وی بمعاینه و مشاهده مرید گردد مصرع اینکار دولتست کنون تا کرا
دهند ٭ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر رویه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضی اختیار کند دویم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بجهد ازین بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه مستمد از باطن و همت پیر باشد و ویرا قبله توجه خود سازد بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهترست هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهترست زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه حاضر دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است بمعنی بحصول نتیجه اقربست
آنچه مقصود طالبست بدین زودتر متفرع شود که همیشه مستمد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند بیت من بهر جمعیتی نالان شدم ٭
جفت حالان و خوش حالان شدم ٭ هر کسی از ظن خود شد یار من ٭ وز درون من
نجست اسرار من ٭ سر من از ناله من دور نیست ٭ لیک چشم و گوش را این نور نیست ٭
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی پر و بیداری پر دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهتست که در کشف بعضی

از اہل ریاضت غلطہا واقع شدہ است کسی راہیداری ضرر میکنند کہ دران بیداری سردی
و فرحی دارد و آن سرور در خرج کار خواب میکند و دماغ را از پیوست نگاہ میدارد پس فرمودند
کہ خواجہ علاء الدین غجدوانی میگفتند کہ روزی حضرت خواجہ بزرگ بہاء الدین قدس سرہ
بلاد السن آمدند ما با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم مارا طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک
رسید شیخ محمد ورزی طوالسی را کہ از جملہ مخلصان و خدام ایشان بود خواندند و گفتند
یاران را ببرید و خدمت کنید با منزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجہ آنجا
آمدند و بر کنار صفہ نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند
کہ برای یاران چہ خواہید پخت شیخ محمد گفت مرغکی و کرنجکی در خاطر دارم فرمودند کہ
مرغ را آرید تا ببینم کہ فربہ است یا لاغر شیخ محمد مرغ را آوردند حضرت خواجہ یک بار
بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظہ کردند و فرمودند کہ نیک است بعد اصحاب را گفتند کہ
طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود ببینم ما آئید پس برخاستند و رفتند
و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان
رفتیم و میفرمودند کہ ذکر بمثابہ تیشہ است کہ بآن خار خواطر را از راہ دل میبرند و میفرمودند
کہ کار ہم آنست کہ استغراق در ذکر شود بوجہیکہ او را نہ ذوق بہشت ماند و نہ خوف دوزخ
خواب و بیداری برابر یکسان شود و شیطان را خود چہ زہرہ کہ گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند
اگر سکوت در صحبت بر حفظ آگاہی بحق سبحانہ باشد و ملاحظہ آنکہ لغوی گفتہ نشود آن صحبت
بہشت است در آیہ کریمہ لَا یَسْمَعُوْنَ فِیْھَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را
کہ دل گرفتار محبوب حقیقی شدہ است در ہمہ حال دل ایشان با آنحضرت در مکالمہ و مناجات است
و میفرمودند کہ نزد محققان حق سبحانہ آنست کہ بہیچ وجہ بدرک و مفہوم نشود و طریق

ادراک وی مسدود است و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وی نیاساید
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد و دوست دارد و دوست
این آشفتگی بکوشش بیهوده به از خفتگی بلہ و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باینعالم نشان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیہا ایدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تبعات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم شد که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که باوامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال ست بجناب حق سبحانه تعالی و فرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی ست بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل ست بر لغت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد ست و خلاصه تعبد آگاهی نسبت بجناب حق سبحانه بود در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعتی ست و طریقتی ست و حقیقتی ست
شریعت اجرای احکام ست بر ظاهر و طریقت تعمل و تکلف ست در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع ست معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع ست اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر بر دو نوع ست سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود را از خارج دائره خود طلبیدن ست و سیر مستدیر

گردد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و
علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
فرموده است من عمل بما علم ورثه الله تعالی علم ما لم یعلم و علم لدنی آنست که مسبوق بعملی نباشد
بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت علمی خاص از نزد خود بنده را مشرف
گرداند کما قال سبحانه و آتیناه من لدنا علما و فرمودند اجر دو است اجر ممنون و اجر
غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی نباشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد
و فرمودند که فرقست میان عالم و عارف مثلا کسیکه عالم بمسائل نحوی است او را که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل
مرفوع است و مفعول منصوب ویرا عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا
گویند که هر یکی از مسائل بی تأمل و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم
توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال
و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لا فاعل فی الوجود الا الله همچنین کس را
عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و صفات در مظهر خود و غیر خود
بی تعمل و تکلف [illegible] اند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر همیشه [illegible]
پیدا اند یعنی بقوت ایمان ویرا معتقد گویند [illegible] میفرمودند که مرغان
اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی [illegible] در میان راه [illegible] اما در هر
که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که هر چه تقریر کرده اند که کمال در
انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از میان بردارند و هرگز یاد دوئی نکنند
و میفرمودند که اصل کار بی پیوند است پس فرمودند که [illegible] هیچ [illegible] بهتر از این
رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بشمار [illegible]

بامردم کم میباید کم شنیدند شده رندی چنانکه کس نداند چند اند یه برنسیه؛ نقد هر دو عالم
خنیدند یه بعد ازان فرمودند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را دانند ازین سخن حقیقت
دانند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و تجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب امتحان طلبیده ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود بعد ازان تواند بود که وی را
آگاه سازند بآن معنی که این توجه از دست بداشت و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد
باین معنی است و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نیست بآنکه
این عاریت است وازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق دارم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از این جامه منقطع شد و حال آنکه ملتبس من
بآن جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ما دون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل عبارت از آنست که
دل را انجذابی بجناب حق سبحانه و نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیر و ذهول دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خوردی
معتقد ماست این است و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بسبیل ذوق و چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطه وصول بسی نیستیم از ما منقطع میباید شد
و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرموده اند اگر این نسبت را از شما قدر کسی بودی
بایستی سنگها را بر سر خود بر داشتی و میفرموده اند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از آنجه
و حق را سبحانه از آن چه و فرموده بسیار است که ما در غم خلق ام و خلق بواسطه ما در شادی
اگرچه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرموده اند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
و وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آن نسبت
را استیلاء حضور را از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرموده نهایت
کار اولیا بآن میرسد آنست که مشاهده از ایشان غایب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غایب شود از غایت استغراق در شاهد حقیقی و میفرموده اند که تجلی کشف است و ظهور ذات بمعنی
بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده مقصود است بچشم سر از دار آخرت
دوم آنکه بتوسط کثرت استحضار یا غلبه محبت آنچه غایب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غایب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا و
میفرموده اند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی میباید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیست گرفتار غیر است و میفرموده اند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس حق تعالی از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پرده مظاهر مشاهده کنند بی وصف

ہمگی بملک بہ لغت یکی و یگانگی و این شہود را صوفیہ شہود احدیت در کثرت می نامند
و حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از بعثت درین شہود بودند و میفرمودند عجب دارم
از کسی کہ گفتہ است مصرع بنگر کہ میگوید بنگر کہ چہ میگوید باستی کہ چنین گفتی منگر کہ چہ میگوید
بنگر کہ کہ میگوید یعنی قائل و متکلم از پردہ مظاہر حق است سبحانہ و میفرمودند کہ
حق سبحانہ عنایت فرمودہ چیزی چند از صفات بہ بندہ نسبت کردہ و او را بآن منسوب
ساختہ وعدہ ووعید را بر آن متفرع گردانیدہ و کمال بندہ جز آن نیست کہ غایت
سعی بجا آوردہ و ہمگی و تمامی خود را در سلوک طریقہ مستقیمہ صرف کردہ خود را بجائی
رساند کہ داند کہ انچہ او را حق سبحانہ بآن منسوب ساختہ از ان او نیست در دنیستی
ہمین ہست لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیدہ اند روزی یکی از اعزہ در مجلس
حضرت ایشان پرسید کہ اکابر صوفیہ گفتہ اند کہ وجودی غیر وجود حق و ہستی مطلق نیست
و ظاہر از پردہ مظاہر یکیست بنا برین تحقیق مخالفت و منازعت اہل اسلام با اہل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند ؎
چونکہ بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسئی با موسئی در جنگ شد ٭ چون بہ بیرنگی رسی کان
داشتی ٭ موسئی و فرعون دارند آشتی ٭ و میفرمودند کہ واقفان ہر قدر ستر بسیار
یعنی بعد از علم باینمعنی کہ مجموع معدوم اند و ظاہر بصور مجموع اوست بیا سودند
ناہمچون آنکہ در انہار وجدا ول ہست بعد از انکہ دانست کہ از انبساطات بحر محیط است
او را الذتی و ذوقی برسیدن باصل خود کہ محیط است حاصل شد و در راحت افتاد ؎ بیت
چون بدانستی کہ ظل کیستی ٭ فارغی گر مردی و گر زیستی ٭ پوشیدہ نماند کہ غیر ازین
کلمات قدسیہ و انفاس نفیسہ کہ مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق د

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه و ظهور امور مانعه ضبط عبارات و اشعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف لطائف اشعار بر زبان ایشان گذشته بر لوح ضمیر
مرتسم و در آئینه خاطر منتقش گشته و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون بانگ آن سوی بالا خیز کن ۔ وقتیکه بیان ترک
هستی و خود پرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه دان دگر در کوی دوست ۔
وقتیکه بیان سر معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کم زن که نزدیک است
یار ۔ وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد بخانه
نور قمر ۔ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ۔ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ۔
در بیان آنمعنی که آگاهی و دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند ظهور است این بیت بیت مارا خواهی تا همین حدیث است
ما کن ۔ خود با ما کن ز غیر ما خود وا کن ۔ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن وارد آن نگار که آنیست هر چه هست ۔ آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست ۔ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت ۔ بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست ۔ در بیان غنای ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال غمزش بر غیبت جانبازان دید ۔ نه زد نایره و فرماید که صد جان بجوی داد ۔ در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبر اند میخواندند بیت عشق را بو حنیفه درس نگفت ۔

شافعی را در روایت نیست ❊ در بیان ضعف ارادت طالبان میخوانند ❊ بیت
نگار ارباب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ❊ جهان پر شمس تبریز است کو مردی چو مولانا
در بیان این معنی که بسی کسان را بواسطه التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و بواسطه
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند ❊ بیت ❊ هر چه بودی ز بی ادبی آمده بود ❊ هر چه نکو
گیج باختی کسی چه کند ❊ در ترغیب صحبت و منع از عزلت میخوانند ❊ بیت ❊ شکر تنها نخور
با گل برآمیخته ❊ که در ترکیب باشد نفع بسیار ❊ در بیان این معنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود است مانع و حجاب
نمیشود این قطعه خوانند ❊ قطعه ❊ موسی اندر درخت آتش دید ❊ سبز تر میشد آن درخت
از نار ❊ شهوت و حرص مرد صاحبدل ❊ این چنین دان و همچنین انگار ❊ در بیان [illegible]
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیدم ❊ بیت ❊ داری
چه حکمت است که فرزند از پدر ❊ منت ندارد و دارد ❊ هر شب روز شب عید الله یعنی در جهان
که محل حوادث است ❊ در محنت ❊ چه دو تو آورده مرا ❊ وقتیکه بیان طریقه رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند ❊ بیت ❊ آن یکی را روی او شد سوی دوست ❊ وان یکی را
روی او خود روی دوست ❊ روی هر یک می‌نگر میدار پاس ❊ بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس ❊ در میان جان ایشان خانه گیر ❊ در فلک خانه کند بدر منیر ❊
در بیان این معنی که حکم غالب راست میخوانند ❊ بیت ❊ ای برادر تو همین اندیشه ❊ مابقی
تو استخوان و ریشه ❊ گر گل است اندیشه تو گلشنی ❊ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ❊ در تنبیه
بر عادت نظر و نکته فراست میفرمودند ❊ بیت ❊ آدمی دیده است باقی پوست است ❊ دید
دید آن باشد که دید دوست است ❊ وقتیکه بیان تربیت میکردند خواندند ❊ بیت

همچو نابینا مبر هر سوی دست ، با تو در زیر گلیم است هر چه هست ، یار تو خرجین تست ای
کیسه است ، ور تو رامینی جو خر ویسه است ، ویسه و رامین تو هم ذات تست ، وین
برونیها همه آفات تست ، و هم در بیان سر معیت و نتیجهٔ ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیشیست ، یاد کردن کسی که در پیشیست ، و در بیان کسب ولوله و شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ، تا بجوشد آبت از بالا و پست
هم در همین معنی میخواندند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی ، تشنه کجا خواب گران از کجا ، چونکه
بخفتید بخواب آب دید ، یا لب جو یا که سبو یا سقا ، و در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخواندند بیت از عطش گر در قدح آبی خورند ، در درون آب حق را
ناظرند ، بعد از بیان آن معنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
میخواندند بیت گر گشاییم بحث این را ما بسی ، تا سؤال و تا جواب آید دراز ، ذوق
نکتهٔ عشق از میان بیرون رود ، نقش خدمت نقش دیگر میشود ، پس کنم خود زیرکان را
این بس است ، بانگ دو کردم اگر در ده کس است ، و میفرمودند که همت عبارتست از
جمع خاطرست بر امر واحد بر وجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد تخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان را از مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیرست و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود بر امری دارد و همت بر چیزی گمارد البته متیسر گردد و ایمان
و عمل صالح در آن شرط نیست همچنانکه قوت جسمانیه را تأثیرست نفوس شریره را

نیز تاثیر است و میفرمودند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی داشته اند و میفرمودند که سزا را بار که میگفت عارف را همت نیست معنی این نفهمیده بوده است عارف بعنایتی مشرف شده است که وی و جمله اوصاف وی بعدم آبادی رفته است که از وی نه نام مانده است و نه نشان هرچه از وی صادر میشود بوی منسوب نیست آیه وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ و کریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ مبنی از همین معنی است و اگر چنین بودی نسبت با انبیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط قوت قاهره بر هم زدند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب دریا و هلاک ساختند و میفرمودند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت نیست معنی وی آنست که ممکن بنظر تحقیق و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف حال او را حاصل است مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت است و حق راست سبحانه پس عارف خدا خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه مقتضای خلاف اوست و با اوصاف عاریتی ظاهر نمیشود ولکن جمعیکه از هواجس و وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت آلهی باز رسته اند باید که باطن خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم شوند به تسلط همت براندازی و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که همت مصروف دارند و خاطر تمام بر رفع دفع اعدا گمارند عبد الله بلیانی رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینهمه اسباب بندگی است درویشی نرنجیدن است اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

۲ بلیان نام قریه از ولا

خدای دان باشید اگر خدای دان نباید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر بگویم که خدای باشید و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم ما نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ما از هستی و نیستی همیشه ما عریان شده ایم و جامه چاکیم ما و نیز ازوی است بیت حقیقت جز خدا دیدن روا نیست ما که بیننده در دو عالم جز خدا نیست ما نمیگویم که عالم جلوه او شد ما که این نسبت بد کردن روا نیست ما نه او عالم شد و نی عالم او شد ما همه او را چنین دیدن خطا نیست ما ۵ تا حق بدو چشم سر نبینیم هر دم ما هر زیاده طلب نمی نشینیم هر دم ما گویند خدا بچشم سر نتوان دید ما آن ایشانند من چنینیم هر دم ما
ابوعبدالله الزوعفندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه ویرا وسیله نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهته دنیا و قبول خلق از جمله دنیا ست و گفت الله تعالی بنده خود را از معرفت خود چیزی بدهد و بآن مقدار که وی را معرفت داده بود بلا بر وی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا را میدارد و گفت که در دور باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشان را در خدمت ممتاز گردانی ظاهر نماند اند پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود و رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی ازوی سوال کرد که چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن مکلیست یا روح از وی مفارق شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فایده بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیادت میشود

و چون بسر خاک رسد و بحس مشاهده کنند خاک او را حس او نیست مشغول او شود و بکلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
او را یکی است اما در بدنیکه هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابدا لآباد خواهد بود آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بنقص خود
و بنعمای حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آنست
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عملی کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ اینهمه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید حالی آنرا می بندد و اگر چنین کند تا او را
خبر شود نفس او هر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقادی دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدا تعالی جز بخدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

و مزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فایده بخلق رسد و اگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فایده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد از آن هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نه صد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
در افتد بعد از آن از وی باز خواست خواهند کرد و اگر کسی را حالی هست که زمین
و عمارت نمی پردازد خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک ورزند
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخروی یا
دنیوی یا و گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
پوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اولیائی تحت قبائی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس و غیره و صفات آنست که در و
عیبی ظاهر کند یا هنری را انود در چشم مردم بعیب فرا نماید معنی لا یعرفهم غیری آنست
که تا نور ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را نشناسد یا
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال و زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم انداز و ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگرچه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامد معصومند و اولیاء
از خوردن است گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر از آن نیست که بنده دنیا

مجرم و مقصر نداند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای
حق هم زانو بر زانو باید نشست که آن را اثرهای هست عظیم و گفت مرغی که از زمین بالا
پرد اگرچه به آسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد و برهد همچنین اگر کسی
درویش شود و بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی الْمُخَفَّفُوْنَ وَهَلَکَ الْمُثْقَلُوْنَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هردمی که آزاد باشی
ازین جهان و خود را غریب دانی و در هر رنگ که بنگری و هر مزه که بچشی دانی که با آن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بهشتی طلبی ز هیچ کس پیش مباش ٭ چون
مرهم و موم باش چون نیش مباش ٭ خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد ٭ بدگوی و
بدآموز و بداندیش مباش ٭ و فرمود که آزادمرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود و سخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد
که دشنام ها داد ایشان بخندیدند و گفتند با این نیز که تو میگویی یکی ام آن کس خجل شد
و بازگشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانه ما بخانهٔ

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میاند واگر خادم گفتی بالابد مطبخ مهیا ست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحد الدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی وگذشتی فرمود شخصے بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشستند گفت این دم تنها شدم که تو آمدی ومرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی ست عظیم وگفت صحبت عزیز ست مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را وگفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریز فرمود
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
واگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد وکودک در مکتب واسیر در زندان
ودر مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
وپنجاه سال بروح شیخ فرید الدین عطار تجلی کرد ومرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید ومرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی که باشم ونیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق ست یکی ببدن ویکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد ومجرد گردم آن تعلق
قلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدر الدین برای عیادت آمد وشفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که در میان عاشق ومعشوق پیراهنی از شعر بیش نماند
نمیخواهید که نور بنور پیوندد واین غزل خواند ◌ چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم ◌ ویاران را وصیت کرد بدین عبارت اوصیکم بتقوی الله فی السر والعلانیة
وبقلة الطعام وقلة الکلام وهجران المعاصی والاثام ومواظبة القیام ودوام الصیام
وترک الشهوات علی الدوام واحتمال الجفاء من جمیع الانام وترک مجالسة السفهاء

دا التراه منه ما حجبة الصالحین فی الکرام و ان خیر الناس من ینفع الناس و خیر الکلام
ما قل و دل و الحمار بید و خدره مولانا شمس تبریز قدس سره گوینده در بغداد
شیخ اوحد الدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب
می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که
یکی گفت که درستا به نام حق نیاید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنیم
که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند
مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق
یافت و الم نایافت است باید که طالبان هرچه یابند از واردات و مواجید ذوقین
شوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و یافتنی اند متالم شوند چه
مقصود ولی نهایت است آنچه از وی دریابند بآنچه از وی در نیافته اند حکم شبنم قطره دارد
به نسبت دریای محیط الس اگر بآنچه دریابند سر فرو آرند و بآن آرام گیرند و در ذوق
آن از عالم بیرون روند تا ابد در آن محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت
محروم مانند و اگر همت ابدی در یافت و نایافت سیر کنند هرگز هیچ کار نکرده باشند
و هیچ راه نرفته و در دیگر در معنی آیة سورة اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد
حق سبحانه بی واسطه شی دیگر بوجود آمد صادر اول بود چون از مبدء فیاض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن نمود لاجرم حق سبحانه در خصوصیت بآیه کریمه لم یلد نفی آن
مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی
و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود این چنین ظهوری از مظاهر مشابه
بزادن بود شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره به آیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از ایجاد موجودات نوع انسان را بحکم خلق الله آدم علی صورة الرحمن نسخهٔ جامعه و مظاهر جمیع اشیاء گردانید و را آیهٔ ذات و صفات و افعال بی همتا خود ساخت از حسب جامعیت وی را مشابهتی بود به آن ذات یگانه متقدس که آیهٔ قل هو الله احد الله الصمد صفت اوست پیدا شد که در آن وهم کفو بود لاجرم حق سبحانه به آیهٔ ولم یکن له کفواً احد نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة الله علیه در معنی احسن کما احسن الله الیک فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدای به بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا حق تعالی ظاهر گردد ؎

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید است که صوفیان صافی طبع ازان برخوردار گنند گوسهو نماید که گفتی خیده از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند آثار بزرگ داشتن باید که هر گفت از آن داروی مجرب است بر علیلان باطن را چه گویند کالشیخ طبیبان روحانی اند در صحت این بهات را نیکو گماشتم است تا نسخه که جمع آمده همه را دران بکار بردم تا همه نگویم که پر صحیح است دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثر ما بخشد و جزای چنین خیر جاری آنها را که سود کار این را از هر باره آمین ؎

صحت نامهٔ مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
١	٦	ابن العلام	ابن العلام	٥٩	٢٦	ابوالحسن	ابوالحسین
١٥	١٣	دنست	دلست	٦٥	٣	بحسرمت	بخدمت
٢٠	٧	بشناسند	بشناسد	٦٦	١٦	ابوعبدالله	عبدالله
٣٣	١٦	انشس	انس	٧٠	١٣	خنبل	حنبل
٣٨	٦	عنه	علیه	″	١٤	وَمَا یُوُرِّبن	وَمَا یُوتَرُ مِنْ
٣٩	١٦	چیزی نیست	چیزی ذ نیست	٧٢	١٩	برزندگان هر	برزندگان بر
٤٠	١	چنین نیست	وچنین نیست	٧٣	١٧	بنجم دوک	بنجم آواز دوک
″	٨	دام لطف	ودام لطف	٧٨	٦	آن آنست که حق	آن آنست که خواهد که حق
٤٤	١٠	حق تعالی	وگفت حق تعالی	٧٩	٢	آفتاب است	افتادن
٤٥	١٥	نگردد	گردد	٨٠	١٣	می نطلبید	می طلبد
٥٢	١٠	جفای او	وفای او	″	″	ترسانیدوام	ترسانیده ام
٥٤	١	متابعت	مبالغت	٨١	١٩	قراد	قرادة
″	٤	وسلے	وسے	٨٢	٨	مالک	مالک الملک
٥٨	حاشیه	کمرلان	گردنده	٩٣	٨	دعود	دعوت

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گذارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شهریار
۸۵	۱۱	مجنبونه	مجنبونه	۱۱۰	۹	ابوتیها	ابونهما
۸۹	۱۶	عوی	دعوی.	۶	۱۲	ایشان را	دل ترا
〃	۱۹	دعودیا	دعوبها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصایع	الصانع	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	تنگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساخته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	از تجهت	از محبت از محبت
〃	۱۷	برزبان	زبان	〃	۱۴	ثواب	ثبوا دلو
۹۴	۱۸	اقرار	اسرار	〃	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفات موحدان
۹۵	۱۰	گل	گل	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	بردیگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میگویند	میگویند بشتابد
۹۸	۸	گدارنده	گدازنده	〃	۱۵	بسیط	بسط
〃	۱۱	مزه	مژه	〃	ترک حاشیه	سر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میسوزد و با می‌زد	۱۱۹	۱	سرشیر	برشیر
۱۰۰	۱۴	گر	گم	۱۲۱	۷	خالصاً	خالصاً لله

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۷۹	۱	غبیر	خبیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل سعی والمجای وملاذی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۸	خودرہا	خودگرددرہا	۱۸۰	۳	ازاہل تحقیق تا سبحانہ مائل	•
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	〃	۲۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مغنوے	تجلیات نوری می بیند وآن گہ	۱۸۴	۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد مجیی	۱۹۰	۱۱	متجمل	بتجمل
۱۶۵	۱۹	مَقصِدُہٗ	مُقتَصِدُہٗ	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۲۲	قیومت	قیومیت	•	۱۵	کایفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصود است	بمقصود است جزاین نسبت عینیت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف اقوات المرضیۃ	خصائص الثقوت المرضیۃ	۱۹۵	۹	درخدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	آن تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل
•	۱۴	اخوانے	خوانے	•	•	•	فالامثل